VII Premi de Recerca en Treball Social
DOLORS ARTEMAN

DESEMBRE 2015

COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA

www.tscat.cat

Vic, ciutat amiga de les persones grans

Converses ciutadanes per al segle XXI

Autores: **Laura Torrabadella, Silvia Iannitelli i Elisabet Tejero**

VII Premi de Recerca en Treball Social
"Dolors Arteman"

Vic, ciutat amiga de les persones grans

Converses ciutadanes per al segle XXI

Autores:

Laura Torrabadella
Silvia Iannitelli
Elisabet Tejero

Títol: Vic, ciutat amiga de les persones grans:
Converses ciutadanes per al segle XXI

Autores: Laura Torrabadella, Silvia Iannitelli i Elisabet Tejero

Edita: Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya
Revisat per l'assessoria de publicacions no periòdiques del Col·legi

Data de publicació: desembre 2015

ISBN: 978-84-608-3232-4

Dipòsit legal: B25585-2015

Disseny, maquetació i impressió: Sprint Copy, SL

PVP: 7€

Jurat del VII Premi de Recerca en Treball Social "Dolors Arteman"

Presidenta del Jurat:

Núria Carrera i Comes	*Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya*

Jurat:

Montserrat Bacardit Busquet	*Revista Treball Social*
Josep Manel Barbero Garcia	*Universitat de Girona*
Irene De Vicente Zueras	*Universitat de Barcelona*
Cristina Gené i Alegret	*Generalitat de Catalunya*
Sílvia Madrid Alejos	*Universitat de VIC*
Ma. Pilar Massana Llorens	*Ajuntament de L'Hospitalet*
Josep Muñoz Luque	*Diputació de Barcelona*
Xavier Pelegrí Viaña	*Universitat de Lleida*
RamonaTorrens Bonet	*Universitat Rovira i Virgili*

Presentació

Una vegada més, em complau presentar-te la recerca guanyadora de la VII Convocatòria del Premi Dolors Arteman, la de l'edició 2013-2014: *Vic, ciutat amiga de les persones grans: converses ciutadanes per al segle XXI*.

El que tens ara a les mans és un nou exemple del compromís per la recerca en el camp del treball social, que cada dos anys es transmet a través del Premi Dolors Arteman. En aquesta ocasió, la recerca està enfocada a l'envelliment de la població i al repte sociopolític que suposa en la transformació de ciutats com Vic. Un repte que no només es planteja en termes de present, sinó sobretot de futur.

Dirigit per Laura Torrabadella i escrit conjuntament amb Elisabet Tejero i Silvia Iannitelli, aquest estudi forma part d'un projecte d'abast més ampli que porta per títol *Vic, ciutat Amiga de la Gent Gran*. Tal com comenten les autores a l'inici de la recerca, aquest projecte neix de la voluntat de reflexió i acció d'un grup de ciutadans vigatans amb diferents responsabilitats en el món de la política, de la salut i del coneixement que comparteixen un compromís amb les persones grans i la seva ciutat.

Seguint amb la línia que caracteritza el Premi Dolors Arteman, amb el qual es vol promoure la recerca i potenciar la transferència de coneixements i la construcció d'un discurs teòric a partir de les experiències de les professionals en treball social, les lectores i lectors d'aquest llibre podran endinsar-se en l'anàlisi de les vivències i valoracions de la gent gran sobre el que significa Vic com a espai de trobada en el territori. A més, en aquesta recerca es busca el repte d'oferir un conjunt d'orientacions sociopolítiques sobre com fer front als processos d'envelliment al Vic del segle XXI. Tot plegat, és una mostra essencial sobre com repensar el sobreenvelliment de la població de manera positiva i prioritària.

Finalment, vull agrair l'esforç que han fet totes les investigadores de l'estudi i dir que, en nom del Col·legi Oficial de Treball Social, seguirem inspirant-nos en la nostra companya Dolors Arteman, que sempre ens recorda que hem de seguir construint, aprofundint i millorant la nostra pràctica i coneixement professional en l'atenció directa que fem cada dia.

Núria Carrera
Degana

> M'exalta el nou i
> m'enamora el vell.

(J. V. Foix)

Aquest vers, citat per un dels participants del treball que teniu a les mans, il·lustra la passió per la tradició i, al mateix temps, l'exaltació per l'avantguarda que sentia el poeta, i ens atrevim a dir que la major part de les persones grans i no tan grans que han format part d'aquest projecte. Dues constants en la vivència contradictòria, real i fecunda de les persones quan parlen de Vic, la seva ciutat.

Direcció de la recerca:
Laura Torrabadella

Autores de la recerca:
Laura Torrabadella, Elisabet Tejero,
Silvia Iannitelli
(Institut Personal i Transferible)

Coordinació del projecte
'Vic, Ciutat Amiga de la Gent Gran':
Anna Bonafont (UVic)

Suport tècnic de l'Ajuntament de Vic:
Magda Molas

Consell Assessor:
Xavier Farrés, Josep Solans, Joan López Carol,
Joan Espaulella, Jordi Roca

Amb la col·laboració de:

ipt institut personal i transferible

Centre d'Estudis de l'Envelliment de Catalunya

UVIC UNIVERSITAT DE VIC

Ajuntament de Vic

Agraïments

A totes elles, el nostre agraïment:

MªDolors Algado
Lluïsa Adillon
Carmina Alonso
Neus Amat
Dolors Amiento
Rosa Balaguer
Rosa Bañeza
Angela Baucells
Montse Blasco
Joan Bou
Toni Bracs
Carme Camins
Roser Campàs
Llúcia Campubí
Antonio Capdevila
Josep Casanova
Ramon Castells
Magdalena Claret
Irene Codinasaltas
Edurne Coicoechea
Maria Crous
Monserrat Cunill
MªÀngels Egea
Josefa Erra
Joan Espaulella
Josefina Farré
Xavier Farrés
Marina Fernández
Magdalena Ferrer
Elisenda Foradada
Núria Garcia
Joan Giménez
Maria Higueruelo
Núria Homs
Ignasi Janer
Antònia López
Conchi López
Joan López Carol
Lluís Llobet
Manoli Martín
Silvia Mateu
Carme Melero
Cristina Molas
Magda Molas
Lluís Montoliu
Francesc Orenes
Tomasa Palomero
Pere Parareda
Dolors Parladé
Martí Puig
Pepita Puig
Emili Pujol
Mercè Ramos
Gemma Riera
Vidal Rius
Jordi Roca
Josefina Rota
Andreu Sala
Núria Salvans
Margarita Sentmartí
Mercè Serradell
Antoni Serrat
Josep Solans
Concepció Soler
Josep Mª Soler
Nati Soler
Eduard Steegman
Lidia Truño
Cristina Uriel
Marta Valls
Dolors Vendrell
Magdalena Vergés
MªDolors Vila
Lluís Vilaró
Emília Vilarrasa
Maricarme (de Berga)

Sumari

I. INTRODUCCIÓ 11

1. La xarxa mundial de ciutats amigues de la gent gran 15

2. Fonamentació teòrica i objectius 21

2.1. La ciutat: objecte o subjecte? 21
2.2. 'Ciutat Amiga': ciutat proactiva 22
2.3. 'Ciutat Amiga de la Gent Gran': les persones grans 24
2.4. Com ens vivim a la ciutat? Subjecte, subjectivitat i memòria 27
2.5. Objectius 28

3. Aproximació metodològica 29

3.1. Investigació-acció participativa 29
3.2. Converses ciutadanes 30
3.3. Àrees temàtiques 31
3.4. Formació dels grups de conversa 34

4. La població de persones grans a Vic 39

II. ANÀLISI I INTERPRETACIÓ 51

5. Vic com a espai de trobada amb el territori..... 53

5.1. L'orgull de viure a Vic 53
5.2. Moure'ns per Vic..... 56

5.2.1. La ciutat per caminar..... 56
5.2.2. La ciutat per circular..... 60
5.2.3. La ciutat per descansar..... 62

5.3. Les nostres llars..... 64
5.4. Consumir a Vic..... 67

6. Vic com a espai de trobada amb l'altre..... 71

6.1. Com valorem els serveis? Salut i serveis socials 74
6.2. Com vivim la participació? Entitats i comunicació ciutadana 83
6.3. Com convivim? Vincles de confiança i desconfiança..... 95

7. Vic com a espai de trobada amb un mateix..... 107

7.1. Qui som? La reivindicació de la individualitat 107
7.2. Com (ens) cuidem? La doble cara de la cura familiar 111
7.3. Com envellim i ens imaginem la mort? El pes del tabú 116

III. CONCLUSIONS I ORIENTACIONS SOCIOPOLÍTIQUES 123

8. Conclusions i propostes d'acció..... 125

8.1. La ciutat per habitar..... 126
8.2. La ciutat per relacionar-se..... 131
8.3. La ciutat per ser..... 136

9. Orientacions sociopolítiques 141

9.1. Un canvi de mirada: el valor polític de l'amistat..... 142
9.2. Transformar l'acció: el protagonisme de la cura..... 147
9.3. Donar valor al subjecte: les persones grans
com a agents d'innovació social 151

IV. BIBLIOGRAFIA 155

V. ANNEXOS..... 159

I. Introducció

Aquest treball forma part d'un projecte d'abast més ampli que porta per títol *Vic, ciutat Amiga de la Gent Gran*[1] i neix de la voluntat de reflexió i acció d'un grup de ciutadans vigatans amb diferents responsabilitats en el món de la política, de la salut i del coneixement que comparteixen un compromís amb les persones grans i la seva ciutat[2].

En concret, l'Ajuntament de Vic, a través de la Regidoria de Benestar, Família, Joves i Salut, el Centre d'Estudis d'Envelliment de Catalunya (CEEC) i la Universitat de Vic (UVic) són les institucions promotores del projecte global a la ciutat de Vic i d'aquest estudi en particular. L'estudi ha trobat finançament gràcies a una subvenció d'Unnim i al suport de la Universitat de Vic i de l'Hospital de la Santa Creu de Vic, a través del CEEC.

Les persones impulsores del projecte, així com les institucions que donen aixopluc a la seva experiència i expertesa professional, prenen consciència del que les Nacions Unides descriuen com la "Revolució de la longevitat". Per primera vegada a la història de la humanitat, la major part de les persones que neixen no moriran abans de ser persones madures. Arribar a nonagenari o centenari ja no és privilegi d'una minoria (Bonafont, 2011). Així doncs, l'envelliment de la població ha esdevingut un repte sociopolític indefugible per a les ciutats, entre les quals Vic, que es veuen empeses a repensar-se i transformar-se a mesura que creix la població de persones grans.

---

[1] Per conèixer amb detall els antecedents i la projecció de *Vic, ciutat Amiga de la Gent Gran. Xarxa de Ciutats Amigues de la gent Gran* des d'una perspectiva temporal, vegeu Bonafont, Espaulella i Solans (2010).

[2] En concret ens referim a Anna Bonafont, Jordi Roca, Josep Solans, Joan Espaulella, Joan López, Xavi Farrés, Núria Homs i Magda Molas, entre d'altres.

El repte es planteja en termes de present, però tal com expressen alguns dels participants de l'estudi, sobretot de futur.

> *Com integrem, gestionem aquest flux de persones grans que ve i vindrà a la ciutat de Vic? Vic està envellint quant a població, estupendo, però quant a quantitat generarà una sèrie de situacions, haurem de preveure quines són les conseqüències per a la ciutat que s'està envellint, hem de preparar-nos per al futur…* [3]

> *Aquí, o s'implica tota la societat, en el sentit de canvis de valors, de cohesió social, de responsabilitat individual, o no es salva ningú, perquè el volum de gent gran sobrepassarà un dia els professionals i els recursos són els que són.*

És evident que treballar per a la gent gran té un efecte multiplicador per al conjunt de la ciutat, tal com ho il·lustra la següent cita d'una altra participant:

> *En el moment en què vaig conèixer el programa de la OMS, vaig pensar que Vic estava molt ben situada en termes de serveis i equipaments per a la gent gran com per poder entrar en aquesta aventura que és encara millorar més, no només per afavorir la participació de la gent gran, sinó perquè aquesta millora reverteix en una millora a tota la ciutadania, és fer una ciutat més amigable i més convivencial per a tots*

Però més enllà de les inquietuds sociopolítiques referides aquí, en l'expressió de les motivacions dels impulsors del projecte es desprèn un interès humà, la consciència que una societat que no té cura de la seva població en edat més avançada no té cura de si mateixa. La cita d'un participant (amb càrrec polític, en aquest cas) ho formula d'aquesta manera:

> *Tinc una dèria especialment integradora de sectors socials d'exclusió, no sé si quedarà gent exclosa, però sincerament crec que Vic, en el sentit humanístic, és una ciutat cuidadora*

Justament per explorar l'abast d'aquesta afirmació i per dibuixar els camins cap a on es pot transitar per millorar i avançar com a ciutat, per a les persones grans i per al conjunt de la població, la realització d'aquesta recerca sembla tenir sentit.

---

[3] Aquesta és la primera cita d'un treball en què la veu dels ciutadans i ciutadanes és protagonista. Les autores hem procurat preservar la intel·ligibilitat de les cites sense corregir algunes de les faltes o barbarismes que contenen. D'aquesta manera hem respectat la vivacitat de les formes d'expressió genuïnes i originals.

Així, els lectors i lectores d'aquest document trobaran en primer lloc els fonaments teòrics i metodològics que sustenten la producció del treball. A continuació es presenta la realitat sociodemogràfica de la gent gran a Vic per tal de posar en context les aportacions dels participants. A partir d'aquest moment, el treball s'endinsa en l'anàlisi de les vivències i les valoracions de la gent gran sobre el que significa Vic com a espai de trobada amb el territori, com a espai de trobada amb l'altre i, finalment, com a espai de trobada amb un mateix. L'última part de la recerca sintetitza els principals punts d'anàlisi en forma de conclusions, i entoma el repte d'oferir un conjunt d'orientacions sociopolítiques sobre com fer front als processos d'envelliment al Vic del segle XXI.

Passem ara a conèixer la Xarxa Mundial de Ciutats Amigues de la Gent Gran, de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), en tant que canal d'expressió i acció de les motivacions referides aquí.

1

La xarxa mundial de ciutats amigues de la gent gran

En el si del Pla Internacional d'Acció sobre l'Envelliment, aprovat per les Nacions Unides l'any 2002, l'OMS va fer pública una declaració sobre el nou paradigma de l'envelliment actiu i saludable, considerant-lo una condició essencial per afrontar els reptes de la societat actual (OMS, 2002).

Aquest Pla prova d'ajudar els governs a traçar el full de ruta de les polítiques adreçades a les persones grans, de manera que l'envelliment pugui ser una experiència positiva viscuda amb dignitat i plenitud. Aquesta declaració constitueix un canvi paradigmàtic en la mesura que deixa enrere la visió assistencialista de les polítiques adreçades a les persones que envelleixen (Bonafont, Espaulella i Solans, 2010). Així, davant les visions més adultocràtiques i residualitzadores de les persones grans, el paradigma de l'envelliment actiu i saludable defensa una concepció de la gent gran portadora de ciutadania activa, titular de drets i capaç de seguir aportant el seu saber i la seva experiència de vida al conjunt de la societat.

Tres anys més tard, en el XVIII Congrés Mundial sobre Gerontologia celebrat a Rio de Janeiro (Brasil), es presenta el projecte Xarxa Global de Ciutats Amigues de la Gent Gran, basat en la premissa segons la qual una ciutat amigable amb les persones grans promou un envelliment actiu. Amb aquest projecte es vol

crear una xarxa de municipis a escala mundial per compartir reflexió i acció sobre com les ciutats aborden i es preparen per a l'envelliment progressiu de la població. L'any 2006 aquesta Xarxa comptava amb la participació de 35 ciutats de 22 països de tots els continents, i en el moment actual són més de 50 els municipis que s'hi han adherit (Bonafont et al., 2010).

Segons el Protocol de Vancouver [4], una ciutat és 'amiga' de les persones grans si:

- *Reconeix la gran diversitat existent entre les persones grans*
- *Promou la seva inclusió i la seva contribució en totes les àrees de la vida comunitària*
- *Respecta les seves decisions i les seves opcions vitals*
- *S'anticipa i dóna una resposta flexible a les necessitats i les preferències relatives a la vellesa.*

En definitiva, el Protocol (OMS, 2007a) estableix que:

> *En una ciutat amigable amb les persones grans existeix una cultura d'inclusió compartida per persones de totes les edats i àmbits. Les polítiques, els serveis i les estructures relatives a l'entorn físic i social estan dissenyades per donar suport, promoure i permetre a les persones grans un envelliment actiu, és a dir, els ha de permetre viure de manera segura, gaudir de bona salut i continuar participant activament i plena en la vida social.*

Més específicament, els objectius de la Xarxa són generar processos de participació comunitària, introduir canvis en les diferents àrees de competència dels municipis amb la finalitat de millorar la qualitat de vida dels seus ciutadans i ciutadanes i aprofitar el potencial que representen les persones grans en la vida ciutadana.

Aquests objectius es distribueixen en diferents fases de generació de coneixement i d'acció sociopolítica.

---

[4] Protocol de recerca que té com a propòsit guiar els grups que desitgin dur a terme la mateixa investigació focal per tal d'avaluar el grau "d'amigabilitat" de la comunitat amb les persones grans com a base per a la identificació d'aquelles àrees d'actuació sociopolítica (OMS, 2007).

Figura 1. Fases del projecte 'Vic, ciutat amiga de la gent gran'

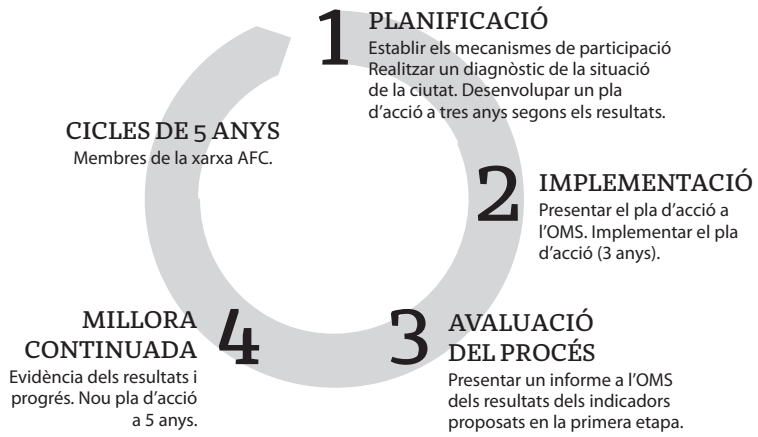

Font: Bonafont et al. 2010, a partir d'OMS (2007a).

Tal com s'il·lustra en la figura, el projecte consta de quatre fases[5]. A la primera fase s'elabora un informe sobre la situació del municipi, s'organitzen i constitueixen els diferents grups focals de discussió, i a partir dels resultats s'elabora el pla d'acció de millora per a una durada de tres anys. En la segona fase es lliura el pla d'acció de millora a l'OMS i s'implementa el pla d'acció segons l'ordre de prioritats, establert prèviament. En la tercera fase es van recollint els resultats de la implementació del pla i es lliuren a l'OMS els documents pertinents. En la quarta fase es pot plantejar una ampliació o renovació a cinc anys del pla d'acció de millora.

A Espanya, ciutats com Sant Sebastià, Barcelona, Bilbao i Saragossa ja s'han adherit a la Xarxa de Ciutats Amigues de la Gent Gran, i actualment s'està valorant l'adhesió d'altres municipis.

[5] Aquest estudi s'ubica en aquesta primera fase del projecte.

El gener de 2012 Vic, a través del seu Ajuntament, s'adhereix a la Xarxa. Per una banda, la ciutat té una trajectòria destacable en les polítiques socials adreçades a les persones grans, tant des d'un punt de vista assistencial com comunitari en els darrers anys s'han desplegat programes d'envelliment actiu als diferents barris. Per bé que molts d'aquests programes i serveis no són prou coneguts per tota la població, molts tenen un caràcter de proximitat que facilita l'accessibilitat de les persones que resideixen en diferents zones de la ciutat. Aquests programes han teixit una xarxa que connecta amb les diferents entitats de la gent gran, les associacions veïnals i els serveis municipals. El Consell Local de la Gent Gran de Vic, que forma part d'aquesta xarxa, ha exercit una funció essencial en la posada en funcionament i el desenvolupament de programes comunitaris adreçats a la gent gran en els diferents barris de la ciutat, amb la finalitat de promoure un envelliment satisfactori i d'obrir noves oportunitats per a les persones grans de la ciutat. D'aquesta manera, el Consell proporciona una base fonamental per desenvolupar aquest projecte.

El desenvolupament i la difusió del coneixement sobre l'envelliment satisfactori i la qualitat de vida i d'atenció a les persones que envelleixen ha estat una de les línies d'interès de la Universitat de Vic, tant en la formació dels professionals com en el desenvolupament i implementació dels nous programes formatius en el nou Espai Europeu d'Educació Superior, incloent també la recerca i la transferència de coneixement. Des del seu compromís amb el territori, en el decurs dels anys la UVic ha establert diferents aliances estratègiques amb la finalitat d'avançar en el benestar de les persones en la segona meitat de la vida. Fruit d'aquests compromisos, l'any 2003 es va crear el Centre d'Estudis de l'Envelliment de Catalunya, el qual responia originàriament a la voluntat de l'Ajuntament de Vic, la Fundació Hospital de la Santa Creu de Vic i la Universitat de Vic de treballar conjuntament en temes vinculats a l'envelliment. Recentment, la Universitat ha creat el Centre d'Estudis Sanitaris i Socials, que és un escenari que aplega investigadors i professionals des d'una perspectiva interdisciplinària, transversal i intersectorial, amb l'objectiu d'aglutinar i coordinar la formació, la recerca i la transferència de coneixement en l'àmbit dels serveis socials, sociosanitaris i de salut. En conseqüència, la visió del centre és la de contribuir a la millora del benestar i a la qualitat de vida de la població mitjançant el desenvolupament de projectes de cooperació intra i interuni-

versitària i la consolidació d'aliances amb organitzacions i/o institucions dels sectors implicats, a escala local, nacional i internacional.

El projecte Vic, ciutat amiga de les persones grans: converses ciutadanes per al segle XXI va néixer del compromís de tots aquests agents de l'àmbit polític, universitari i assistencial que posen en comú la seva experiència i coneixement per fer de la ciutat un escenari on totes les persones puguin viure dignament, amb oportunitats de relació, d'informació, de formació, d'ocupació, de lleure, de cultura i, en definitiva, en un entorn adequat a les seves necessitats.

2

Fonamentació teòrica i objectius

2.1. La ciutat: objecte o subjecte?

Segons el Protocol de Vancouver ja esmentat, "les ciutats són el centre de l'activitat humana i del progrés. En el món desenvolupat, tres quartes parts de les persones grans viuen a les ciutats. (...) Les ciutats, a més, són pols d'atracció i creadores de tendències per als seus països i, de vegades, per al món" (OMS, 2007a).

D'aquestes afirmacions de l'OMS per mitjà d'aquest Protocol es desprèn la importància estratègica de la ciutat no només com a nucli generador dels processos d'urbanització, sinó de l'activitat humana i del progrés.

Tanmateix, si anem una mica més enllà d'aquesta definició de 'ciutat', l'antropologia i la sociologia urbana ens recorden, per una banda, que "allò que distingeix la ciutat no és l'extensió ni la mida, sinó la presència d'una ànima ciutadana (Geist o Logos). Aquesta ànima és el lloc des del qual la persona contempla el món, i aquest lloc fa que contempli l'entorn com una creació pròpia i un artefacte, com quelcom subordinat, com una realitat radicalment oposada a la natura" (Chueca, 2011).

Aquesta és una precisió conceptual interessant i pertinent si tenim en compte que un municipi com Vic, amb una dimensió allunyada de les grans ciutats, tampoc és del tot assimilable a una realitat rural. El periodista i cronista vigatà Miquel Macià sembla parlar d'aquesta 'ànima' quan diu: "La ciutat forma part de l'ésser més íntim de la ciutadania, és l'escenari de les nostres vides. Constitueix la geografia més propera, la que patim, gaudim, interpretem i imaginem. Porta l'herència de les generacions anteriors i és el resultat d'equilibris mil·lenaris" (Macià, 2009). En definitiva, no podem oblidar que quan parlem d'un projecte de ciutat estem entenent la ciutat com a creació humana, com a artefacte que explica el nostre nivell civilitzatori, d'humanisme, de respecte i amor per la vida.

Al mateix temps, i en oposició al món rural, "la ciutat és una colònia humana densa i heterogènia conformada per estranys entre si" (Delgado, 1999). Amb aquesta definició l'antropòleg Manuel Delgado ens situa en un espai en què els vincles entre els ciutadans són febles i laxos, no forçats. A la ciutat els intercanvis no són programats i les trobades més estratègiques poden ser fortuïtes...

Més endavant veurem fins a quin punt els habitants de Vic, i en particular les persones grans, viuen amb estranyesa la lògica inherentment individualitzadora que genera la ciutat, i fins a quin punt no hem de parlar d'una tensió entre una ànima urbana i una ànima rural que coexisteixen en un mateix espai.

2.2. 'Ciutat amiga': ciutat proactiva

Tornant al Protocol de Vancouver, crear ciutats amigables amb les persones grans és la política més efectiva per tal de donar una resposta a l'envelliment demogràfic. Els principals centres urbans gaudeixen dels recursos humans, econòmics i socials necessaris per poder fer canvis innovadors 'amigables' amb les persones grans (OMS, 2007a).

L'expressió 'ciutat amiga o amigable' ens suggereix que la ciutat no és només un objecte, un espai acollidor, facilitador del benestar i la convivència ciutada-

nes, sinó que és també un subjecte que, de manera proactiva, acull, facilita i és amic. Les ciutats tenen identitat pròpia i ens interpel·len com a ciutadans. Per tant, per donar valor a l'estatus de ciutadania[6] tots els ciutadans, cadascú en funció del seu grau de responsabilitat pública i funcions, són convidats a construir una ciutat amiga. Però al mateix temps no podem oblidar que són aquells que ocupen espais més estratègics en la presa de decisions els que estan especialment interpel·lats a l'hora de vetllar per la creació de condicions amigables en benefici del conjunt de la població.

Aquesta precisió conceptual ens sembla rellevant per no caure ni en un discurs paternalista i desresponsabilitzador segons el qual la ciutat (objecte) ha de cuidar les persones (subjectes), ni en un discurs retòric i al capdavall igualment desresponsabilitzador segons el qual tothom és igualment responsable a l'hora de fixar les bases d'aquesta 'amistat ciutadana'.

Com bé diuen els antropòlegs, la ciutat és un espai antropitzat, modelat per l'acció de les persones; així la ciutat esdevé objecte i subjecte o, el que és l'altra cara de la mateixa moneda: som objectes i subjectes perquè rebem un entorn i actuem adaptant-nos a les circumstàncies i, per una altra banda, fem i modelem el nostre entorn amb petites accions d'ús i convivència i altres grans accions polítiques (on participem, de què ens queixem, qui votem...).

Ara bé, al mateix temps haurem de tenir present una altra característica inherent al concepte d'*amistat*. Certament, l'amistat no és un contracte, ni una relació mercantil, és una decisió lliure, voluntària, però que implica compromís amb l'altre. De fet, per adherir-se al projecte la municipalitat ha hagut de sol·licitar a l'OMS la seva inclusió mitjançant una carta de compromís per esdevenir 'ciutat amigable amb la gent gran'. Així doncs, una 'ciutat amiga' no pot respondre a cap altra cosa que a un acte exercit des de la llibertat però amb la força i el vincle del compromís. Així, quan ens referim a 'Vic, ciutat amiga' pensem en accions que no provenen de cap coacció ni són fruit d'allò políticament correcte, sinó que per convenciment es treballa per una relació de benestar entre el territori i els seus habitants, i les persones grans en particular.

---

[6] L'estatus de ciutadania significa tenir la capacitat d'exercir les llibertats fonamentals relacionades amb la vida i el desenvolupament integral de les persones, de les oportunitats que s'atorguin per a la participació en la vida política i de les aspiracions, individuals i col·lectives, per a una vida digna amb benestar (Sala i Alonso, 2006).

2.3. 'Ciutat amiga de la gent gran': les persones grans

L'OMS fa servir diferents fórmules per adreçar-se a les persones grans: població d'edat avançada, residents de més edat, sèniors, però en el nostre entorn la fórmula més habitual en la literatura consultada és 'gent gran'.

'Gent gran' o 'persones grans'? Creiem que val la pena aturar-nos breument a explorar les implicacions semàntiques i sociopolítiques del concepte de 'gent gran'.

En aquest sentit, la dimensió intrínsecament humana i humanitzadora en les nostres disquisicions anteriors al voltant dels conceptes de 'ciutat' i 'amistat' és igualment extrapolable al concepte de 'gent gran'. Tal com diu un dels participants de l'estudi:

> *No m'agrada parlar de gent gran, fa ja anys que treballo en molts temes vinculats a les persones grans, totes les responsabilitats que he tingut en diferents programes i iniciatives que m'han fet apropar a aquest món, que cada vegada m'interessa més, em convencen de la necessitat de parlar de 'persones grans'*

Així, a primer cop d'ull, 'gent gran' i 'persones grans' poden considerar-se expressions sinònimes, però, certament, si parlem de 'persones' donem més visibilitat al subjecte, en contraposició al terme 'gent', que ens remet a una realitat més abstracta.

El col·lectiu de persones grans, tradicionalment, no ha estat objecte d'estudi i interès com ho és ara. Actualment són nombrosos els projectes, iniciatives, programes i literatura al voltant de les persones grans i els processos d'envelliment. El fenomen sociodemogràfic de l'envelliment, tal com dèiem en la introducció, ens posa com a societat i com a ciutat un repte indefugible.

Ja hem vist com, segons l'OMS, "l'envelliment actiu és aquell que permet desenvolupar al màxim el potencial físic, social i mental de cada individu, participant en la societat d'acord amb les pròpies necessitats, interessos o desitjos, mentre aquesta li proporciona protecció, seguretat i cures adequades, en el cas que es requereixi atenció, ajuda o suport de l'entorn" (OMS, 2006).

Les polítiques d'envelliment actiu volen trencar amb la visió assistencialista que ha predominat en els darrers cinquanta anys, basada en necessitats, i desenvolupar una nova visió que es fonamenti en els drets, posant en el centre de la mirada el subjecte com a ciutadà. Es volen defugir les mirades homogeneïtzadores i classificatòries en base a l'edat o les condicions de salut, que centren l'interès en els dèficits, en el declivi orgànic i en el consum de serveis socials i de salut.

El paradigma de l'envelliment actiu parteix del supòsit que les persones grans han contribuït i segueixen contribuint fins al final de la vida. Des d'aquesta perspectiva, el terme actiu fa referència a la participació en els afers socials, econòmics, culturals, espirituals i cívics de les seves comunitats, i no només a estar actius físicament o econòmica.

Tot i la importància que té aquest paradigma en la formulació de polítiques socials i en el canvi de les imatges i representacions socials pel que fa a l'envelliment, l'activitat ha esdevingut un element nuclear, la qual cosa pot conduir a interpretacions reduccionistes sobre l'experiència de les persones grans. La denominació 'envelliment actiu' pot conduir a noves formes de segregació: els que romanen actius fent tasques diverses i els que no en fan o no en poden fer, bé sigui per raons de discapacitat física o psíquica, per manca de forces o bé per voluntat de no fer-les.

En canvi, l'envelliment satisfactori, envellir bé, no té per què significar fer moltes activitats, sinó que cada subjecte, en funció de les seves possibilitats, motivacions i desitjos, pugui continuar desenvolupant el seu projecte de vida, obtenint satisfacció i gaudi. Significa també que aquest subjecte trobi els punts de suport necessaris per poder afrontar i reajustar-se a les pèrdues o limitacions que van associades a l'edat, i que trobi nous significats, nous sentits o noves vies que li permetin assolir el propi benestar. Això implica, per tant, que les polítiques públiques tenen el repte de crear les condicions per tal que la persona pugui sentir-se bé amb ella mateixa, amb allò que fa i que desitja fer, i que pugui mantenir el contacte amb el món que l'envolta, aprenent i desenvolupant-se com a individu.

Estem davant d'una realitat que ens interpel·la a tots, encara que amb intensitats diferents. Des d'una mirada de procés, haurem de reconèixer com en les diferents etapes del nostre cicle vital podem ser més o menys dependents, més o menys vulnerables, estar més o menys capacitats per viure i conviure. Així, haurem de tenir present que les vivències de les persones en edats compreses al voltant dels seixanta o setanta anys poden ser radicalment diferents de les que tenen vuitanta o noranta anys. De la mateixa manera, haurem de tenir molt present que, més enllà de les pèrdues de capacitats objectives i objectivables, envellir és abans que res una experiència subjectiva. És el sentit i la interpretació que donem al pas del temps i als efectes que aquest pas del temps té sobre el nostre cos i la nostra ment el que determinarà la nostra qualitat d'envelliment.

Per això cal anar amb compte amb la reproducció acrítica de conceptes o categories de la política social i sanitària com el de 'dependència' quan parlem de les persones grans. Posar l'èmfasi en les persones dependents com a 'grup de la població que té limitacions funcionals i que necessita ajuda d'una altra persona per dur a terme alguna/es activitat/s de la vida diària' acaba per invisibilitzar les capacitats que sí que preserva la persona i, per tant, l'expropia de la seva experiència i subjectivitat. Tal com argumenta Anna Bonafont, "el procés d'etiquetatge (de persona gran dependent) ha convertit la pèrdua d'autonomia funcional en un atribut de la vellesa avançada, ha eliminat la noció de persona i n'ha devaluat l'autonomia" (Bonafont, 2011).

No de manera exclusiva, però sí significativa, les condicions de vida que ofereixi la ciutat tindran molt a dir sobre la vivència i la qualitat del nostre envelliment, de la nostra dependència i de la nostra dignitat com a persones grans. Finalment, no podem obviar que envellir és anar-se apropant al final de la vida. I la mort, com a realitat indefugible i transversal a tots, afegeix una dimensió essencialment humana i potencialment humanitzadora per la reflexió i l'acció.

2.4. Com ens vivim a la ciutat? Subjecte, subjectivitat i memòria

Un cop abordats els conceptes centrals sobre 'ciutat amiga de la gent gran', ens haurem de plantejar des d'on volem observar i analitzar aquesta realitat.

En primer lloc, no podem entendre ni actuar sobre la realitat social al marge del subjecte que la viu i la interpreta. Això comporta situar la persona, la persona gran en aquest cas, com a protagonista, com a subjecte que coneix, que té experiència, sentiments i racionalitat, memòria i capacitat de narrar. Però les persones no coneixem ni ens expliquem al marge dels altres. És en la pràctica de l'intercanvi que construïm el saber. En aquest sentit, partim d'una concepció col·lectiva i cooperativa del coneixement. Quan comunica i narra, la persona gran és portadora d'una experiència personal, però, sense saber-ho, també és portadora d'una experiència col·lectiva i històrica.

En segon lloc, entenem que la separació entre la raó i les emocions és fal·laç. Hem viscut com la nostra cultura menysté el desig i les emocions perquè suposadament pertanyen a un terreny irracional, estrany, perillós. En efecte, som el que pensem però també el que sentim, i acceptar aquesta premissa ens porta a introduir la subjectivitat com una eina de treball més. Com viu, com sent, quina és l'experiència subjectiva de la persona gran en relació amb la seva ciutat, així com en relació amb el seu propi procés d'envelliment? Per entendre i analitzar els diferents relats necessitem endinsar-nos en un territori en què sigui possible fer emergir les emocions i la creativitat.

Partir del subjecte i la seva subjectivitat implica també entrar de ple en la memòria i, per tant, tenir en compte la dimensió temporal i de procés. Com a adults, sovint ens oblidem que hem estat infants, adolescents i joves, i que les experiències viscudes en el passat ens condicionen al llarg de les nostres vides i en les nostres opcions presents i futures. Les persones grans rescaten més fàcilment el fil de la memòria per donar una continuïtat i coherència biogràfiques a l'experiència viscuda. Com és la memòria de les persones grans en relació amb la seva ciutat? Com han viscut Vic en el passat i com veuen el futur? En aquest sentit, l'acompanyament dels relats de les persones grans ens

pot ajudar a entendre com les diferents etapes del cicle vital se superposen i que no hi ha talls nítids entre l'ahir, l'avui i el demà (Iannitelli, Tejero, i Torrabadella, 2009).

Un cop fet aquest breu trajecte de fonamentació conceptual i epistemològica ja estem en disposició de fixar els objectius generals i específics que ens hem proposat en aquest estudi.

2.5. Objectius

Objectius generals:

- *Identificar els punts forts i febles de la ciutat de Vic pel que fa a les necessitats del col·lectiu de persones grans a través d'un procés de participació-investigació-acció.*
- *Contribuir al desenvolupament d'un entorn urbà facilitador d'un envellIment actiu i satisfactori.*

Objectius específics:
Fer possible un espai de conversa ciutadana per:

- *comprendre quina és l'experiència i les valoracions que tenen les persones grans de Vic en relació amb la seva ciutat;*
- *conèixer com és créixer, madurar i envellir a una ciutat com Vic;*
- *donar un espai d'expressió ciutadana a les persones grans sobre com voldrien que fos la seva ciutat;*
- *determinar el grau 'd'amigabilitat' de la ciutat tenint en compte els recursos existents, i analitzant les narratives ciutadanes;*
- *valorar fins a quin punt les persones grans són actors polítics de la seva ciutat;*
- *proposar un conjunt d'orientacions i accions de millora en clau sociopolítica.*

3

Aproximació metodològica

3.1. Investigació-acció participativa

Aquest estudi, seguint els paràmetres establerts pel Protocol de Vancouver, parteix d'una aproximació qualitativa a la realitat social a través d'una metodologia d'investigació-acció participativa que recull les veus dels diferents agents de la comunitat, bàsicament persones grans, però també proveïdors de serveis, cuidadors, voluntariat i experts. En concordança amb els plantejaments epistemològics esmentats, el subjecte té una importància cabdal en la mesura que es considera que té coses a dir sobre la realitat que l'envolta.

Més específicament, és una metodologia que segueix una lògica de participació de baix a dalt (Bottom-up Participatory Approach), és a dir, "s'utilitza un sistema de participació que comença investigant i coneixent les experiències vitals de les persones més grans, referents al que consideren què és i què no és una ciutat amiga de les persones grans, i què es pot fer per tal de millorar l'amigabilitat vers les persones grans per part de la comunitat" (OMS, 2007).

La recerca, justament per estar construïda des de la participació del agents socials i per tant seguir les coordenades de la investigació-acció participativa, no acaba en si mateixa sinó que pretén actuar de palanca per passar a l'acció sociopolítica.[7] En aquest sentit, es preveu una devolució dels resultats a les

[7] Vegeu figura 1 del capítol 1 (pàg. XX).

persones participants en primer lloc, a la ciutadania en general, i a aquells responsables de prendre les decisions en particular. L'objectiu és que els resultats serveixin com a punt de partida per proposar les accions pertinents per esdevenir una ciutat més amigable amb les persones grans.

Aquest abordatge metodològic fa pertinent l'ús d'unes tècniques d'investigació que combinen el buidatge de fonts documentals i la realització d'entrevistes semiobertes preliminars a coneixedors de la ciutat, amb la realització d'un conjunt de 'grups focals' (segons la terminologia del Protocol de Vancouver ja esmentat), que, a efectes de major coherència epistemològica i metodològica, les autores d'aquest treball hem anomenat 'converses ciutadanes'.

Això ha implicat integrar en l'estudi aquelles dades de context (sociodemogràfiques, d'estructura social i de política social) necessàries per obtenir una visió més integral del municipi i poder dur a terme un millor contrast amb els relats de la ciutadania. Així, s'han tingut en compte tant les estadístiques relatives a la realitat de la ciutat com documents i memòries institucionals municipals sobre participació, associacions, entitats i afers socials, entre altres. També s'ha consultat bibliografia sobre la ciutat de Vic i s'han considerat les aportacions fetes per les entrevistes preliminars, que han ofert a les investigadores una visió panoràmica i de trajectòria històrica tant del col·lectiu de les persones grans com del territori, així com de les principals dinàmiques socials i polítiques del municipi i dels seus agents socials.

3.2. Converses ciutadanes

El nucli de la metodologia, però, és sens dubte la tècnica conversacional, que té per objectiu construir un relat comú, des d'un punt de trobada on el consens i el dissens són possibles. Així, s'ha plantejat un espai de narracions ciutadanes en el qual s'han generat relacions i situacions simètriques entre els participants que es reconeixen com a subjectes (en conflicte o no).

Conversar és compartir un temps i un espai amb l'altre en la cerca d'una experiència comuna, crear un marc de possibilitat per tal que les diferents sub-

jectivitats exposin llurs experiències acollint i sent acollides. En la mesura que la conversa és essencialment oberta, s'ha respectat que els diferents grups focalitzessin més o menys en els temes proposats per les dinamitzadores i investigadores.

Entenem que és justament donant espai a allò imprevisible que les diferents narratives han pogut enriquir-se i esdevenir més fecundes per a la seva anàlisi i interpretació. S'han intercanviat i compartit veus i mirades sobre diversos temes al voltant de la vivència que tenen les persones grans de la seva ciutat, però també hem estat testimonis d'allò no dit o expressat, dels silencis i les omissions igualment interpretables des d'una anàlisi qualitativa.

El vehicle d'expressió a l'hora d'abordar els diferents focus temàtics és la narració. Una narració implica donar valor a un registre comunicatiu poc subjecte al control conscient per part de l'individu. Així, a diferència d'altres registres més argumentatius i explicatius, la narració implica connectar directament amb l'experiència viscuda. Això ha suposat que en les diferents converses les dinamitzadores haguem prioritzat la formulació de preguntes narratives (quina és l'experiència de la seva relació amb la ciutat?) i haguem evitat les interpel·lacions més argumentatives (per què considera que Vic és una ciutat agradable per viure?).

Hem acompanyat el flux del relat en l'espai de la conversa conscients que la narració és un material privilegiat per a l'anàlisi i interpretació més enllà d'allò manifest. Per mitjà de la narració hem pogut aproximar-nos al nivell més latent dels conflictes i els desitjos de benestar de les persones grans (Torrabadella, 1999).

3.3. Àrees temàtiques

Les diferents àrees temàtiques que el Protocol de Vancouver ha construït com a indicadors tenen a veure tant amb aspectes més territorials i urbanístics com amb aspectes de comunicació, participació i integració de les persones grans.

En concret, el Protocol contempla els ítems següents:

Figura 2. Àrees temàtiques de les ciutats amigues de la gent gran

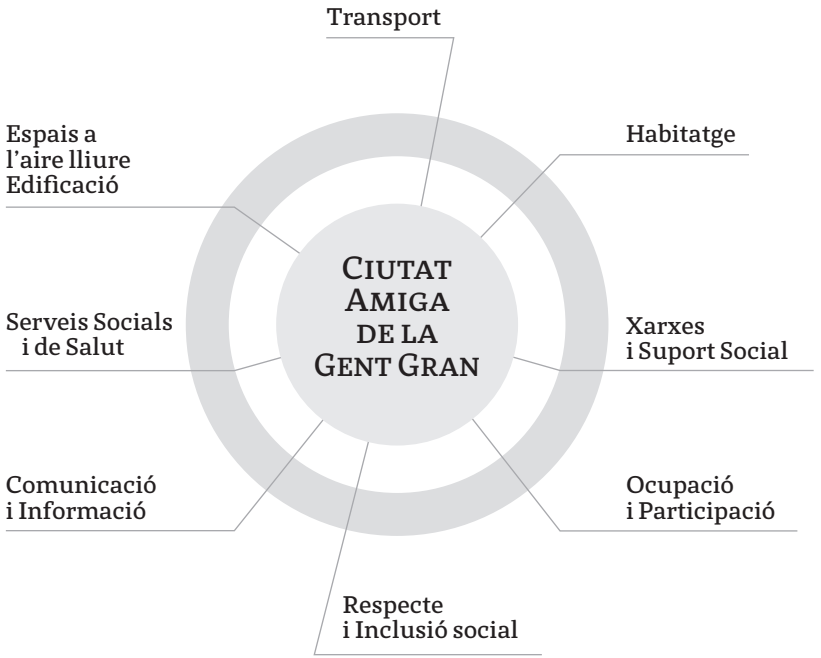

Font: Bonafont et al. (2010) a partir del Protocol de Vancouver.

Val a dir que, d'acord amb la nostra perspectiva metodològica, els temes suggerits pel protocol de Vancouver han servit d'orientació i punt de partida, però, tal com hem desenvolupat en els epígrafs anteriors, entenem que l'obertura narrativa és fonamental per a l'emergència del subjecte i la seva subjectivitat. En el pla metodològic això ha implicat flexibilitzar la rigidesa que suposa tre-

ballar amb un nombre tancat d'indicadors per donar pas a una conversa més lliure i fluida sobre els diferents àmbits temàtics a tractar. En conseqüència hem considerat pertinent construir dues grans àrees temàtiques que apleguen el conjunt d'indicadors representats aquí i construir-ne una de nova que dóna cabuda a qüestions que tenen a veure amb la condició més subjectiva i personal sobre l'experiència de l'envelliment. Així, en el treball s'aborda una primera gran àrea sobre la ciutat com a espai de trobada amb el territori que recull aquells temes que tenen a veure amb el fet d'habitar. Com a temes a tractar inclou: espais a l'aire lliure i edificació; transports; habitatge. Una segona àrea es fixa en la ciutat com a espai de trobada amb l'altre, la ciutat per relacionar-se. Aquesta àrea incorpora: xarxes i suport social, ocupació i participació, respecte i inclusió social, comunicació i informació i serveis socials i de salut. Per últim i com a innovació respecte al protocol, s'ha contemplat la ciutat com a espai de trobada amb un mateix, la ciutat per ser. Aquesta àrea es fa ressò: de la identitat i la subjectivitat de les persones grans, de la cura personal i dels altres, i de la relació amb l'envelliment i la mort.

Figura 3. Àrees temàtiques de les ciutats amigues de la gent gran

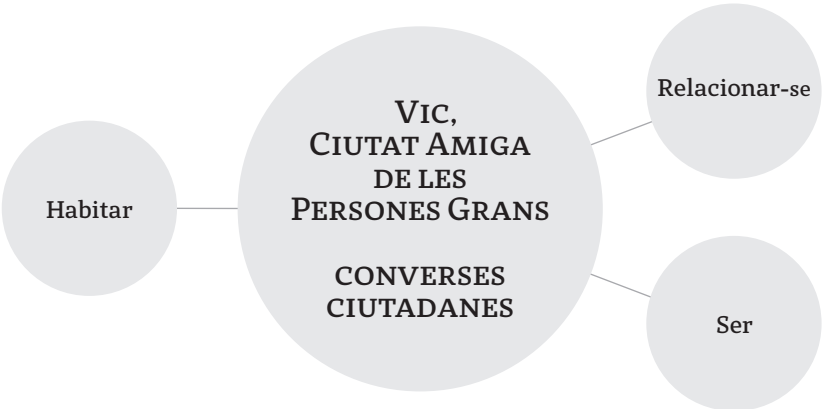

Font: Elaboració pròpia a partir del Protocol de Vancouver.

En la mesura que un dels objectius principals de l'estudi és identificar els punts forts i febles en relació amb l'envelliment a la ciutat, així com la formulació de propostes de millora, s'ha prestat una atenció especial a incentivar els relats amb aquesta triple orientació. Això implica que s'ha demanat als participants que especifiquessin tant els 'aspectes de la comunitat amigables amb la gent gran' (avantatges) com els 'obstacles i problemes que mostren la part de la comunitat no amigable amb la gent gran (barreres)', així com els 'suggeriments' o propostes de millora.

Això no obstant, els temes, els èmfasis i els silencis s'han fet més o menys presents en funció de la identificació dels participants amb cadascuna de les qüestions abordades. A la pràctica això suposa que, tot i convidar a conversar sobre cadascun dels temes, els grups de persones grans s'han recreat en alguns més que en altres. Aquest element s'ha tingut en compte en l'anàlisi i interpretació dels continguts en el sentit de respectar les diferents necessitats d'expressió ciutadana.

En línies generals, totes les converses han seguit la mateixa estructura, segons la qual s'ha convidat els participants a expressar la seva experiència de la ciutat de manera totalment oberta ('ens podria explicar com és viure a Vic per a vostè'?) per, a partir d'aquí, anar cobrint les diferents àrees temàtiques. La pregunta final torna a obrir el relat a la subjectivitat lliure, en la mesura que s'ha demanat als participants l'expressió del que desitjarien per a la seva ciutat ('ens podria explicar com li agradaria viure a Vic la seva vellesa'?). Ambdós plans narratius, l'experiència de la realitat i la construcció d'un desig, ens poden aportar elements valuosos a l'hora de repensar la ciutat en relació amb la gent gran.

3.4. Formació dels grups de conversa

En conjunt s'han format nou grups de conversa ciutadana amb una participació total de setanta-cinc persones. Per a la construcció dels diferents grups s'han seguit les coordenades marcades pel Protocol de Vancouver, que, com hem vist, contempla tant la presència de ciutadans en general com la presència de tècnics i experts, proveïdors dels serveis i cuidadors informals. Així

mateix, hem considerat fonamental incorporar les veus dels actors socials de la ciutat de Vic que estan liderant els espais associatius de la gent gran (Associació de Vídues, Aules d'Extensió Universitària, Casals de la gent gran, Associacions de veïns, etc.). També hem incorporat un darrer grup ciutadà en una fase intermèdia del procés de recerca. Aquest grup s'ha format a partir del creuament de diferents participants dels grups anteriors amb l'objectiu de contrastar les hipòtesis d'anàlisi en aquest punt de la recerca. La funció que ha exercit és la de 'grup de control'.

La selecció dels participants en les converses ha seguit uns criteris de diversitat sociodemogràfica i de representativitat en els diferents espais estratègics per a la gent gran a la ciutat. El contacte amb les associacions, els centres cívics i altres entitats en què participen les persones grans s'ha dut a terme a través de la tècnica de gent gran de l'Ajuntament.[8] Per tal que no es produís un biaix de persones grans molt participatives i actives en la vida social i cultural del municipi respecte a aquelles menys participatives, també s'ha donat importància al fet de convidar altres ciutadans a través d'una comunicació més informal (tècnica del 'boca orella'). Així, hi han assistit familiars, veïns o amics d'alguns participants. Podem dir que s'ha cobert l'espectre de persones grans i agents de la comunitat pretesos, tot i que no s'ha pogut comptar amb la presència de persones d'origen immigrat de fora del territori espanyol.

Tant l'arribada recent de fluxos migratoris (de població subsahariana o llatinoamericana, per exemple) com els patrons culturals més tradicionals i familistes del col·lectiu marroquí (col·lectiu de població que sí que va arribar al municipi amb anterioritat) fan que la representació dels ciutadans grans d'origen immigrat en l'espai públic i, en especial, en el teixit associatiu de la ciutat, sigui poc significativa. Així doncs, l'escassa presència de persones que participen activament en els circuits dels centres cívics i casals municipals explica la dificultat d'accedir a aquest grup de la població.

Per tal de reflectir les diferències existents dins del col·lectiu de persones majors de 65 anys, s'han constituït dos grups d'edat: un grup comprès entre els

[8] Aquí volem fer un reconeixement especial a la tasca de Magda Molas, que ha fet possible comptar amb la participació generosa d'una diversitat molt rica d'assistents en els diferents grups de converses ciutadanes..

65 i els 74 anys i un segon grup de persones majors de 74 anys. Tot i així, cal dir que a efectes pràctics i organitzatius la separació per grups d'edat no s'ha pogut respectar de manera totalment estricta. De les setanta-cinc persones que han participat en les converses, en total 52 són dones i 23 homes. Val a dir que, d'aquests 23 homes, la meitat aproximadament formen part dels primers grups, constituïts per polítics i representants d'associacions. Aquesta dada deixa en evidència que les dones han estat més protagonistes que els homes en aquesta recerca. El nombre d'assistents ha oscil·lat entre sis i tretze persones, i la durada de les sessions ha estat de dues hores, aproximadament.

En resum, doncs, els nou grups de converses ciutadanes han reunit persones de diferents vinculacions amb el municipi i el món de les persones grans, diferents franges d'edat, sexes, estats civils, barris i relació amb l'activitat i estatus socioeconòmic.

Taula 1. Converses ciutadanes 'Vic, ciutat amiga de la gent gran'

Grups de conversa	Característiques grup	Assistents	Data realització
1	Tècnics-proveïdors de serveis	13	6.03.2012
2	Polítics i experts	10	13.03.2012
3	Representants associacions	10	20.03.2012
4	Persones grans 65-74 anys	6	23.03.2012
5	Persones grans 74 anys i més	11	27.03.2012
6	Persones grans 65-74 anys	8	10.04.2012
7	Persones grans 74 anys i més	9	17.04.2012
8	Cuidadores informals	6	24.04.2012
9	Grup mixt	9	19.09.2012

Font: Elaboració pròpia a partir del Protocol de Vancouver.

Per tal de garantir que el procés d'investigació compleix amb els estàndards ètics i científics, als assistents se'ls ha demanat signar un protocol d'autorització que recull la seva acceptació per participar i per autoritzar l'enregistrament audiovisual de la sessió. Tal com estableix el Protocol, cada país participant s'ha d'adherir als procediments locals del Consentiment Informat i de Revisió Ètica.[9]

Finalment, volem emfasitzar el potencial que té un procés participatiu d'aquestes característiques en la inclusió de les persones grans en la vida social de Vic i en la millora de la comprensió dels professionals, tècnics i polítics de la situació quotidiana d'aquest sector de la població. Es tracta de generar un espai en el qual es poden produir idees imaginatives sobre els diferents temes de ciutat. En definitiva, amb la nostra opció epistemològica i metodològica apel·lem a un altre que té paraula i al qual escoltem per mantenir obert un camí que construeix ciutadania i democràcia.

[9] Vegeu el model de consentiment informat a l'annex.

4

La població de persones grans a Vic

Per cloure la part introductòria d'aquest treball proposem fer una fotografia de la realitat territorial i sociodemogràfica de Vic en el seu context poblacional.

El terme de Vic, que es troba al bell mig de la comarca d'Osona, limita al nord-oest amb l'extens terme de Gurb, a l'est amb Folgueroles, Calldetenes i Santa Eugènia de Berga, al sud amb Malla i Muntanyola i a l'oest amb Santa Eulàlia de Riuprimer. A més de la ciutat de Vic, capital de la comarca, el terme comprèn el poble de Sentfores, anomenat també la Guixa, part del nucli urbà de Calldetenes, el raval de Serra-de-senferm, la urbanització el Castell d'en Planes, situada al nord-oest de la ciutat entre la línia fèrria i el traçat de la carretera de Puigcerdà, i els polígons que formen el cinturó industrial de la ciutat. La confluència de dos petits afluents del Ter, el Gurri i el Mèder, van afavorir el desenvolupament de les adoberies, en tant que aquests era una de les activitats principals (Enciclopèdia Catalana).

Vic es coneix pel seu desenvolupament en la indústria de la pell, la indústria tèxtil i una expansió del comerç familiar. La pràctica desaparició d'aquestes indústries i d'aquest comerç de proximitat a finals dels anys noranta del segle passat fa que siguin substituïdes per l'emergència d'una indústria càrnia de projecció internacional, grans superfícies comercials i grans empreses proveïdores de serveis com l'Ajuntament, l'Hospital General i la Universitat. Una altra

de les fonts econòmiques en expansió són les fires, tant de productes de consum com de productes culturals. Històricament, el sector de la construcció no ha representat un motor econòmic per a Vic, però sí que va irrompre amb força durant els anys noranta, i va acabar entrant en crisi a finals de l'any 2007 (Macià, 2009).

Taula 2. Dades territorials Vic. 2012

Població (2012)	41. 422 hab.
Comarca	Osona
Superfície (Km^2)	30,6 Km^2
Altitud (m)	484 m
Longitud (º)	2,255908º
Latitud (º)	41,93045º
Densitat	1.347,45 hab./km^2

Font: Elaboració pròpia a partir de IDESCAT (2012) i Padró Municipal (Ajuntament de Vic, 2012a).

Pel que fa a la població, tal com veiem a la taula anterior, les dades de 2012 ens parlen d'un cens de 41.422 persones a Vic. En deu anys, el municipi ha experimentat un creixement significatiu passant de 30.706 habitants a la xifra actual. Això suposa un increment d'un 25% del total de la població (IDESCAT, 2012a).

Malgrat aquest creixement poblacional, característic del creixement del conjunt de petites i mitjanes ciutats catalanes en els darrers decennis, podem afirmar que Vic és encara una ciutat de dimensió mitjana. A banda de ser capital de comarca, Vic juga un paper de centralitat o capitalitat en el context territorial de la Catalunya interior o central.

Vegem ara com es distribueix la població vigatana en funció de l'edat i el sexe, fent un èmfasi especial en el grup de les persones grans.

Figura 4. Distribució de la població segons grans grups d'edat. Vic 2011.

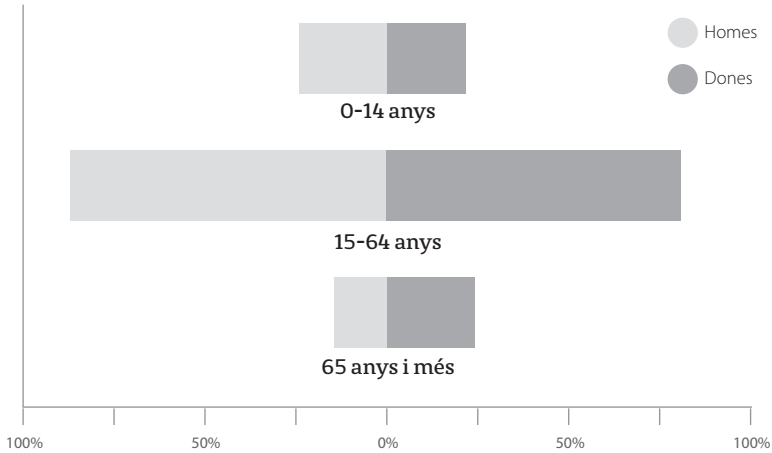

Font: Elaboració pròpia a partir dades IDESCAT (2012a).

Tal com veiem al gràfic, la població infantil i jove, així com la població gran tenen pesos similars en el conjunt de la població vigatana. Si ens fixem en el col·lectiu de persones grans, veiem com el nombre de dones supera significativament al nombre d'homes, seguint una pauta generalitzada en el nostre context de societats occidentals de benestar, en els qual l'esperança de vida femenina és més elevada que la masculina.

Tot i que les projeccions demogràfiques ens parlen d'un progressiu apropament del diferencial entre homes i dones, que fa que l'actual diferència en l'esperança de vida de 6,1 anys baixi a 5,6 l'any 2049, les darreres dades de l'IDESCAT ens confirmen que l'esperança de vida en néixer pels homes a Catalunya és de 79 anys, mentre que per les dones és de 85 anys. En ambdós casos, l'esperança de vida a Catalunya és tres anys superior al conjunt de la UE (Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad, 2011).

Vegem ara la distribució poblacional prenent en consideració els diferents grups d'edat dins de la població de gent gran en el conjunt de la comarca i del país.

Taula 3. Població per grups d'edat i sexe. Vic, osona i Catalunya 2011

	Vic			Osona			Catalunya		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
0-14 anys	3.787	3.452	7.239	13.495	12.530	26.025	602.076	565.754	1.167.830
15-64 anys	14.002	13.286	27.288	52.791	49.792	102.533	2.399.622	2.511.170	5.106.329
65-74 anys	1.208	1.566	2.774	5.220	6.020	11.240	284.066	324.582	608.648
75-84 anys	1.010	1.599	2.609	4.297	6.228	10.525	195.400	281.748	477.148
85 i més	291	699	990	1.273	2.608	3.881	55.495	124.168	179.663
Sub-total gent gran	2.509	3.864	6.373	10.790	14.856	25.646	534.961	730.498	1.265.459
TOTAL	**20.298**	**20.602**	**40.900**	**77.076**	**77.128**	**154.204**	**3.732.196**	**3.807.422**	**7.539.618**

Font: Elaboració pròpia a partir dades IDESCAT(2012b)

Nota: La distribució d'edats entre la població gran respon als objectius d'aquest treball, en concordança amb els talls d'edat plantejats als 'grups ciutadans'.

Segons aquesta taula, que dóna compte de les dades de distribució poblacional per grups d'edat, sexe i comparació territorial, a Vic 6.373 dels seus habitants tenen més de 65 anys. En conjunt, l'any 2011, la població major de 65 anys a Vic representava un 15,5% del total, seguint unes pautes molt similars al pes de la població gran a la resta de la comarca (16,6%) i del país (16,7%).

Si focalitzem ara en el grup de persones de 65 anys i més, i atenent-nos a dades més recents procedents del Padró municipal de gener de 2012[10] a Vic estan empadronades 6.506 persones majors de 65 anys sobre un total de 41.422 ciutadans (un 15,7% de la població total). El grup comprès entre 65 i 74 anys ascendeix a 2.524 ciutadans, el grup de persones de 75 a 84 anys són 2.720 i, finalment Vic té 1.260 persones de 85 anys i més. Expressat en percentatges veiem com el 38,8% del conjunt de la població gran està format per les persones entre 65 i 74 anys. El 41,8% de la població gran té entre 75 i 84 anys, i finalment, el 19,3% són persones que superen els 85 anys. Així ho il·lustra la següent figura:

Figura 5.
Distribució població de 65 anys i més segons grups d'edat. Vic 2012

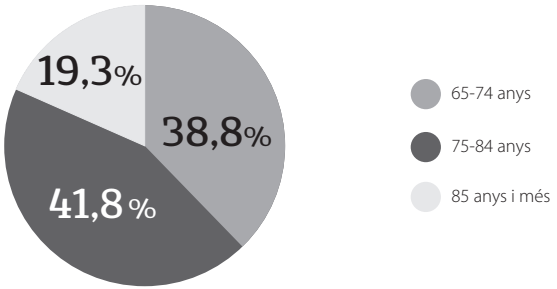

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Padró municipal. Ajuntament de Vic 2012

Si ens fixem ara en com ha evolucionat la població de persones grans en aquests darrers deu anys, veiem com aquesta xifra ha anat creixent progressivament, marcant una tendència cap al sobreenvelliment, és a dir, creix el percentatge resultant del col·lectiu de persones majors de 85 anys en relació al col·lectiu de persones majors de 65 anys.

[10] Hem considerat oportú donar dades poblacionals tant de 2011 com de 2012 per tal de poder oferir la comparació territorial provinent de l'IDESCAT, per una banda, i les dades més recents procedents del Padró municipal, per l'altra.

Taula 4.
Població de 65 anys i més per grups d'edat i sexe. Vic, osona i catalunya 2001.

	Vic			Osona			Catalunya		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
65-74 anys	1.388	1.824	3.212	5.983	7.163	13.146	280.707	336.282	616.989
75-84 anys	786	1.287	177	3.246	4.874	8.120	144.428	226.581	371.009
85 i més	177	524	701	702	1.769	2.471	35.308	84.461	119.769
TOTAL	**2.351**	**3.635**	**5.986**	**9.931**	**13-806**	**23.737**	**460.443**	**647.324**	**1.107.767**

Font: Elaboració pròpia a partir dades IDESCAT (2012b)

Segons aquesta taula podem apreciar com el total de població major de 65 anys a Vic fa deu anys era lleugerament superior a l'actual. Això s'explicaria per l'emigració interna de moltes famílies vigatanes que han deixat els pisos de la ciutat i han marxat a viure als pobles veïns. Segons l'Estadística de Variacions Residencials de l'IDESCAT l'any 2011, 706 persones marxen de Vic per viure a la mateixa comarca. Ara bé, si ens fixem en el grup de persones més grans de 85 anys i més podem observar com en aquests darrers deu anys aquest contingent ha crescut en termes absoluts en 289 persones, la qual cosa ens permet ratificar aquesta progressiva tendència cap al sobreenvelliment a la ciutat de Vic (IDESCAT 2012a).

Per poder comparar si els fenòmens de l'envelliment, sobreenvelliment i dependència són més o menys accentuats a Vic que en el conjunt de la comarca i del país hem elaborat la següent taula, que ens mostra com cap dels indicadors acusa diferències massa significatives entre les tres realitats territorials. Tant sols l'índex de sobreenvelliment és lleugerament més elevat a Vic que al conjunt de Catalunya. Podem concloure, doncs, que els patrons d'envelliment a Vic són representatius dels patrons d'envelliment del conjunt de Catalunya.

Taula 5. Índexs d'envelliment, sobreenvelliment i dependència senil. Vic, Osona i Catalunya 2011.

	Vic	Osona	Catalunya
Índex envelliment [11]	0,88%	0.98%	1,08%
Índex sobreenvelliment [12]	0.15%	0,15%	0,14%
Índex de dependència senil [13]	0,23%	0,25%	0,24%

Font: Elaboració pròpia a partir dades IDESCAT (2012b).

Una plasmació d'aquests patrons d'envelliment la trobem en el nombre de persones que viuen en un nucli familiar unipersonal, és a dir, llars formades per un sol membre. En aquest sentit, i prenent en consideració la major esperança de les dones, podem veure com les llars unipersonals de població de 65 a 74 anys, i sobretot de majors de 74 anys, estan formades bàsicament per dones.

Taula 6. Dimensió de la llar de persones de 65 anys i més segons grups d'edat i sexe. Vic 2012

	65-74 anys		75 anys i més		
	Homes	Dones	Homes	Dones	Total
1 membre	130	327	215	849	1.521
2 membres	658	720	770	778	2.926
3 membres i més	450	442	366	516	1.774
TOTAL	**1.238**	**1.489**	**1.351**	**1.243**	**6.221**

Font: Elaboració pròpia a partir dades Padró Municipal (Ajuntament de Vic 2012).

[11] L'índex d'envelliment reflecteix el percentatge de persones majors de 65 anys en relació als menors de 15 anys en una població.

[12] L'índex de sobreenvelliment reflecteix el percentatge de persones majors de 85 anys en relació als majors de 65 anys en una població.

[13] L'índex de dependència senil reflecteix el percentatge de persones majors de 65 anys en relació al col·lectiu de persones entre 15 i 64 anys en una població.

Aquestes dades ens porten a abordar la situació familiar de les persones grans. Moltes d'elles són parelles jubilades i, a mesura que avança l'edat, ens trobem amb dones vídues. Si ens fixem en la següent taula podem observar que actualment a Vic hi ha 4.036 persones jubilades en proporcions similars entre els sexes. Aquesta dada indica efectivament una alta taxa de relació amb l'activitat entre les dones vigatanes, avui ja jubilades. En canvi, la diferència entre vidus i vídues sí és significativa. Tant en la franja de 65 i 74 anys, com en la franja d'edat de més de 75 anys les dones superen amb escreix els efectius masculins. En conjunt veiem que a Vic hi ha 1.485 vídues i només 114 vidus.

Taula 7.
Nombre persones jubilades i vídues segons grups d'edat. Vic 2012

	65-74 anys		75 anys i més		Total	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
Jubilació	966	783	1.125	1.162	2.091	1.945
Viduïtat	30	317	84	1.168	114	1.485

Font: Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS, 2012).

Si ens aproximem als ingressos que suposen les jubilacions actuals de les persones grans a Vic, ressalta el nombre de persones receptores de pensions baixes. En concret, les jubilacions més minses corresponen a les dones, independentment del grup d'edat. La major part de les persones jubilades reben pensions inferiors a 1000€. A partir d'aquesta quantitat, la diferència d'ingressos entre homes i dones és molt notable, a favor dels homes. Segons les dades disponibles, dels 597 jubilats que cobren pensions superiors a 1500€ només 56 són dones.

Taula 8. Nombre persones jubilades segons grups d'edat, sexe i import pensió jubilació. Vic 2012

Quantia	65-74 anys		75 anys i més	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Fins a 550 €	29	233	89	542
550 a 1000 €	357	415	516	545
1000 a 1500 €	368	91	403	63
Més de 1500 €	212	44	117	12

Font: Elaboració pròpia a partir de INSS (2012).

La reducció d'ingressos és encara més notable si parlem de les vídues, ja que sabem que és un col·lectiu clarament feminitzat. Així, les pensions de viduïtat estan per sota dels 1000€ mensuals. Com veiem a la taula, la major part de vídues (en total 802 dones) disposa d'uns ingressos entre 550€ i 1000€. No podem obviar, però que 617 vídues no superen els 550€ de pensió.

Taula 9. Nombre persones vídues segons grups d'edat, sexe i import pensió viduïtat. Vic 2012

Quantia	65-74 anys		75 anys i més	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Fins a 550 €	27	118	76	499
550 a 1000 €	3	181	8	621
1000 a 1500 €	-	18	-	48
Més de 1500 €	-	-	-	-

Font: Elaboració pròpia a partir de INSS (2012).

Un altre conjunt de dades interessants per aquesta descripció sociodemogràfica de la població gran de Vic té a veure amb el fenomen migratori i l'arribada

de persones procedents de fora de l'estat espanyol. Tal com podrem veure en les dues següents taules, el nombre de persones majors de 65 anys procedents de fora de l'Estat espanyol no és elevat (200 persones l'any 2012) si es compara amb el conjunt de la immigració (10.308 persones per aquest mateix any) sense tenir en compte el factor 'edat'. Dit d'una altra manera, mentre que el percentatge de població immigrada sobre el conjunt de la població és gairebé d'un 25%, el percentatge de població d'origen immigrat de 65 anys i més sobre el conjunt de la població de la mateixa edat és d'un 3%.

El nombre de dones immigrades majors de 65 anys (122 dones) és superior al d'homes pel mateix grup d'edat (78 homes), tendència que coincideix amb el major nombre de dones més grans de 65 anys en el conjunt de la població. En canvi, del conjunt de la població immigrada, el nombre d'homes és major (5.604 homes i 4.704 dones).

Així doncs, la població immigrada a Vic és eminentment jove i adulta, la qual cosa s'explica perquè els fluxos migratoris (de població subsahariana o llatinoamericana, per exemple) són relativament recents. En canvi, la immigració procedent del Magrib, i en concret la població d'origen marroquí, sí ha arribat des dels anys vuitanta i compta per tant amb població d'edats més avançades (101 persones l'any 2012).

Taula 10. Població 65 anys i més segons origen geogràfic i sexe. Vic 2012

	HOMES	DONES	Total
Espanya	2.515	3.517	6.032
Àfrica	44 (42 Marroc)	62 (59 Marroc)	106 (101 Marroc)
Amèrica	12	32	44
Europa	15	22	37
Àsia	7	6	13
TOTAL	**2.593**	**3.639**	**6.232**

Font: Elaboració pròpia a partir dades Padró Municipal (Ajuntament de Vic 2012)

Taula 11. Població immigrada en relació amb conjunt població. Vic 2012

	HOMES	DONES	Total
Total població immigrada	5.604	4.704	10.308
Total població	20.541	20.881	41.422

Font: Dades Padró Municipal. (Ajuntament de Vic 2012)

Fins aquí, hem volgut donar una fotografia genèrica, descriptiva del pes de la població gran de Vic des d'una perspectiva sociodemogràfica. Tanmateix, el grup de persones de 65 anys i més no deixa de ser un constructe o categoria sociopolítica i demogràfica que aplega situacions de vida molt diferents. Tal com hem apuntat anteriorment, ens interessa sobretot prendre consciència que la població de gent gran no és un ens homogeni i que des d'una perspectiva que té en compte el cicle de vida, hem de tenir present que les persones en la seva seixantena tenen experiències vitals, potencialitats, estat de salut i perspectives de futur significativament diferents de les persones en la seva vuitantena en amunt. És evident que en termes sociopolítics aquestes diferències d'edat obliguen als professionals de la qüestió social a combinar les prestacions de caràcter més universal amb serveis i polítiques molt més sensibles a l'atenció individualitzada.

En aquest sentit, volem acabar aquesta introducció amb el testimoni d'un dels ciutadans que han participat en les converses i que posen de manifest la pluralitat de vivències i subjectivitats contingudes en el col·lectiu de persones grans. És de la mà de les seves narratives que ens endinsem ja en l'anàlisi i interpretació de les grans i petites qüestions que ocupen i preocupen a les persones grans de Vic.

> *La categoria 'gent gran' jo la trobo molt pobra perquè és sinònim de plegar...*
>
> *Jo crec quan parlem de les condicions de vida de la gent gran hauríem de fer diferències. Aquest fet té importància i va a més, en quant a quantitat i qualitat, és un col·lectiu que està produint uns impactes i genera unes oportunitats*

II.
Anàlisi i interpretació

> La ciutat forma part de l'ésser més íntim de la ciutadania: és l'escenari de les nostres vides. Constitueix la geografia més propera, la que patim, gaudim, interpretem i imaginem. Porta l'herència de les generacions anteriors i és el resultat d'equilibris mil·lenaris

(Miquel Macià)

Fet aquest recorregut teòric i metodològic ens endinsem ja en el que són els tres pilars temàtics que hem extret de la recerca realitzada, amb la intenció de donar merescuda veu als participants del projecte, persones grans en la seva majoria, però també tècnics, experts, representants d'associacions i entitats, polítics, cuidadors i altres ciutadans i ciutadanes vinculats al món de les persones grans.

Hem de dir que la implicació i resposta global envers el projecte de 'Ciutats Amigues de la Gent Gran' ha estat molt innovadora, creativa i propositiva.

Tal com hem establert en la introducció d'aquest treball, a l'hora d'analitzar i estructurar el material de les converses hem escollit el següent ordre temàtic: de les qüestions més materials i territorials, passem a abordar aspectes relacionals i convivencials, per acabar amb la interpretació d'allò més immaterial, cultural i simbòlic sobre un mateix i el seu entorn més privat. Entenem que totes tres dimensions tenen molt a veure amb com les persones grans s'expressen en relació amb la seva ciutat.

5

Vic com a espai d'encontre amb el territori

En aquest apartat analitzarem quina és la vivència dels ciutadans participants amb la seva realitat territorial més immediata, amb la ciutat com a espai urbà amb unes lògiques de mobilitat, habitabilitat, accessibilitat determinades i, en definitiva, amb la ciutat com a espai públic.

Abans, però, hem demanat als ciutadans una valoració general sobre la seva ciutat. "Com és viure Vic?". Aquesta pregunta genèrica ha generat força consens en el que podríem qualificar de sentiment d'orgull envers la seva ciutat.

5.1. L'orgull de viure a Vic

El sentir general de les persones que han participat en aquest estudi és d'un afecte i una identificació molt forts amb la ciutat. Tal com expressen les diferents veus recollides, Vic té una dimensió i mesura que fa sentir còmodes els seus habitants, tant els que hi són nascuts, com els que van arribar fa molts anys, o més recentment. La ubicació geogràfica, l'equilibri rural-urbà, la com-

binació entre una oferta de serveis propis d'una capital i l'entorn verd i natural, l'accessibilitat a peu, així com l'acolliment i integració en la ciutat són alguns dels elements que, d'entrada, els ciutadans ressalten en la seva valoració positiva i emotiva sobre Vic.

> *Vic és la millor terra del món. Li dic moltes vegades a la meva dona que si hi ha cel, Vic és el vestíbul. Està fet a la mesura humana*
>
> *Jo sóc una amant de Vic, quan marxo de Vic només penso en tornar*
>
> *És bo per la natura, en un moment ets a la platja i la muntanya… té tots els serveis a l'abast*
>
> *Jo no sóc filla de Vic, vinc d'un poble més petit. Sempre he sentit a dir que Vic té mala entrada i mala sortida. Costa d'entrar-hi però quan hi ets costa marxar-hi, i la veritat és aquesta, jo ara no marxaria*
>
> *Vaig néixer a Lleida. Fa 52 anys que visc a Vic. No m'he enyorat mai*
>
> *Jo sóc de Barcelona però ja fa 2 anys que visc aquí i no ho canvio per res. A Vic es viu molt bé. Vaig viure a Brasil en una ciutat petita i quan vaig tornar volia el mateix*
>
> *Vic té de tot però no sobra de res… a Barcelona ni pagant! Les distàncies reduïdes fas tots els recadets, si són administratius, o has d'anar al banc, o a fer unes fotos. Aquí a Vic els que hi estem bé som els vigatans perquè patim les inclemències del temps i les boires amb gust, els vigatans si hi ha gaire dies sense boira es queixen!*
>
> *La capitalitat fa que doni un cert prestigi d'anar-te a viure a Vic, més que anar-te a un poble que potser tindràs la casa adossada, el jardinet i l'hortet però quedaràs més aïllat, no? el fet de poder sortir i anar a peu, doncs totes aquestes coses les valorem*
>
> *Estem molt bé a Vic, llàstima que se'ns va acabant el temps...*

Així, la percepció actual dels ciutadans participants d'aquest estudi és que Vic, tot i haver crescut demogràficament, ha pogut o ha sabut aturar la pressió metropolitana, la pressió migratòria i controlar el seu creixement urbanístic. Ciutadans i responsables polítics semblen coincidir en la importància de mantenir l'equilibri, 'l'escala humana' de la ciutat.

Ara bé: de la mateixa manera que hi ha una valoració global molt positiva de la ciutat, també és cert que les veus dissidents o més reticents a identificar-se amb la ciutat són contestades o silenciades per la majoria. El sentiment de comunitat, l'haver de 'fer poble' sembla un mandat a complir pels vigatans.

Sembla com si els comportaments de la majoria s'han d'acceptar a risc de quedar exclòs.

> *Jo estic orgullós de viure a Vic. La netedat, sempre m'he sentit integrat, no ho dic que no sóc de Vic…*
>
> *Jo a Vic per retreure-li alguna cosa, diria que hi ha gent que no creu en res, que renega contínuament i després va a missa, però fa poble! si fan ball tothom a ballar, si fan concert tothom allí...*

El següent diàleg reprodueix un diàleg d'un dels grups ciutadans en el qual es posa de manifest la tensió que generen les aportacions crítiques al sentiment majoritari d'acceptació de les coses com són:

> *-Ha canviat tant Vic… Ara ja no se saluda tant , com que hi ha tanta gent forastera no coneixes a ningú*
>
> *-Nena, la gent gran com jo no ha estat mai tan bé com ara. Abans havíem de mantenir als avis, la gent es casava i vivien amb els sogres*
>
> *-Però potser abans no hi havia la soledat que hi ha ara. Quan deixem d'estar actives, estem jubilades les persones, la mateixa societat ens aparta ja sembla que no pertanyem…*
>
> *-Sí, però hi ha moltes coses per fer aquí a Vic i la societat evoluciona*
>
> *-Però hi ha coses que no accepto d'aquesta evolució, els sentiments, els principis, es van anul·lant*
>
> *-Ens hem d'adaptar*

Les mostres de poca tolerància a la crítica o al dissens entronquen amb el que alguns ciutadans consultats en aquest estudi qualifiquen d'actitud autocom-

plaent o cofoia d'un sector de la societat que pertany al Vic més conservador i burgès.

> *Aquí hi una part de la societat vigatana que està instal·lada en aquest cofoisme, el cofoisme no produeix res, és la imatge d'autocomplaença i et genera una imatge de prepotent davant dels altres, una imatge que només penses en tu, en lo senyorial... però Vic no està condemnada a ser una ciutat conservadora. Pot aparèixer un altre tipus de pensament*

En definitiva, sembla que aquestes narratives ciutadanes ens parlen d'un mandat simbòlic de fidelitat envers la ciutat, de l'acceptació i la valoració global per damunt de la crítica o problematització de la vida a la ciutat. En les conclusions d'aquest treball donem resposta als possibles motius de l'acceptació d'aquest mandat per part de les persones grans.

5.2. Moure'ns per Vic

5.2.1. Vic, ciutat per caminar

Com ja hem vist en algunes de les manifestacions introductòries, la ciutadania valora i reivindica l'escala humana de la ciutat. Entre altres, això implica que la major part de les persones grans poden fer els seus recorreguts diaris i cobrir les seves necessitats a peu.

> *Un dels avantatges que tens a la ciutat de Vic, és que de seguida pots estar tan al CAP com a dins de la ciutat antiga*

> *Aquí tens de tot, com si fossis a Barcelona però tot a prop. No tens d'agafar cotxe per anar enlloc, si no vols, és molt pràctic, és bastant pla Vic, i a mi m'agrada conèixer la ciutat a peu*

> *Si parlem d'accessible Vic ho és per tothom, arquitectònicament parlant, per discapacitats, pels nens, per la gent que va amb el carretó*

Però caminar no és només desplaçar-se sinó passejar, fer exercici, salut, estar en contacte amb la natura. El tempus de la gent gran no és el tempus accelerat de la població més jove i, en aquest sentit, camins verds o rurals com els que existeixen a Vic, són molt ben valorats per la gent gran.

> *Estem molt contents d'aquests camins que han arreglat, molt contents*
>
> *A mi me gusta caminar por el río, en verano vas sintiendo los pajaritos, va bajando el agua…*

En aquest sentit, les converses deixen clara que Vic és una ciutat accessible i s'ha fet accessible amb les intervencions urbanístiques dels darrers anys, plantejant l'eradicació de barreres arquitectòniques, fent de la ciutat antiga una prioritat pels vianants i recuperant i preservant els espais verds de la ciutat. Però justament és el col·lectiu de persones grans que més caminen a la ciutat els qui poden tenir una visió més crítica sobre els obstacles que encara queden per garantir una mobilitat segura i còmoda.

Com a aspectes criticats i molt millorables segons el punt de vista de la gent gran a l'hora de caminar per la ciutat trobaríem: les voreres, els passos zebra, els pendents, els contenidors, la il·luminació i la convivència amb les bicicletes.

Les voreres són el primer element urbanístic quan se surt de casa, en el benentès que n'hi hagi una. Certament, l'absència de voreres en alguns punts de la ciutat presenta un problema per les persones grans.

> *Al final carrer de Sant Jordi, per trencar a la Plaça Joan Amades, és molt perillós perquè no hi ha voreres*
>
> *El centre sí que està arreglat, però hi ha zones complicades. A la Guixa, al nostre barri no ho tenim bé, no perquè has de saltar a carrers que no hi ha aceres, surts i ja estàs a la carretera general*

Tant la pavimentació, les llambordes com els elements obstaculitzadors com els forats dels arbres són temes recurrents en el conjunt de les narratives.

Aquestes voreres estretes amb arbres al mig: quan plou hem de saltar a baix i quedes regat. Amb el paraigua no pots passar

Els adoquins em costen molt, són molt macos i és tradició però a mi em van molt malament per caminar

A ulls dels adults o de la població més jove aquests impediments poden ser menors, però si prenem en consideració les limitacions sobretot visuals o altres limitacions funcionals pròpies de l'edat, aquests petits obstacles es poden convertir en perills.

Les voreres no sempre estan en bon estat, jo, per exemple em vaig trencar el fèmur en una vorera

A Santa Anna, les aceres estan molt malament, molt estretes, fa un mes em vaig fer mal al baixar d'una acera, havia un forat i no el vaig veure i vaig estar quinze dies amb la cama enguixada, estan les carreteres com per baixar amb la cadira! no pots anar pels carrers, no pots, no pots

És que hi ha barris que no estan preparats, així com el Remei està tot molt més preparat hi ha zones que encara no

El pas zebra és un element de vialitat que acostuma a generar inseguretat per la gent gran. En les converses ciutadanes és un element que ha emergit com a problemàtic.

Els passos zebra, quan plou, rellisquen moltíssim! Per què no posar una pintura més rugosa?

A Bernat Calbó quan gires cap a la dreta hi ha un pas de vianants, els cotxes trenquen a la dreta, per la canalla i la gent gran és perillós. I veus que no es resol. El problema és que es des de la taula del despatx, amb els plànols… no coincideix amb el que veiem ciutadans

Passem pel carrer Pare Coll i aquí trobem la cruïlla que fa cap al carrer Manlleu, en aquests cruïlla no hi ha ni un pas zebra, ni un! Passo cada dia i no sé per a on he de passar, me la jugo, perquè he de mirar i uns tomben a la dreta i altres a l'esquerra

També els pendents poden esdevenir un element facilitador de la mobilitat però també un perill per les persones grans. Quan es porten crosses o s'empenyen cadires de rodes, i qui empeny és justament una persona gran, el pendent i els girs des d'aquest pendent poden convertir-se en barrera.

> *Les rampes n'hi ha moltes que han fet noves i no ho han fet bé. Per exemple, al carrer Manlleu /Jaume I és perfecte però a la plaça de l'ambulatori, hi ha un gual que per anar amb cadira de rodes és un problema. O amb el cotxet dels nen, jo no he parat d'anar amb el cotxet o portant cadira*

En la trajecte diari de moltes persones baixar la brossa constitueix una pràctica diària. I el nou sistema d'obertura de la tapa dels contenidors presenta problemes per molta gent gran que no té suficient força per obrir-los, ni amb el peu ni amb la mà. Cal afegir que, quan s'apropen i s'esforcen per obrir la tapa aquesta pot donar-los un cop.

> *Jo no puc obrir la tapa del rebuig i he de deixar les escombraries a terra*

Un aspecte important a tenir en compte quan pensem en caminar és l'hora del dia en la que emprenem aquesta activitat. Si la il·luminació és insuficient, el carrer i la ciutat esdevé menys acollidor i més hostil i les persones grans se senten insegures i menys motivades durant els vespres o les nits. Fins i tot a la Plaça Major, el centre per excel·lència, diuen que hi falta llum.

> *A la Plaça hi havia quatre faroles molt grans als cantons i una al mig, que donava molta llum, però ja van treure les faroles, eren de Gaudí i ara mires la plaça de Vic i no hi passa mai ningú*

> *Al vespre, a l'hivern, a quarts de nou tanquen les botigues i s'ha acabat, queda tot molt fosc, no hi ha caliu*

> *Igual que la zona de darrera l'Atlàntida que no està ben il·luminada i fa por caminar sola*

> *A mi em fa por a la nit segons quins trossos, per exemple del Carrer Sant Francesc és molt fosc*

Finalment, les persones grans també es queixen del pas de les bicicletes per la vorera. És evident que la percepció i la situació de vulnerabilitat augmenta amb l'edat i el comportament incívic d'alguns ciclistes impedeix el pas tranquil i segur de molts vianants, especialment els més grans. Per la gent gran tenir una reacció ràpida per esquivar un ciclista és molt difícil i les conseqüències de caure poden ser molt grans.

> *Es que hi ha coses que no poden ser: que les bicicletes passin per les aceres, no pot ser de cap manera perquè van en contra direcció, vénen pel cantó, trompada i ja estàs a terra!*

> *Quan vas per la vorera, se t'emporten les bicis, allà on para l'autobús hi ha un carril bici vaig veure com una bicicleta s'enduia una senyora, que van haver d'hospitalitzar*

5.2.2. Vic, ciutat per circular

Un sector de la població gran, amb una posició socioeconòmica més alta, fa ús del cotxe en molts dels desplaçaments per la ciutat, sobretot a l'hora de desplaçar-se a les grans superfícies comercials situades a la perifèria. L'únic element que es destaca en les converses ciutadanes amb les persones grans és la manca d'aparcament per al col·lectiu de discapacitats. Hem de tenir molt present que moltes de les persones que es fan càrrec de les persones amb discapacitat també són d'edat avançada, tal com es posa de manifest en el següent diàleg:

> *-Jo trobo que a casa ma mare falten zones de minusvàlids*

> *-Doncs jo, saps què?, amb tant problema per aparcar, poso el paper senyora amb cadira de rodes i si em posen multa doncs ja la pagaré!*

> *-El problema és que el cap de setmana volia una zona de minusvàlids davant de casa, és de llei, però en temps de crisi em van dir que no la podien pintar, home, per pintar un trosset i gastar un potet de pintura!*

> *-I una altra cosa, davant de la clínica de Vic, que sovint l'has de portar al metge, només hi ha dues places de minusvàlids que sempre estan plenes, i jo conduint i anant amb la mare no sé com fer-m'ho!*

Com a alternativa al vehicle privat, la ciutat ofereix una xarxa d'autobusos, valorada tant pels planificadors de la ciutat com per les persones grans, sobretot per aquells que viuen en els barris perifèrics de la ciutat.

> *Ara sort en tenim del bus, és molt útil per mi*
>
> *Molta gent gran agafem l'autobús per fer una volta, et passeja gratis*
>
> *-El 42% dels usuaris de transport són gent més gran de 65 anys, la gent gran es belluga moltíssim, abans no es bellugava, hem aconseguit que la gent dels barris perifèrics vingui a la centre, al mercat*
> *-Tenim 300.000 viatges l'any*
> *-Encara que si mires la utilització del bus és poca*
> *-Però no ho podem mirar així, el transport urbà sempre és deficitari*

Tanmateix hi ha alguns aspectes que els participants de l'estudi critiquen o consideren que són millorables d'aquest servei. Principalment ens referim a la ruta de molts dels busos, que és massa extensa i poc pràctica per les necessitats de desplaçament dels passatgers. Aquest fet és el primer element dissuasiu per aquells usuaris potencials del transport públic.

> *El bus no l'agafo, podria agafar-lo però els recorreguts estan fets a la mida de la ciutat, però jo no els trobo pràctics perquè no és el mateix carrer d'anada i tornada , sinó que fa una circumval·lació i per anar al revés ja no el pots agafar. Per exemple el que tinc davant de casa, el nº4, va fins l'Estació, però si vull tornar a casa he d'anar a Calldetenes fins que arribo a casa, i cada mitja hora*

Com a fets puntuals però incòmodes pels usuaris destaquen l'absència de trànsit els diumenges i festius, així com la manca d'accés al tanatori de la ciutat, destí de moltes persones grans que vetllen els seus morts.

> *Bastantes persones volem que el bus arribi al tanatori, però no hi arriba*

Tal com exposa un tècnic participant de l'estudi, l'existència de plataformes està molt estesa, però hi ha parades que no en tenen. De la mateixa manera,

no tots els autobusos tenen incorporada la rampa en el vehicle. I de vegades manca la senyalització adequada per la recollida de passatgers.

> *La majoria de parades tenen plataforma però hi ha llocs que per les seves característiques no s'ha pogut fer*

> *Falten plataformes pels autobusos. Molta gent a Sant Ferm no podem pujar a l'autobús. A la de l'ambulatori, fatal, sempre hi ha cotxes mal aparcats*

> *Hi ha llocs on no està pintat el tros on ha de parar l'autobús, llavors aparquen cotxes i els autobusos no poden arrambar-se per que la gent pugi*

Hi ha un altre element de transport que forma part de la circulació a Vic que és el transport adaptat per persones amb problemes de mobilitat i que són usuàries dels Centres de Dia. Els seus usuaris en fan una valoració altament positiva en la mesura que facilita que persones que no podrien sortir de casa i gaudir dels diferents serveis de la ciutat tinguin l'oportunitat de fer-ho. Així el sistema de transport diversificat es revela com un instrument molt important d'integració i ciutadania.

> *La meva mare està als Caputxins, és un edifici vell, sí, però jo estic molt contenta del servei i el servei de cotxe és fabulós*

> *Per mi el tracte del servei de cotxe que ve a buscar la mare a casa i la torna, per mi és un 10!*

5.2.3. Vic, ciutat per descansar

Caminar i passejar implica també fer una pausa en el camí i, especialment per les persones grans els punts de descans a la ciutat són més que necessaris. A voltes, es tracta simplement d'aturar-se per anar a un lavabo. És evident que aquesta és una necessitat bàsica per un col·lectiu d'edat avançada que passa temps a l'espai públic.

> *Potser hi hauria d'haver wàters a la ciutat, jo no sóc d'anar a fer el cafè, llavors què fas?*

Nosaltres teníem comerç i allò era el wàter públic

Un dia vam fer una trobada de tota Catalunya aquí i el problema que vam tenir és que no vam trobar ni un lavabo públic i tot tancat, bueno, se'ns van queixar molt. Havíem de tirar cap a l'Estació

Hi ha molta de gent que ve de fora i no pot anar al lavabo

Un dels aspectes que més consens ha generat en la crítica ciutadana és la manca de bancs, concretament la Plaça Major. Es troba a faltar el punt de repòs i de conversa, d'encontre amb l'altre, abans de continuar el trajecte.

La plaça de Vic és preciosa, però hi falten llums i hi falten bancs. Ves a tot arreu i veuràs bancs. Jo no sé si això és pels bars, vas a l'estranger i a tot arreu hi ha bancs. És horrorós que no n'hi hagi

No trobes un banc per reposar una estona. Vas a Girona, vas a Manlleu, vas a Reus i a totes les places majors hi ha bancs, aquí no. A les Caramelles no hi vaig poder anar perquè m'havia d'estar dreta. Has de prendre algo per força

A la Plaça m'agradaria que hi hagués un banc per seure, jo no bec mai. Si ens donen l'autobús gratis, a veure per què no podem seure gratis! Que posessin bancs com al passeig, com al riu, alguns bancs, no vull que siguin de fusta ni grandiosos, només un punt per seure

Amb això dels bancs, s'ha relacionat amb el comerç. Alerta! hem de vigilar que les estructures ciutadanes no acabin rebent per tal d'evitar que el comerç s'enfadi. Si un vol anar a plaça, ha d'anar a consumir? hem d'anar a un bar per seure i descansar?

Certament, la Plaça Major és més que el centre de la ciutat, és l'espai simbòlic de trobada en la memòria històrica de la ciutat i les persones grans són els protagonistes d'aquesta memòria. Al llarg de les converses ciutadanes hem estat testimonis de nombrosos episodis i relats d'encontres i converses mantingudes en aquest espai.

La gent de Vic, quan érem joves, sempre passàvem pel mig les voltes. Feia riure. Feies una volta i mitja volta. Me'n recordo que pensava, si no hi ha el que m'interessa me'n vaig i te n'anaves. Adiós, hola, mitja volta i au!

Sentint aquestes paraules ens preguntem si no podem parlar d'un sentiment d'expropiació per part de la gent gran en relació al gaudi d'aquest espai central. En el Vic, ciutat de fires i mercats, aquest espai públic ja no els pertany de la mateixa manera.

5.3. Les nostres llars

Els ciutadans consultats no s'han recreat en les condicions dels seus propis habitatges, però sí han destacat alguns dels que per ells són els principals problemes d'habitabilitat, sobretot quan parlem de dones que viuen soles i que formen part del col·lectiu de setanta-cinc anys endavant. Així, la manca d'ascensors en molts dels habitatges socials construïts durant la postguerra i els anys seixanta i setanta (Les Cases Barates i els pisos de la Cooperativa, per exemple) són per moltes persones un factor de gran limitació per la mobilitat i accés als serveis, i al conjunt de la ciutat.

De fet, aquesta situació ha estat la que, segons ens han exposat, ha motivat que moltes persones grans marxessin del barri cercant major qualitat de vida residencial. Aquestes zones han passat de ser el lloc de residència de la immigració bàsicament andalusa dels anys cinquanta, seixanta i setanta, al barri residencial de les famílies estrangeres immigrades durant la dècada dels noranta i aquest últim decenni.

> *Tinc 85 anys i visc en un 4rt pis. Seixanta-dos esgraons! que pujo dos cops al dia. I podríem tenir ascensor perquè l'escala és ampla*
>
> *Al barri del Remei hi ha problemes, perquè hi ha pisos de protecció oficial que tenen més de cinc plantes i no tenen ascensors*
>
> *A la Cooperativa els pisos estan molt bé, però en aquells anys es pensava que la gent no serien mai vells, que aniríem tirant i allà no s'hi van posar ascensors*

Però aquesta situació porta aparellat un conflicte veïnal, present a moltes escales. La dificultat de posar-se d'acord i de pagar una obra d'estructura important com aquesta bloqueja la solució de mobilitat de la gent gran que encara viu en aquest edificis.

Aquest problema és bastant general aquí a Vic, els pisos sense ascensor, moltes cases i cases que no tenen ascensors. Hi hem intentat moltes vegades a l'Associació de veïns , s'han fet moltes reunions amb la gent que està a pisos alts, a la zona de Joan XXIII, i no hi ha manera, ens diuen que no

Nosaltres no tenim ascensor, estem en un tercer pis i n'hi ha cinc, i no ens posem d'acord. Potser en el centre sí que n'han posat més

Un altre dels conflictes que tenen lloc en l'àmbit de l'habitatge té a veure amb l'ús dels espais comunitaris. Moltes de les persones grans participants en aquest estudi manifesten el seu malestar per les pràctiques quotidianes de moltes famílies nouvingudes. En concret es refereixen a qüestions com la bugada, a l'ús del balcó com a magatzem domèstic, a la brutícia de les escales. En definitiva, hi ha una cultura estètica i d'higiene que topa amb les maneres de fer d'altres col·lectius. Cal tenir en compte, però, que tant els vells pisos socials com els construïts més recentment no preveuen espais reservats per penjar la roba o emmagatzemar objectes a l'interior del pis.

Vivim el centre i allà hi ha uns pisos nous preciosos amb tot de roba estesa. Deu ser gent de fora. Unes terrasses amb una mà de roba! Desmereix molt el pis.

En aquests barris on hi ha tanta immigració es veu que no tenen la cultura que tenim nosaltres, perquè es veuen els balcons més deixats, més roba estesa, més desmanegats, la peça que se'ns ha espatllat aquí a Vic són les cases on hi ha més immigració

Una de les altres qüestions problemàtiques denunciades és l'existència d'habitatges antics força deteriorats on sovint hi manca una sistema de calefacció i on les estructures són molt velles i obsoletes. Per una banda, els veïns es refereixen al centre històric i, per l'altra, als diferents complexes d'habitatges socials.

En moltes cases el deteriorament de dins és important, no s'hi fan reformes

Com que passejant m'agrada mirar les cases, he vist que al centre n'hi ha moltes per arreglar

També aquest deteriorament ha provocat que moltes persones grans hagin abandonat les seves llars, deixant parts de la ciutat antiga en un estat de molta precarietat. Alguns dels ciutadans de major edat que han participat en les converses manifesten haver-se quedat atrapats en aquest escenari de progressiva degradació urbana.

> *Hi ha barris de Vic en procés de degradació, parlem de carrers emblemàtics com el carrer de Gurb o el carrer Sant Pere, que eren les entrades antigues sense travessies i aquestes cases estan habitades per gent amb menys recursos*

> *Si passegem pel centre hi ha moltes cases deshabitades, s'ha construït molt a les afores i no s'han acabat d'arreglar els pisos vells*

La pèrdua de valor urbà del carrer es posa de manifest quan els ciutadans ens parlen de la manca d'activitat en molts dels locals baixos de força edificis de la ciutat.

> *S'ha construït molt aquí a Vic, no hi ha hagut mesura, i ara amb què ens trobem? Hi ha molts baixos buits que abans es llogaven*

> *Una altra cosa que hauria de mirar l'Ajuntament, que no sé si ho ha mirat, és fer habitatges en els local comercials tancats quan fan els blocs de pisos. Tot són baixos comercials que podien convertir-se en pisos de planta baixa, que la gent gran això s'hi agafaran de seguida*

Finalment, i pensant en la mobilitat i independència dins la llar i en les necessitats que han de cobrir els habitatges on viu i viurà la gent gran de Vic, se'ns proposa una incorporació de noves tecnologies i de domòtica que facilitin el dia a dia de les persones, des d'una perspectiva de confort i de seguretat.

> *Si pensem en la vida de les persones grans a casa seva, es podrien posar detectors de moviments, si per tantes hores no s'ha obert la nevera, que s'avisi als serveis d'emergència, coses d'aquestes que els pot fer més autònoms i facilitar que els que volen viure a casa seva ho puguin fer amb més seguretat*

5.4. Consumir a Vic

Els testimonis de les persones grans sobre com i què consumeixen ens parlen dels arranjaments i malabarismes per sostenir-se com a individus i com a grup familiar. Així, els relats de moltes dones que han assistit a les converses posen de manifest que fins i tot amb els seus ingressos de persones jubilades, vídues o amb baixos recursos econòmics, segueixen sostenint bona part de la manutenció de néts (i de vegades també dels fills), sobretot a través de la cobertura dels àpats diaris.

> *Amb la crisi ha passat una cosa molt graciosa: no sé si graciosa és la paraula. Allà on abans menjaven marit i muller ara viuen el fill, el gendre… Gràcies a la nostra pensió viu tota la família, la pensió s'ha anat allargant. O sigui que gràcies a la gent gran la crisi es va aguantant una mica més!*

Efectivament, les pràctiques de consum de les persones grans estan molt condicionades pel nivell de renda específic que depèn de la quantia de les pensions de jubilació i viduïtat, entre altres. En termes generals podem dir que l'edat de jubilació representa una davallada en els ingressos familiars i, consegüentment, una adaptació en el tipus de consum quotidià. La situació s'agreuja en el cas de les pensions de viduïtat. Tal com hem vist en les dades de la introducció, la major part de les persones jubilades o vídues cobren menys de 1000€, especialment les dones vídues la majoria de les quals reben unes pensions que no superen els 600€[14].

En aquest context, les veus dels participants posen de manifest com aquesta precarietat d'ingressos, unida a la carestia de la vida, condiciona el progressiu abandonament d'una pauta de consum molt arrelada entre les persones grans, a saber, la compra a la botiga de barri. Per una banda, la xarxa de botigues més modernes i de qualitat, amb una bona implantació en el casc antic de la ciutat i en concret als voltants de la Plaça Major, no sembla formar part del circuit comercial de les persones grans que han participat de les converses. En aquest sentit, crida l'atenció que el mercat al carrer de la Plaça Major

[14] Vegi's Taules 8 i 9 al Capítol 4 de la Introducció.

(com a espai d'intercanvi comercial per excel·lència) no apareix en les narratives com a referent de compra setmanal.

> *Aquí tenim botigues de llonganisses que semblen joieries però d'aquestes passem de llarg*

Per altra banda, veiem com l'opció majoritària és desplaçar-se a les grans superfícies per fer una compra més econòmica i estalviar temps. El fet que moltes de les dones participants es facin càrrec dels menjars dels néts implica que el temps de treball domèstic esdevé una variable a tenir en compte. Són diverses les veus que fan esment a unes tasques diàries que ja no permeten anar a 'petar la xerrada' a la botiga, sobretot per les persones grans més joves, actives i de classe treballadora. Ara bé, la limitació més important la viuen les persones més grans i que no tenen cotxe o xarxa familiar que es pugui ocupar de la compra regular. En aquests casos es veuen obligats a comprar a la botiga de barri, amb tots els avantatges i inconvenients que aquesta suposa.

> *-Jo vaig a la botiga de barri per la carnisseria i la peixateria, la resta al Carrefour*
> *-Sí, però 1kg de musclos al Carrefour no sé si arriba a 2 € i a la peixateria mig quilo 5 €! Yo no me quedo al primer puesto que encuentro, camino y busco lo más barato… si no miramos por el cèntim una mica no nos alcanzaría*

> *Si poguéssim escollir, millor la botiga de barri, clar, clar, i les botigues viuen de la gent gran que no poden anar al súper i van cada dia, però el dia que s'acabin aquests...*

> *Llavors aquí seria interessant que al mig de les ciutats hi haguessin com sucursals dels supermercats grans, per la gent que no pugui desplaçar-se. O tens cotxe i tens mitjans o no pots anar*

> *Per exemple a la carretera de Roda, ha tancat Bon Preu, només queda el forn. L'han posada més avall, que es pugui aparcar, pels cotxes ho fan tot, i què ha passat? Doncs que aquella cantonada ha quedat deserta*

Aquesta realitat de canvi, no obstant, no és viscuda amb indiferència. És precisament el col·lectiu de persones grans aquell col·lectiu més sensible a la pèr-

dua del referent de proximitat, del caliu i de qualitat que suposava, i encara suposa, la botiga de barri. Però encara més: el comerç de proximitat dóna vida al carrer, el dinamitza, el fa més amigable i les persones grans són conscients que la seva desaparició fa més inhòspita la ciutat.

> *El tracte d'un supermercat al tracte comercial d'una botiga canvia al 100%, la botiga t'assessora, aquestes mongetes són més bones*
>
> *Hi ha un altre tema que és el paladar! No és el mateix una baguette d'aquestes de supermercat que si no te la menges al matí, al vespre ja pots jugar a espases, que comprar-lo a una bona panadería*
>
> *Però al Super la trobes per 40 o 50 cèntims i al forn no!*

Aquesta consciència de pèrdua, però, no es tradueix en una reivindicació per recuperar i adequar les estructures del comerç local, més aviat es viu com una realitat del passat que ja no tornarà. Enfront d'alguna veu més 'conservacionista' el sentir majoritari és que 'els temps han canviat'.

> *-A la botiga molta gent anava a petar la xerrada, i a fer teràpia per una llauna de sardines i ara al supermercat és carregar i marxar*
>
> *-Això que dius tu era un sistema de vida que ja no tenim i ara ja no tornarem enrere*
>
> *-Es que no és anar enrere, seria conservar el que hi havia, que no és el mateix*
>
> *-Però és que aquí hi ha un diferència de generació que ara ja fa la compra per Internet Enrere no anirem, ens hem de posar al dia*

Allò que sí es reclama és la implantació d'aquestes grans superfícies, que els ofereixen més varietat i marges de preu, més a prop de casa. De la mateixa manera, sí es reivindica l'accessibilitat d'establiments estratègics com poden ser la farmàcia o l'oficina bancària.

> *Parlant de comerços… falten farmàcies pel Nadal, has d'anar al centre, i tenir a l'abast una farmàcia per la gent gran és molt necessari*

Respecte a les oficines bancàries moltes veus han mostrat la seva preocupació pel tancament de les seves sucursals de referència i el neguit davant de la progressiva tecnologització i automatització dels serveis.

> *La Caixa de Manlleu l'han tancada i nosaltres anàvem a cobrar la mensualitat allà, i fins i tot han tret el caixer. Ens hem queixat a tot arreu, a l'Ajuntament, i res. Han posat el cotxe, però hi ha gent gran que no es pot moure*

> *I a totes les caixes que han tancat o estan a punt de tancar hi ha un lletrero que diu que si treus menys de tants euros s'ha d'anar al caixer automàtic, i no tothom podem anar al caixer automàtic, perquè una persona de 80 i et diu 'Nena, treu-me tants cèntims', i sempre hi ha gent que... això és molt greu*

> *Sí, jo vaig voler treure diners i no hi havia cap caixer en funcionament i tot això de l'Internet és pels joves, o sigui tot automàtic, i jo no l'havia utilitzat mai, cada dia es complica més tot*

Podem concloure doncs que les persones grans, tot i valorar el comerç familiar i de proximitat, assumeixen la seva progressiu declivi. En aquest sentit, si fins i tot la gent gran, més procliu a fer ús d'aquest model de comerç, deixa de comprar a la botiga del barri, com esperar que la població en el seu conjunt es fidelitzi?

L'intercanvi comercial no és només un intercanvi econòmic sinó també un intercanvi de fidelitat, d'identitat de ciutat. A través de les pautes de consum de les persones grans de Vic podem veure la crisi de la societat industrial i les seves pautes econòmiques i de relació cap a una societat post-industrial que transforma el pacte social de cohesió i fidelització. En altres paraules, la botiga de barri està en crisi perquè esta en crisi el model industrial patriarcal i la funció que aquest model complia...

6

Vic com a espai d'encontre amb l'altre

En aquest capítol ens proposem explorar les xarxes socials que s'estableixen a la ciutat i el valor que les persones grans atorguen als diferents vincles institucionals, socials i comunitaris i, per tant, com accedeixen als serveis, com es relacionen i comuniquen amb els actors d'aquests serveis i amb la comunitat en general.

Abans però, necessitem tenir una panoràmica global dels serveis que ofereix la ciutat per la seva població d'edat més avançada.

En termes generals, la cobertura de serveis i programes d'atenció a les persones grans a Vic és molt àmplia. Respecte als equipaments i serveis de salut cal tenir present que, a banda dels serveis públics de salut com són el Consorci Hospitalari de Vic, l'Hospital de la Santa Creu, i les dues Àrees Bàsiques de Salut de la ciutat, la ciutat de Vic ha destacat per ser pionera en projectes i models d'atenció innovadors tant en l'organització de serveis com de models de cures, els quals han estat l'embrió per un desplegament posterior a la resta de territoris de Catalunya. Com a exemple destacat podem citar les cures pal·liatives i els avenços fets en el camp de l'atenció integrada geriàtrica.

La major part dels serveis i programes d'atenció a les persones grans, però, s'inscriuen en els Serveis Socials Bàsics de la ciutat (dins de l'Àrea de Benestar

i Família de l'Ajuntament), i tenen com a objectiu oferir una atenció a les persones grans i els seus familiars a través de diferents accions per promoure un envelliment satisfactori, prevenir la dependència i proporcionar suport i ajuda a les persones que ho requereixin. L'atenció individualitzada és una eina bàsica per a la detecció tant de necessitats com de situacions de vulnerabilitat o de risc, la informació i l'assessorament sobre els recursos existents a la ciutat i la provisió de serveis de suport o d'atenció.

Dins del ventall de serveis socials adreçats a les persones grans hi ha els serveis d'ajuda domiciliària (que inclouen l'atenció a la persona, el suport a la llar, el transport adaptat i la teleassistència), els centres d'acolliment diürn, els habitatges amb serveis i les places de llars residencials, públiques i concertades.

Com a iniciativa pionera en la prevenció, l'any 2008, l'Ajuntament de Vic, conjuntament amb la UVic i el CEEC, va endegar el projecte "Viure a Casa", que anava adreçat a la població de més de 80 anys que vivien a la seva llar. Aquest projecte tenia com a finalitat difondre informació sobre els recursos socials i comunitaris de què disposava la ciutat, detectar situacions de vulnerabilitat o de risc i coordinar-se entre els serveis socials i de salut d'atenció primària (Bonafont et al., 2008).

L'Ajuntament ofereix també programes comunitaris adreçats a les persones grans, alguns dels quals es duen a terme en els diferents casals i centres cívics de la ciutat, seguint un principi de proximitat, en col·laboració amb les associacions de veïns. Aquest tipus d'activitats tenen com a objectiu la promoció d'un envelliment actiu i satisfactori, el foment de les relacions interpersonals, la prevenció i la participació ciutadana de les persones grans en les activitats que organitza la ciutat, ja siguin de caire lúdic, cultural o social. En els diferents programes s'incorporen tallers de creativitat, d'estimulació sensorial i de memòria, de psicomotricitat i d'activitat física. Periòdicament, s'organitzen xerrades divulgatives i també, en diades assenyalades, s'articulen diverses accions entre els diferents centres i grups, com és la diada de Sant Jordi, la Festa de la Primavera (o festa de la gent gran), o la campanya que s'organitza en motiu de les festes nadalenques.

Alguns programes específics posen l'èmfasi en el foment de les relacions intergeneracionals, com és el cas de "Viure i Conviure", creat per la Fundació que porta el mateix nom i que es porta a terme conjuntament entre l'esmentada fundació, l'Ajuntament i la Universitat. Aquest programa parteix del principi de reciprocitat, ja que la convivència durant el curs acadèmic d'una persona gran de la ciutat que acull a casa seva un o una estudiant de la universitat, pretén desenvolupar relacions solidàries d'ajuda mútua entre les dues generacions.

Altre tipus de serveis que intervenen en el territori, i que depenen d'altres administracions, complementen l'oferta de serveis, com són el Banc d'Ajuts Tècnics d'Osona o el Centre per a l'Autonomia Personal Sírius Vic.

Paral·lelament, trobem diferents iniciatives promogudes per altres àrees municipals i entitats de la ciutat que tenen a veure amb la participació lúdico-festiva, esportiva i cultural de les persones grans. En aquesta direcció destaquen les Aules d'Extensió Universitària de la Gent Gran de la Universitat de Vic, els Casals de la Gent Gran com el Mossèn Guiteras i la Rambla, l'ASVAT (Aules de Difusió Cultural), els programes d'esports per a la Gent Gran, etc.

Finalment, el Consell Local de la Gent Gran i Barris, és l'òrgan consultiu i participatiu que permet establir una interlocució directe entre l'Ajuntament i les entitats de persones grans de la ciutat, les quals hi són representades en aquest consell. És aquest mateix òrgan el que permet consensuar, difondre i articular les accions comunitàries que s'organitzen a la ciutat.

Feta aquesta revisió panoràmica dels principals serveis adreçats a les persones grans, ens interessarà conèixer com perceben, valoren i es relacionen les persones grans amb tot aquest ventall d'institucions, serveis i els seus actors, però també com es relacionen amb els seus conciutadans. En concret, abordarem el vincle de les persones grans amb els serveis socials i de salut, els mecanismes de participació i informació en les entitats socioculturals, cíviques i de lleure, i, finalment la convivència ciutadana.

6.1. Com valorem els serveis? Salut i serveis socials.

Sembla haver-hi un consens força unànime entre els participants en considerar que, globalment, la ciutat Vic disposa d'uns bons serveis de salut per la seva població en general, i per la població de persones grans en particular.

El primer element que podem extreure de l'anàlisi de les narracions és com els serveis de salut són percebuts com un servei universal, accessible i de qualitat. Malgrat que moltes de les persones assistents són socis de mútues derivades de la seva activitat laboral anterior, fan ús dels serveis hospitalaris i de salut pública amb una valoració molt positiva, en termes de cobertura i d'accés. D'entre els diferents equipaments en aquest àmbit destaca la bona valoració que mereix a les persones grans l'Hospital de la Santa Creu.

> *L'Hospital de la Santa Creu està molt bé, per rehabilitació és el puesto millor que s'ha fet aquí, jo he anat dues vegades per la trencada de fèmur i aquí les dues vegades de seguida vam anar a rehabilitació i ella ha pogut caminar, i unes noies... vamos un 10!*

Justament la bona valoració dels serveis de salut fa que moltes persones temin per la pèrdua de qualitat, de cobertura, d'agilitat en l'atenció mèdica... Tal com expressen algunes veus que han participat en el present estudi:

> *Sí pero, ahora con esta crisis, yo pienso, Dios que no me tengan que ingresar… porque se ve que lo han recortado todo, los de la Seguridad Social parece que seamos gente diferente, también somos personas. Ya sabemos que se ha abusado mucho de la Seguridad Social, pero tanto recorte y cambios de medicinas… Para una operación del dedo que no puedo caminar bien, año y medio me tengo que esperar; y como yo tanta gente*

> *Des del 2010 que em fa mal la cama, finalment m'ha pogut veure el metge que volia, ara m'han donat hora pel mes de juliol, o sigui d'aquí quatre mesos*

Però a banda de la valoració de la xarxa o de l'estructura sanitària, a la persona gran li preocupa ser ben atès per un dels actors principals del servei, a saber,

el metge o metgessa. En efecte, en les converses sobre els serveis de salut en els diferents grups es dóna un èmfasi narratiu en la figura del metge, que es percep com a clau no només com a 'proveïdor d'un servei' sinó com a referent humà. També les infermeres i personal mèdic són referents claus en el benestar o malestar del pacient.

> *Sí, jo també quan tinc algun problema amb la meva mare vaig a la doctora de capçalera i comento, i ella em diu has d'anar aquí, has d'anar allà i has de fer el seguiment*

> *Quan el meu marit es va posar malalt, fins que es va morir, es van portar tan bé… metges, infermeres tant de l'ambulatori com de l'Hospital de la Santa Creu, ho vaig haver de posar al 9 Nou de tan bé que ens van cuidar. Em vaig sentir molt ben atesa*

Podríem dir que les persones grans són un col·lectiu més sensible al tracte humanitzador o deshumanitzador dels professionals de la salut, justament per ser els destinataris de mirades estigmatitzadores que menystenen la seva queixa com a pròpia de l'edat. La següent cita il·lustra clarament com el paternalisme practicat per alguns metges, irrita profundament a la persona gran que se sent infantilitzada pel professional.

> *Doncs a mi no m'agrada, vas al metge i està mirant l'ordinador, a vegades et fa un copet a l'espatlla com dient, ara què vol vostè?, no es queixi tant dona…*

> *Tornat als metges, sembla que no t'escolten, el metge ha de fer tantes visites amb x temps, s'ha de distribuir la feina, tu vas allà però no cal que li expliquis res perquè ja ho veu a l'ordinador*

Certament, l'atenció mèdica que reclamen les persones grans va molt més enllà del tractament de la malaltia o patologia i se centra en la demanda d'una escolta i atenció integral, humana, que entronca amb una concepció també integral i humana de la salut com a benestar físic però també psico-emocional.

Els Serveis Socials, en canvi, no són percebuts per les persones grans com un servei universal, malgrat que des de la implantació de la 'Llei de la Dependència' sembla haver una major obertura cap a la ciutat i els Serveis Socials són

més coneguts. Tanmateix, la percepció majoritària reflectida en les converses ciutadanes té més a veure amb una lògica assistencial que no pas amb una lògica de dret.

> *A la treballadora social, si no tens problemes ja no hi vas i, si en tens has de demanar hora perquè t'atengui, perquè de feina n'estan fins amunt!*
>
> *Informació sobre serveis socials no en tenim, tot és a través de la xarxa de metges, del metge de capçalera*

Aquesta darrera cita expressa un dels elements que hem detectat com a queixa ciutadana, més implícita que explícita, sobre la manca d'integració i/o comunicació entre els serveis socials i de salut que té com a conseqüència que els ciutadans, i encara més les persones grans, se sentin desorientats sobre els seus drets d'assistència sociosanitària, en el sentit original del terme. "A sanitat tenen un registre respectiu de gairebé totes les persones grans, a serveis socials això és diferent", ens diu un dels experts participants en les converses.

> *Una de les coses que s'hauria d'informar a la gent és la funció que tenen les assistentes socials de l'Ajuntament, moltes persones no saben tot l'abast de serveis socials. Abans era una cosa bastant social tot, ara ja ha canviat. Nosaltres hem cotitzat tota una vida... hi ha gent jove que es pensen que ens mantenen*

Aquesta visió assistencialista que denuncia la cita anterior i que emergeix a les converses quan es parla dels Serveis Socials té a veure amb un element cultural de vergonya de la població de classe mitjana, però també treballadora, que històricament ha viscut aquests serveis des de la caritat i des de l'assistència als necessitats. L'orgull d'una trajectòria treballadora i el fet d'haver-se'n sortit amb els fruits del propi treball contrasten amb les necessitats d'un sector de la població gran que actualment sí té necessitats bàsiques per cobrir. En l'imaginari dels diferents grups estan els menjadors socials i el banc d'aliments de la ciutat.

> *Respecte la vergonya de molts grans, jo ho entenc si em poso al seu puesto, haver d'anar al menjador públic.… voldria dir que jo sóc d'un grup de voluntariat de Caritas que es diu 'Necessitats Amagades' on s'ajuda a qui no volen que se sàpiga*

A Serveis Socials no hi anem per vergonya i perquè no estàvem acostumats a demanar res. A veure, els nouvinguts no tenen vergonya d'anar a demanar i els d'aquí tenim vergonya, perquè els nostres fills han treballat i han estat en un estatus bé, de cop i volta si els dos queden sense feina queden a res, perquè tenen hipoteques, els nanos que van a les escoles, no gosem anar a demanar

Però més enllà del programa de Càritas 'Necessitats Amagades', que dóna resposta a aquesta realitat econòmica i cultural, la següent cita d'un persona gran ens interpel·la com a ciutat en la mesura que assenyala la necessitat de pensar en actuacions que millorin la detecció de situacions de pobresa.

Els d'aquí som gent vergonyant, un pobre vergonyant, tota la vida s'ha dit, persones que d'estar en un nivell maco han baixat, i quanta més crisi pitjor estarem. En cada bloc de pisos grans hauria d'haver una persona que sense dir gaire res estigués alerta i aleshores posar-ho en coneixement

La següents cites, provinents de coneixedors dels serveis socials de la ciutat, reforcen la idea anterior reclamant o suggerint un paper de major proactivitat per part de les institucions.

La detecció deu-n'hi-do que funciona, ara bé sempre hi ha aquells casos que sortosament no són gaires , d'algú que viu en condicions terribles a casa, et quedes esglaiada, o de gent que està passant gana i que la família no en sabia res, segur que hi ha més persones així, crec que des de atenció primària i serveis socials es podria anar més enllà per poder anar periòdicament a casa, mirar in situ

A Benestar Social s'ha d'anar a les cases, com es fa als països nòrdics. Si esperes que la gent et vingui…. els agents cívics haurien de detectar aquestes situacions i instaurar un circuit per arribar a ser actius

Dins d'aquell col·lectiu que sí és consultant o usuari dels Serveis Socials, es destaca la figura de la treballadora social, que com en el cas del metge, és clau com a referent, tant pel seu paper facilitador i orientador com, sobretot, d'acompanyament humà.

He tractat amb dues treballadores socials, t'assessoren molt bé, no et sents sola

Val a dir que aquest col·lectiu d'usuaris, o els seus familiars, tenen integrats i valoren un conjunt de serveis que els dóna seguretat, autonomia i qualitat de vida en les seves necessitats quotidianes, sobretot si viuen sols, però també pels que viuen amb algun familiar. Tot i que parlem de persones grans, hem de tenir presents que són les dones grans les principals usuàries del serveis socials i de salut del municipi, seguint una tendència generalitzable en tots els països del nostre entorn.

Així, l'anàlisi estadística de les dades contingudes en la memòria dels Serveis Socials del 2011 posa de manifest com més del 65% (i en alguns serveis més del 85%) dels usuaris són dones. Lògicament aquesta sobrerepresentació femenina té com a explicació fonamental el major volum d'efectius de dones a partir de la franja dels 65 anys, gràcies a la major longevitat femenina, tal com hem vist en el gràfic dels grans grups d'edats en la introducció d'aquest treball.

Segons aquesta Memòria, els principals serveis utilitzats són els serveis de teleassistència (693 usuaris), els centres de dia (168 usuaris), el servei d'ajuda a domicili (162 usuaris), els ajuts tècnics de materials per persones amb dependència (85 usuaris), i el transport adaptat (24 persones dos viatges al dia). De fet, l'atenció a la dependència i els recursos que aquesta possibilita és la demanda més important quan les persones grans s'adrecen als serveis socials. L'any 2011 es van realitzar 383 entrevistes (255 de les quals eren a dones) en relació al Servei d'Atenció i promoció a l'Autonomia (PRODEP)[15].

Entre les persones grans que han participat en les converses l'atenció a la dependència està força integrada com a possible recurs d'assistència, més que no pas des d'una lògica de dret. Això no obstant, les persones grans, conscients de les restriccions i retallades fruit de la crisi actual, expressen el seu malestar i temor a la pèrdua d'uns serveis, que en el fons, sense verbalitzar-ho, implica la pèrdua d'uns drets[16].

---

[15] Memòria Serveis Socials 2011, Ajuntament de Vic 2012

[16] Actualment entren en el sistema de la dependència les persones que tenen reconeguda una gran dependència (Grau III) o una dependència greu (Grau II). Les persones amb dependència moderada valorades a partir del 01/07/2011 han vist postposat el seu dret a serveis i prestacions fins el 2013, a l'espera de noves directrius. Per conèixer l'abast de les reduccions imposades pel govern central que afecten les prestacions derivades de la dependencia vegi's el Real Decret-Llei 20/2012 publicat al BOE 14/07/2012.

Els serveis a domicili han baixat molt, això d'anar a les cases es fa amb molta menys freqüència, abans era més fàcil que t'atenguessin a casa, això em preocupa

Això és molt bo per nosaltres i la teleassistència també, jo pago 11 € cada mes, necessitem aquests serveis

Respecte als equipaments assistencials, cal tenir en compte alguns elements de naturalesa cultural, un cop feta una ullada a les dades d'ocupació. Així, segons les dades procedents de les diferents residències de la ciutat (El Nadal, Germanetes, Saits i Josefines), actualment hi hauria unes 335 persones usuàries majors de 65 anys, la qual cosa suposa un 5% de població institucionalitzada en relació al conjunt de la població de 65 anys i més. El 95% restant, doncs, viu en llars familiars[17].

El fet que la gran majoria de persones grans visqui a llars familiars i que la institucionalització sigui molt menor és una dada que s'explica per les pautes residencials, la tradició familista i la cultura cuidadora per raó de gènere del nostre context cultural llatino-mediterrani. Així, a Vic, el suport de la família en general (i de les dones en particular) es revela com una peça clau per entendre la ubicació i expectatives residencials de les persones grans. Aquest és el cas dels ciutadans que han participat en les converses, que viuen tots ells en llars familiars. Així, el seu coneixement dels equipaments ve determinat perquè tenen familiars o coneguts que són usuaris dels centres de dia, o viuen en les residències públiques o concertades de la ciutat.

Els centres de dia estan molt ben valorats per les dones cuidadores que han participat en les converses. Aquest és un recurs molt necessari en la mesura que han vist millorar el benestar físic i psíquic de les seves mares i familiars i, al mateix temps, suposa un respir en les tasques de cura quotidiana per elles que, en alguns casos, són ja d'edats avançades. L'element més crític i unànime se situa en la qualitat del menjar, que és de càtering i no sembla agradar a les usuàries d'aquest servei.

---

[17] Vegi's Taula 6 al Capítol 4 de la Introducció

La meva mare està als Caputxins, és un edifici vell allò, però jo estic molt contenta del servei, molt, hi ha unes noies maquíssimes, el servei del cotxe és fabulós. Però el càtering l'han canviat i no és gaire bo

La meva mare menja bé a casa però al centre no, gens

Quan va començar la meva mare ho portaven uns altres i es menjava bé i ara ella es queixa d'això i la que va amb ella, també diu que és dolent el menjar, però el tracte, i el servei del cotxe que la ve a buscar a casa i la torna, per a mi un 10!

Fan una mica gimnasia, han après a fer així amb els peus

Sí un dia fan una cosa, un altre dia fan una altra, els fan pintar, per Setmana Santa portaran el seu llibre, quan es va trencar el fèmur la doctora em va dir 'no la tinguis a casa' i ella no havia volgut anar mai enlloc i quan li vaig dir per anar aquí hi va tan contenta!, només espera el dimarts i el divendres per anar-hi

En la valoració de les llars residencials, en canvi, les narracions deixen entreveure més clars i foscos. Per una banda, les persones grans són conscients i accepten que els models familiars han canviat, que no només volen representar una 'càrrega' per als seus fills/es, sinó que necessiten la seva independència. En aquest sentit hi ha un discurs que desestigmatitza i integra l'ingrés en una residència com una opció de futur. Paral·lelament, per aquelles persones grans que es fan càrrec dels seus pares d'edat ja molt avançada, l'ingrés temporal a una residència suposa, com en el cas dels centres de dia, un respir molt preuat per descansar de la duresa de les tasques de cura.

Abans, els fills s'havien d'amagar gairebé per portar els pares a la residència, quedava lleig, ara no, això ha canviat

Sí, el que havíem fet nosaltres ho hem de deixar aparcat, a casa es creia, es feia bondat això ja no és així. Jo penso que tinc bons fills però conviure amb ells no podria, per això prefereixo la residència

Avui ningú no es mor a casa seva! Això ha canviat!

Abans hi havia un tòpic que deia: com a casa enlloc! I ara es veu que ha canviat això

Aquest és l'únic mes que podem estar tranquils, cada dia l'anava trucant a la meva mare i com tampoc vaig gaire lluny l'anava a veure

Però l'experiència d'alguns participants amb les residències (a través de visites a familiars o amics, o bé de les cuidadores familiars que han ingressat a les mares durant algun mes de l'estiu) els fa evocar unes imatges dures i difícils d'acceptar.

Jo tinc imatges terribles d'algunes residències. No haurien d'estar junts els que estan pitjor amb la resta

Jo vaig portar a la mare al puesto més car, només per un mes, mira que guanya cèntims ella i per tant faré el que sigui per ella, potser està millor el Nadal però no hi vaig pensar, i aquest lloc que tant de nom, però res: l'habitació tètrica, fosca perquè dona a un carrer estret, allà sola... vaig quedar molt decebuda

Quan estàs a una residència et pot passar que enyoris molt casa teva… Aquell meu racó que tinc a casa, amb la meva làmpara, el meu sofà, la meva cadira, i a vegades penso, ai senyor! si mai l'he de deixar! I veure tot allò desconegut, i aquell que dorm, l'altre malalt, allò et desmoralitza…

Jo quan vaig a visitar algú surto amb el cor encongit

A aquesta impressió més subjectiva, se li sumen dos critiques de caire més pràctic i que suposen una gran barrera per tenir una opinió favorable a residències com El Nadal, clarament la millor valorada entre les persones que han assistit a les converses. Ens referim a l'excessiu preu i a les dificultats per aconseguir una plaça. La percepció de manca de places, però, no és compartida per tots els assistents.

El Nadal està molt bé i és la única que hi ha pública, però jo entenc que tot lo que ha de ser públic no pot ser pagant, si has de pagar ja no és públic, la gent que no pot...

Tothom diu que al Saits és on van els rics i jo vaig preguntar i em van dir 1.700 euros al mes, però resulta que la lletra petita posava que quan és per dies són 80 euros al dia i ma mare no s'ho menja això, no s'ho gasta això en un dia! I jo

no ho vaig llegir, la veritat, i quan vaig al banc i veig 4000 euros vaig pensar que s'han equivocat, què, vamos, és que ho vaig trobar un atraco total!

El problema és que a la pública hi ha llista d'espera

2.300€ són molts cèntims, abans hi havia llista d'espera, i ara en canvi hi ha places buides, diuen

Aquesta és l'aportació d'un dels coneixedors i responsables directes de l'oferta i els serveis residencials de la ciutat, que vindria a contrastar els testimonis precedents:

El model d'atenció domiciliària es va fer en un moment en què hi havia gent que no se'ns adaptava prou bé al canvi, el nou model solventarà el tema. Però el rati de cobertura és del 2% de la població de més de 65 anys, es pot millorar, com a Catalunya. També la cobertura de centres de dia és bona, no hi ha llista d'espera ni tampoc de residències públiques, segons la Llei de dependència, el que vol té l'opció. Aproximadament un 60% prefereix cobrar i tenir una cuidadora i el 40% utilitzen serveis i opta per un centre de dia o residència… passa arreu

En definitiva, allò que es desprèn de les narratives respecte el recurs de les residències és una acceptació resignada, com l'acceptació d'un 'mal necessari' ja que la major part de ciutadans consultats preferirien poder viure a casa o, com expressa algunes de les participants, preservar l'autonomia que confereix l'habitatge, però al mateix temps de manera assistida. Les fórmules d'habitatges assistits practicades en altres contextos es veuen complicades per la cultural local.

-Jo em vaig fent a la idea que acabaré en una residència perquè al meu pis és impossible
-Potser jo també hauré d'acabar en una residència, però el meu gust seria poder-me quedar al meu pis i tenir una persona
-Doncs el que jo voldria seria viure en un pis amb serveis, tenir habitació i bany amb zones comunitàries...Ser autònoma però amb ajut

Aquí no ho fem, perquè som molt individualistes, la meva filla que viu a Escòcia em va explicar que es reuneixen 4 o 5 famílies que tenen aquest problema, lloguen un pis, busquen un cuidador per 4 o 5 malalts i la resta ho fa la família

Allà l'Ajuntament posa cuidadors que van a les cases, veus que van en furgoneta, unes dones van a netejar, hi ha les infermeres que van a mirar als malalts a les cases, ja tenen les claus. Plantejar això aquí és impossible, perquè et trobaràs que no vull que vingui aquest, no vull que vingui l'altre...

Podem concloure que, en línies generals, les persones grans que ha participat en les converses valoren positivament tots aquells recursos que suposen un ajut públic per tal que la persona gran que veu minvades les seves capacitats físiques, cognitives etc. pugui quedar-se a la seva llar. Així, des de la teleassistència, als serveis d'atenció domiciliària, les ajudes tècniques o els centres de dia són tots ells recursos molt preuats entre les persones grans. Si la persona no pot viure a casa però tampoc no vol anar a una residència, la possibilitat d'accedir a un habitatge tutelat o amb serveis pot representar una bona fórmula intermèdia per minimitzar el sentiment de pèrdua a l'hora de deixar la llar pròpia i, al mateix temps evitar l'ingrés en una residència. En qualsevol cas, la ciutat i l'Administració té camí per recórrer a l'hora d'explorar i posar en marxa fórmules i equipaments assistencials que puguin conciliar el desig d'autonomia i la necessitat d'atenció i assistència a les persones grans.

6.2. Com vivim la participació? Entitats i comunicació ciutadana.

Tal com s'ha apuntat en la introducció d'aquest capítol, l'oferta d'espais de participació per a les persones grans és àmplia i diversa i, en aquest sentit, Vic compta amb un ric teixit associatiu de canalització dels interessos ciutadans com a tret distintiu de la ciutat i de la comarca.

Alguns dels equipaments (casals o associacions per a la gent gran) estan adreçats específicament a aquesta població, altres (com els centres cívics) integren al conjunt de la ciutadania però ofereixen activitats pensades per a les persones grans específicament. En termes generals podem dir que hi ha un sector important de persones grans actives i participatives en un ampli ventall d'àmbits ciutadans. Aquesta participació va des de la pràctica d'activitats socials, formatives, culturals, de lleure, i de cura per un mateix, fins a activitats més

orientades a la comunitat i al compromís amb l'altre, tals com el voluntariat, accions de barri, cíviques i polítiques.

En l'àmbit de les associacions de gent gran, segons el Portal d'Entitats de l'Ajuntament, trobem referenciades associacions històriques com l'Associació de Vídues (creada l'any 1956 i amb 150 sòcies de Vic i 25 de la resta de la comarca); l'ASVAT I (creada l'any 1978 que compta amb 1.500 socis de Vic i altres 25 de la comarca) així com i d'altres més recents (Associació de Jubilats i Pensionistes al Casal de Gent Gran Mossèn Josep Guiteras, creada el 1999 i que compta amb una dada aproximada d'entre 75 i 100 socis en l'actualitat) i l'Associació Social de Jubilats i Pensionistes del Casal Rambla Hospital, creada l'any 2006 i que avui compta amb 663 socis de Vic i comarca, entre els quals 451 són dones i 212 són homes (Ajuntament de Vic, 2011c).

Si sumem els membres de les diferents associacions estem parlant d'una xifra aproximada de de 2.300 persones grans associades, gairebé un 35% del total de la població de 65 anys i més[18]. Val a dir que les associacions de gent gran estan representades al màxim òrgan consultiu i de participació de la ciutat, el Consell de Ciutat, a través del Consell de la Gent Gran.

Pel que fa als set centres cívics i dos casals de la gent gran existents a Vic veiem com, segons dades de l'Ajuntament, en l'actualitat hi ha 501 persones grans que participen als diferents activitats impulsades pel municipi en aquests equipaments de ciutat: en concret ens referim a tallers de psicomotricitat i memòria, manualitats, informàtica i altres. Les activitats que concentren més persones són psicomotricitat (299 persones) i memòria (244 persones), activitats per tant que tenen a veure amb la cura del cos i la ment. Destaca també el fet que en les dues franges d'edat que ens ocupa hi hagi un volum no gaire diferent de participants (de 65 a 74 anys: 220 persones, i més de 75 anys: 281 persones). També aquí hi trobem una clara sobrerepresentació femenina. De les 527 persones participants, 460 són dones i 67 són homes. En conjunt, aquesta xifra ens parla d'un percentatge de participació en aquest tipus d'ac-

[18] En la mesura que en alguna associació no disposem de dades més precises sobre el nombre de socis de Vic en relació a la comarca, que en alguna de les associacions la dada no és exacta, o que hi ha altres associacions de les que no disposem de dades actualitzades, el percentatge global d'associats/des majors de 65 anys és només una aproximació.

tivitats del 8% sobre del conjunt de la població de 65 anys i més (Ajuntament de Vic, 2011a).

També les Aules d'Extensió Universitària apleguen un bon nombre de membres. En concret, acuden 632 ciutadans a partir dels 60 anys, dels quals 364 són de Vic i 268 d'altres poblacions. De nou, trobem una majoria de dones (414 inscrites) en relació als homes (218 inscrits.). Actualment hi ha una llista d'espera d'aproximadament 150 persones.

Però també hi ha un bon nombre de ciutadans vinculats a altres espais de participació que no són exclusius per a persones grans, però en canvi sí de molta implicació i vinculació amb el territori i la comunitat. Ens referim per exemple a les persones actives en les catorze Associacions de veïns amb què compta la ciutat, o amb les persones grans que són voluntàries a través de de la borsa de voluntariat de l'Ajuntament o bé en els diferents casals i entitats del tercer sector. Així, la borsa de voluntaris /àries compta actualment compta amb 176 persones, de les quals 20 tenen 65 anys i més (11,3%). Entre elles hi ha 11 dones i 9 homes. A part, 199 persones grans són voluntàries als dos casals de gent gran, Caritas i al 'El Nadal' i Creu Roja (Ajuntament de Vic, 2011c).

Igual que en l'àmbit de la salut i els serveis socials, també aquí hem de fer una lectura de gènere per explicar la clara sobrerepresentació femenina que es desprèn de l'observació de les diferents dades de participació. Més enllà de l'explicació estrictament demogràfica que, com hem vist, fa palesa el major nombre d'efectius en les diferents cohorts d'edat a partir dels 65 anys, hem de recórrer a altres arguments de caràcter cultural per entendre aquesta major participació de dones a la comunitat. Les dones, per cultura de gènere, han estat més habituades a les tasques de relació entre els diferents espais. Són elles les que han portat els fills al metge, han anat a les reunions de l'escola, les que mantenen vius i actius els vincles entre diferents membres de la família i parentela, entre el veïnat, en definitiva, les que han mediat entre els diferents espais socials. No és d'estranyar, doncs, que un cop jubilades, la seva participació en els espais de relació comunitària representi una continuïtat amb la seva trajectòria anterior.

Els homes, per contra, també com a resultat de la seva socialització de gènere, han estat caps visibles en l'espai públic per la seva trajectòria productiva. Tanmateix, un cop finalitzada la seva vida laboral, molts d'ells no han pogut o sabut reubicar-se en l'espai comunitari i experimenten majors dificultats per explorar i posar en pràctica les seves capacitats i habilitats relacionals. Això explicaria, doncs, la seva menor participació en les activitats ofertes pel municipi, també en el projecte que aquí ens ocupa[19].

Aquesta pinzellada més descriptiva sobre la participació a Vic ens parla del 'grans visibles' en el municipi. Persones grans que es belluguen, que estan actives, presents i implicades en major o menor mesura en els diferents espais públics de la ciutat. Certament, la participació social aporta un capital molt valuós en termes de cohesió, construcció de vincles, i canalització d'interessos ciutadans, però quina és l'experiència viscuda d'aquesta participació? Com la viuen els seus protagonistes?

Per molts dels participants de les converses, fer un taller de memòria, un curs d'informàtica o ser soci d'alguna entitat de qualsevol naturalesa té un valor molt estructurador de la vida quotidiana, dona il·lusió, obertura, motivació per arreglar-se, per sortir, per comprometre's, i establir vincles amb els altres conciutadans. En definitiva parlem de la participació com un espai de relació vivificant i edificant per les persones grans que valoren el que els aporta l'oferta actual de la ciutat en relació a altres etapes de la seva vida.

> *A mi m'agrada participar perquè trobo que ajuda, i em sento més àgil, amb més ganes de viure*
>
> *Tinc ganes de fer coses, ja m'agrada estar a casa, però les hores que pugui vull obrir-me una mica*
>
> *Estic vídua de no fa gaire i vull fer coses, tinc de fer coses*
>
> *Jo sóc del Casal de la Rambla, a casa gairebé no hi entro! Fem ball, estem molt contents, hi ha molt bon ambient. Des de senyores de 60 a 96 anys, hi ha de tot, ioga, gimnàs, idiomes, chi-kung, cursos de lectura, informàtica*

---

[19] Tal com hem avançat en la Introducció, en aquest projecte han participat 52 dones i 23 homes. Cal tenir en compte, a més, que dels 23 homes, aproximadament la meitat formen part de les tres primeres taules de conversa on es convidava als tècnics, polítics i caps representants del teixit associatiu.

Jo vaig anar 13 anys a netejar el bosc, el bosc de Mas blanc, quan em vaig retirar jo volia fer coses, he fet francès, gimnasia, com que sóc sola no embruto pas ni netejo pas cada dia i ara m'ho faig fer!

Parlant del benestar de la gent gran aquí Vic, mai no havíem estat tant bé: les excursions, abans no ens movíem. Anys enrere no es feia res per la gent gran. Els primers que van fer alguna cosa era l'Olivera la setmana de la gent gran. Ara anem a tai-txí, als tallers de memòria, sembla estrany que no haguem de pagar res per un servei tan bo com tenim

És justament per tot allò que aporta la participació que es viuen molt malament els canvis forçats des de l'exterior. Un canvi que connecta amb la pèrdua i que genera malestar, tal com hem detectat arran de la nova ubicació del Casal de St. Jordi.

Jo penso que a Vic hi ha oferta, però anàvem a ballar a Sant Jordi el dimarts, i a llegir el diari i, és clar, com ara posaran el Centre de Dia, ens van traient coses, i ara ja els dimarts no tenim ball i haurien de pensar que si ho treuen ho han de posar a un altre puesto, les coses que treuen costa molt de posar-les, el que es perd...

Una altra de les crítiques en relació als casals és potser la manca d'innovació en l'oferta d'activitats. Tal com expressa aquest ciutadà:

En els casals es poden decidir les activitats que fan i a més a més en plenitud de facultats, és a dir, l'espai es un espai centrat per ells i només per ells i costa molt donar una obertura per a que s'hi produeixin coses noves

Una d'aquestes demandes té a veure amb l'oferta cultural i de formació. Així per exemple, algunes persones grans, sobretot immigrades d'altres indrets de l'Estat, manifesten la seva inquietud d'aprendre història o art de la ciutat de Vic i es lamenten no poder accedir a l'oferta ja existent per la manca de places.

Oferta en tenim però a vegades no hi ha plaça. Al Guiteras de vegades no hi ha plaça i hi ha números clausus en algunes activitats. Sobretot a la les Aules d'Universitat, dos anys d'espera. Una altra cosa és l'oferta des dels centres cívics.

Quan no has de pagar res la gent s'apunta i després no hi va. Sobretot tenint en compte que la Generalitat ha fet retallades en el monitoratge. Crec que això s'haurà de revisar. Crec que cobrant un preu simbòlic aniríem millor

A mi m'agradaria fer alguna activitat d'art i història, jo vaig a l'escola d'adults però allà això no es fa, fan català, cuina, anglès

A les Aules costa molt d'entrar-hi perquè jo fa dos anys que estic apuntada i ara vaig rebre una carta dient que no hi entrava encara, fan conferències el dimecres a la tarda, allà parlen de cine, historia d'art, diuen que està molt bé

Moltes de les persones que han assistit en les converses, més enllà de la seva participació a centres cívics o casals, exerceixen o han exercit també alguna tasca de voluntariat a la ciutat, molts d'ells en entitats religioses. Es tracta d'una activitat que els omple de sentit i els ajuda a créixer com a persones.

Al voluntari l'omple l'ajuda que dóna. Jo tinc l'obligació d'anar a l'ASVAT , a hospitalitat de Lourdes, també.

Vaig fer voluntariat durant cinc anys a Trueta, treballant amb els medicaments

Jo havia anat a triar roba a Càritas

Doncs jo porto 45 anys de voluntària a Lourdes, és la meva vida

Les narratives posen de manifest com potser des de la ciutat –on el gruix del voluntariat és jove- s'infravalora el potencial de la persona gran com a voluntari.

El voluntariat no ha d'excloure el treball de les Administracions, però moltes persones grans tenim una capacitat que cal rescatar i cuidar. Podem ser referents de coneixement i experiència.

Jo crec que està poc aprofitada l'experiència de un ofici, a vegades, ens fan sol·licituds des de les escoles de que volen recuperar la memòria històrica, en el sentit de l'experiència, de companys de guerra o de un ofici, jo crec que ho agraeixen molt i, en canvi, poques vegades fan de transmissors

Aprofitem ara que tenim 'Vic, ciutat amiga' per aprofitar el potencial de la gent gran que es pot passejar, observar i fer a la ciutat

A Holanda la gent quan es jubila ja li pregunten si vol fer de voluntari, truques a un número nacional i dius què vols fer, rellenar formularis, planxar o fer companyia las vells...els voluntaris fan molta feina.

Fins aquí hem anat reflectint la diversitat d'opcions, experiències positives i possibilitats de participació ciutadana, però quins són els aspectes més crítics de la vivència d'aquesta participació? Les persones grans que han format part de les converses transmeten un conjunt de queixes més o menys articulades però que revelen un cert malestar ciutadà a l'hora de fer sentir la seva veu, sentir-se partíceps i escoltats.

Per una banda, la queixa expressada per alguns té a veure amb el fet que participen 'sempre els mateixos' i per això troben a faltar un relleu de lideratges i actors, per l'altra, expressen un cansament per l'individualisme i la passivitat de bona part de la societat vigatana i, fins i tot, per la manca de reconeixement o incomprensió envers la figura d'aquell que més participa o aporta.

Estem tots com axonats, és clar, doncs la gent diu jo voluntari? 'per què jo m'he d'atabalar?' això ha portat un individualisme 'mentre jo vagi bé' 'jo faré el que pugui per a mi i els demés que s'espavilin', diuen

El voluntariat cada dia n'hi haurà menys perquè els voluntaris són maltractats, no reconeguts. Només perquè ajudis algú ja et diran per què t'hi fiques, no t'emboliquis, i arriba un moment que cansa, gent que no fa res critica algú que ni et coneix. Això és Vic i cansa

Jo fa uns anys que treballo de voluntària i potser hi ha algú que em critica però a mi m'és ben igual

També hi ha una queixa d'interlocució i comunicació amb l'Ajuntament que no és sempre tan àgil i efectiva com es voldria, bé sigui per l'excessiva burocràcia de les gestions o pel tracte que es viu com a infantilitzador o paternalista des de les institucions envers les persones grans. El següent diàleg reflecteix aquest desencís d'alguns.

Jo diria que no, no ens escolten i quan insisteixes i insisteixes, al final potser sí...

jo vaig estar a l'associació de veïns, de l'any 80 i pico fins el 2000 que vaig plegar de cansat, a l'Ajuntament has d'anar-hi avui, demà, demà passat i l'altre, i d'aquesta manera logres alguna cosa, jo encara entro en l'Ajuntament i em diuen, 'i ara què et passa? ja tornes a ser aquí?', ja fa 12 que no estic a l'AAVV però quan entro allà em diuen 'i ara què et passa?'. Em va costar 20 anys que posessin una canal, i avui i demà, 'i la canal, què?,' sí, demà passat l'anirem a posar', i altres coses que s'ha donat perquè has sigut allà

Doncs sí que si hagués molta gent com tu, que és pessigollera, potser aconseguiríem més coses, li contesta una altra participant del grup

-Però hi ha molta burocràcia, si no ho fas directament com ho vaig fer jo... perquè allà ningú et pot dir que no, però quan et demanen que facis una instància... no, no
-Has d'anar amb qui coneixes
-I quan vas et donen unes contestacions que sembla que parlin amb una persona tonta

Ens escolten el que passa és que has d'anar directament al responsable

De tot això que estem parlant, des de l'Ajuntament, és receptiu. El problema és de coordinació i informació. A l'hora d'instal·lar antenes, per exemple, ho avisen amb poquíssim temps d'antelació per tal que no puguis fer al·legacions

Un Síndic de Greuges, necessitaríem!

Sembla doncs, que la percepció de la ciutadania més activa és que només el tracte i la relació personal fa possible la canalització de les queixes o suggeriments. En aquest sentit, es valoren eines de participació com la bústia ciutadana, però s'admet que no pot substituir el tracte directe amb els actors institucionals, en definitiva, el tracte de persona a persona.

La valoració dels ciutadans més implicats en el Consell de la Gent gran com a òrgan consultiu i de participació cívica i política és també força crítica. Des d'una perspectiva temporal, les persones grans que participen en aquest òrgan senten com s'ha anat buidant del contingut i funció originals, en tant que instrument de participació real.

Vàrem fer unes reunions i havia un plenari cada tres mesos, i llavors havies de fer unes proposta de les coses i havíem allà una gent que ens trobàvem a la

casa Comellas, anàvem i sortien moltes coses que eren importants i eren interessants i al principi es va fer cas i es van lograr una colla de coses, però de mica en mica, es va anar acabant, i acabant i va haver un moment que ja no feien aquelles reunions i que ja ho donaven per fet tot, ho feien allà al Sucre, ja venien amb l'alcalde i tot plegat i quan va haver l'alcalde ja es va haver acabat perquè venia i deia 'hi ha això, hi ha això' i quants érem al final? érem 4, al principi pleníssim de gent i en acabar res

Sí, fa dos anys que no es fa res, ara ens reuneixen en dos grups i ens diuen 'us informem', abans podies presentar alguna cosa i si ho enviaves per correu i et tenien que contestar i et deien si això es podia fer o no, però quan va arribar el final ho varen posar directament sense dir res al Sucre... i ja venia el President i l'alcalde i ja no et donaven peu a que presentessis res, ho portaven tot fet

Dels testimonis aquí plasmats podem preguntar-nos si, en la mesura que s'institucionalitza, el Consell de la Gent Gran perd força com a instrument veritablement participatiu d'intercanvi ciutadà per passar a ser un instrument merament informatiu.

Però no podem cloure aquest capítol sobre la participació de les persones grans, dels 'grans visibles', sense parlar de l'altra cara de la moneda, els 'grans invisibles':

Així, si suméssim les xifres de participació de les persones grans als casals, centres cívics, associacions, més les persones voluntàries i implicades en les qüestions públiques obtenim uns percentatges notablement elevats de participació ciutadana. Tanmateix, com ja hem vist, que moltes persones que participen ho fan en més d'una activitat o espai, per això aquesta suma no té sentit.

Per contra, si tornem a recordar el nombre de persones majors de 65 anys a Vic (6.506 segons el Padró de 2012) hem de reconèixer l'existència d'una gran part de la població que viu la seva realitat quotidiana en l'esfera domèstica (o a residències o hospitals si es tracta de població institucionalitzada), persones que no fan activitats, ni es comprometen amb allò públic, persones invisibles (i invisibilitzades?) en el context de la ciutat.

Tal com manifesten algunes veus 'expertes' i càrrecs tècnics i polítics, però també altres ciutadans en les converses:

> *Els que estem a dins, fent activitats a centres cívics o a on sigui, sí que estem informats però i la resta?*
>
> *Al Consell va sortir que hi havia molts lloc on no arribava la informació i jo un dia, a l'església del Remei vaig demanar que es fes una mica d'enquesta per sapiguer quantes coses es feien per la gent gran a la ciutat, i potser un 10% ho sabia, i aleshores ho vàrem proposar, és a dir que hi ha diferència entre el què sap la gent del carrer del que sap la gent dels casals*
>
> *A mi em dona la sensació de que parlem d'uns avis molt actius, però jo també veig aquella part que no ho és. Hi ha molta gent que per la seva història tenen un rol molt de submissió, de no estar acostumats a sortir, a fer activitats d'oci, tenen el temps lliure però no saben tampoc com participar en activitats*
>
> *Segurament allà on havíem d'arribar com a professionals i com societat, seria precisament aquells que no arriben ni als casals, o que no vindran mai a veure els serveis socials. Fem sobretot una intervenció detectant aquelles situacions de risc, però potser no arribem a aquelles persones que realment mai et vindran a trucar a la porta, aquell que no vindrà mai a cap casal*

Aquesta dimensió d'autocrítica reflectida en més d'una taula de converses entre responsables municipals ens porta a plantejar-nos la comunicació de les institucions envers les persones grans. Per poder participar en allò públic cal que la ciutadania tingui accés fàcil a la informació, i cal que les vies de comunicació entre institucions i societat civil siguin accessibles i fluïdes. Se senten informades les persones grans a Vic sobre els afers de la ciutat? Quins són els canals de comunicació entre les institucions i la ciutadania? Quina és la vivència de les persones grans en aquestes qüestions i quines millores possibles podem extreure de llurs narratives?

El primer element destacable fruit de l'anàlisi de les converses ciutadanes és el consens al voltant d'un aspecte aparentment paradoxal, en la mesura que el reconeixement d'una intensa i rica oferta d'activitats i continguts de serveis, programes i activitats adreçades a les persones grans contrasta amb la manca

d'efectivitat en la manera de comunicar i informar sobre la mateixa. En altres paraules, és en el 'com' i no en el 'què' on sembla fallar el circuit de comunicació entre institucions i persones grans.

Així, de la mateixa manera que vèiem com aquells ciutadans més mobilitzats políticament confien en la comunicació de persona a persona quan han d'expressar una queixa a l'Ajuntament, per exemple, també veiem com el gruix de les persones grans que han participat en les converses reclamen una major coordinació, simplificació i personalització de la informació municipal. Les cites següents il·lustren aquesta necessitat de millora en la coordinació:

> *Fins i tot, entre la gent del Casal, pengem el cartell i quan ja ha passat ens diuen 'quan ho fareu això?' 'dona, això era la setmana passada', això passa molt!*
>
> *És que de vegades en un mateix dia s'està fent coses diferents, no existeix coordinació, s'inverteix en coses però no en benefici de tothom*
>
> *L'Ajuntament deu tenir un llistat d'associacions que podria coordinar*

Dels diferents canals comunicatius (escrits, orals, visuals) es reclama tenir en compte el mitjà pensant en la persona gran, que en definitiva és la receptora d'aquesta informació i que no té les mateixes habilitats, rapidesa, capacitats visuals o agilitat mental que una persona jove. En definitiva, es reclama una major simplificació en l'intercanvi de la informació.

> *És que vas al Casal i poden cent papers i no es poden llegir els papers, doncs no, coses simples i poder allà hi ha cent papers penjats!*
>
> *Sí, no volem tant per llegir, necessitem informació més escueta, no fer una carta així llarga, necessitem poques paraules, un informatiu de l'Ajuntament un cop al dia o dos cops al dia per la ràdio i la televisió local*
>
> *No sé fins a quin punt s'utilitza la TV local per aquests actes*

En definitiva, hi ha un reclam d'una major personalització en l'enviament de la informació, tenir en compte a la persona com a receptora de la mateixa.

Això és una cosa que saben des de l'Ajuntament i poden enviar una carta de tant en tant que t'avisin que hi ha aquests cursets, aquesta ajuda aniria bé

Per exemple, amb això d'avui ens van trucar la Magda, i sí, potser aniria bé si fan cosetes, perquè aquest curs que fem ara nosaltres només som quatre, el mínim eren cinc, hi ha molta gent que no ho sap, és clar posen la informació allà, barrejada amb la propaganda

Finalment, tot i que es reconeix la responsabilitat pròpia a l'hora de ser actiu en la cerca o demanda de la informació, sembla haver-hi força consens en situar la responsabilitat en aquells actors que efectivament tenen els recursos i la posició per poder arribar a la ciutadania. En altres paraules, en més d'una ocasió les persones grans participants a les converses han advertit de com, si hi ha voluntat política per arribar al ciutadà de manera més personalitzada, s'hi pot arribar. Aquest és el cas de les cites electorals durant les quals els polítics sí troben la manera d'adreçar-se al ciutadà a través de les seves bústies, per exemple.

A vegades no es culpa de qui ha d'informar sinó de la gent que ha d'informar-se que inclús havien moltes coses de l'assistència sanitària de la gent gran, i els hi dèiem i no ho sabien

Però quan hi ha eleccions sí que et criden i et diuen el que faran

A través de les Associacions de veïns, en els locals, que els veïns poguessin trobar aquesta informació

O a les escales, perquè quan vénen les eleccions, les bústies estan farcides d'informació electoral, i es podria fer un butlletí informatiu de les activitats que ofereix el consistori

Caldria que hi hagués un coordinador de totes les activitats per a persones grans. Caminar en aquesta direcció ja seria bo...

6.3. Com convivim? Vincles de confiança i desconfiança

Un cop analitzada la relació entre les persones grans amb les institucions, ens interessa ara focalitzar la nostra mirada en la naturalesa dels vincles que es construeixen entre la pròpia ciutadania. Volem aquí parlar de convivència, és a dir, de la necessitat que tenim com a éssers humans de cercar i reconèixer l'altre per d'aquesta manera reconèixer-nos a nosaltres mateixos i, així, poder viure i existir en un espai compartit. Quan compartim l'espai, en aquest cas la ciutat, i ens trobem amb l'altre diferent, és quan emergeix el conflicte. Si alguna cosa és la convivència és l'intent d'equilibri entre els nostres desitjos, els desitjos de l'altre i la llei com a reguladora d'aquesta convivència. Així, el repte de la ciutat és oferir un espai on el conflicte no esdevingui un element de destrucció de l'altre sinó un element de construcció d'una relació diferent.

Dèiem al principi d'aquest treball com Vic, en tant que ciutat mitjana, és una realitat territorial a cavall entre la vida rural i la vida urbana característica de les grans ciutats. Així, seguint als teòrics de la ciutat, mentre que la vida rural comunitària es caracteritzaria per les relacions confiança, d'acompanyament, de seguretat, d'integració, de pertinença, d'utilitat i visibilitat, la vida pròpiament urbana ens abocaria a la desconfiança, la soledat, la inseguretat, l'anòmia, l'exclusió, la inutilitat i la invisibilitat.

Hem de tenir present que aquestes dues lògiques tan contraposades en el pla teòric, es fusionen i es difuminen en el dia a dia de la vida d'una ciutat com Vic. Expressat d'una altra manera, podríem dir que el Vic rural ha hibridat amb el Vic més urbà. Tal com ho descriu el periodista Miquel Macià (2009): "Ara es viu més tancat a casa: a partir de mitja tarda, quan la canalla ja és a casa jugant amb els seus enginys electrònics, els carrers d'algunes poblacions-dormitori de l'entorn de Vic queden quasi deserts, quan tot just fa quinze anys conservaven el seus estils de vida encara rurals. Presentar-se de visita a casa d'algú sense avisar és una acció gairebé reprovable".

Ens preguntem, doncs, quins trets del món rural i quins trets del món urbà emergeixen de les narratives de les persones grans quan parlen de la seva ciutat. Com viuen avui les persones grans les relacions amb els seus conciutadans? Expressen les seves veus l'existència de vincles bàsicament de conflicte i desconfiança o de solidaritat i de confiança? Com és la relació de les persones grans amb els vigatans de diferents edats i orígens geogràfics i culturals?

En termes generals, podem dir que la gran majoria de les persones que han participat en les converses ciutadanes valoren les relacions comunitàries i de veïnatge que encara perceben com a vives a la ciutat, sobretot amb comparació amb la gran ciutat.

> *I els veïns, per sort, això que passa a Barcelona que no saps qui tens al costat, aquí no passa tant, encara els veïns estan pendents*

Però al mateix temps, viuen amb resignació aquesta evolució del Vic més rural al Vic més urbà, sobretot pel que fa al major anonimat i soledat actuals, en comparació amb el Vic de la seva joventut. Així ho expressen alguns dels participants més grans:

> *Ha canviat tant Vic…*
>
> *Fa cinquanta anys veia un ambient de poble, a Vic et saludaven. Recordo que anava a buscar la llet i veia els pagesos amb els burriquets i carretes petites i et deien bon dia! Ara ja no se saluda tant , com que hi ha tanta gent forastera no coneixes a ningú*
>
> *Abans es vivia més de portes enfora, ara això ha canviat molt, et fas amb tothom però ets més a casa de portes a dintre. Nosaltres som vuit veïns i passen setmanes que no et trobes ningú, què hi farem?*

Així, la soledat i l'aïllament, en tant que trets característics de la vessant més urbana del territori, no es perceben com a fenòmens de gran magnitud a Vic, ni per part dels tècnics o voluntaris responsables de detectar les 'necessitats amagades' ni per part dels mateixos participants en les converses. Ara bé, això no vol dir que no hi hagi un sector de la població que abans hem anomenat

els 'grans invisibles'. Gent sola, que surt poc, participa poc i es vincula poc, que no forma part del teixit associatiu de la ciutat i que, com a molt, té una presència a l'espai públic com a usuària dels serveis de salut o com a client dels comerços . Es tracta d'una part de la població (dones grans que viuen soles, en bona mesura) que manté vius els vincles familiars en el millor dels casos, però que no és activa en la vida de la comunitat.

> *Del Montseny, que sempre ha estat un barri una mica apartat de Vic, molta gent ha marxat. Els fills han marxat fora i han quedat els avis, un s'ha mort, l'altre s'ha quedat sol, l'altre s'ha fet gran, i tenien aquest petit casal d'avis que era allà mateix i feien el cafè amb llet, o les galetes, feien , treball, coses, s'arreglen.... i ara no hi és i això ha sigut un desastre perquè ara molts no surten, ni parlen , no fan res , i t'ho diuen, fins i tot els metges que els porten ho diuen*

> *Sempre hi ha aquells casos que sortosament no són gaires , d'algú que viu en condicions terribles a casa, et quedes esglaiada, o de gent que està passant gana i que la família no en sabia res*

> *La família ha canviat, avui dia amb les separacions, tens un fill d'un o de l'altre, hi ha molts problemes d'aquests i la gent gran uns estan una mica marginats, inclús amb una situació econòmica normal estan marginats, se senten sols*

En efecte, el canvi de les relacions entre generacions en el si de les famílies han desubicat a moltes persones grans que no troben el seu paper dins el nucli familiar.

Però quin és el contacte de les persones grans amb els més joves en el si de la comunitat? Més enllà d'algunes iniciatives puntuals que, tal com hem vist, s'organitzen des dels Serveis Socials de l'Ajuntament, el contacte entre grans i joves no sembla generar conflicte, però tampoc interrelació. Tal com es reconeix des de persones vinculades al món de les institucions i les entitats:

> *Jo crec que està poc aprofitada l'experiència d'un ofici, a vegades, ens fan sollicituds des de les escoles de que volen recuperar la memòria històrica, en el sentit de l'experiència, de companys de guerra, o d'un ofici, jo crec que les persones grans ho agraeixen molt i, en canvi, poques vegades fan de transmissors*

> *Les relacions intergeneracionals… Aquestes qüestions de fons són les que a mi em preocupen. De tant en tant ja cau alguna iniciativa entre grans i joves però*

és caricaturesc. Però bé, jo parteixo d'una dita tan bonica que un dia em va dir un pagès i és que 'la pitjor collita és la que no se sembra'

Ben segur que l'intercanvi entre grans i joves, sobretot si tenim en compte la trajectòria vital dels homes, podria enriquir les experiències d'ambdós col·lectius i al capdavall, la convivència. Tal com ho formula aquesta participant:

Hi ha tota una generació d'homes, com el meu, que no assisteix a les diferents activitats, homes que han estat educats únicament per treballar. Fa classes de reforç a nens d'ESO a través del voluntariat de la Creu Roja. Trobo que li va molt bé perquè li obliga a mantenir-se actiu, però pel meu marit se li acabat la feina i se li ha acabat la vida

La manca de relacions socials, que es tradueix en els sentiments ja esmentats de soledat i aïllament també pot venir aparellada d'una percepció de major inseguretat, sobretot en el cas de les dones grans que viuen soles. La situació actual aguditza aquesta percepció.

Sí que n'hi ha d'inseguretat, i més ara! A mi em van atracar a l'escala, dos pisos, van entrar al de baix perquè sabia que no hi eren, viu una senyora sola i saben que surt a les 11 i que no arriba fins les 12

Jo ho dic cent vegades, no vagis sempre pel mateix camí ni a la mateixa hora perquè et tenen controlat

A mi em van robar el bolso sortint del l'Hospital de la Santa Creu

Dimarts i dissabtes, al mercat vigileu el bolso! A mi em van robar

Jo por no tinc però hem d'anar alerta, quan arribaré a casa el primer que faré és veure si està obert o tancat i si està obert no entraré

Tanmateix, val a dir que malgrat aquests testimonis ens parlen d'episodis reals de delinqüència, en el gruix de les converses aquesta qüestió no ha emergit com una preocupació ciutadana de primer ordre. Més aviat podem parlar d'una expressió de confiança general derivada del sentiment que tenen les persones grans en relació amb el territori. Ja vèiem amb anterioritat com les

persones grans se senten 'formar part' de la ciutat. El sentiment de pertinença, d'allò que els és propi, genera en les persones grans una confiança bàsica envers la seva ciutat i els seus conciutadans.

Ara bé, al mateix temps, l'anàlisi de les narratives ciutadanes posa de manifest com aquesta apropiació de la ciutat pot generar també un sentiment de desconfiança envers aquells que no han compartit una història en comú en aquest mateix territori. En paraules d'un dels coneixedors de la ciutat consultats en aquest projecte:

> *Vic té aquesta imatge de la ciutat levítica, de Laura a la ciutat dels Sants, de que la gent que venia de fora no se la considerava part i més si venia de la ciutat, suposo que respon a la realitat, no només de Vic, sinó de moltes altres ciutats, on hi ha un nucli de tota la vida i els altres son el de... als altres se'ls mira d'una altra manera, segons en quins cercles et mous*

Però, qui són aquests altres? Tal com hem vist en la introducció d'aquest treball, el conjunt de la població immigrada representa gairebé un 25% de la població total de la ciutat[20]. En la seva història més recent, Vic ha estat una ciutat receptora de diferents onades migratòries, primer durant els anys 50, 60 i 70 per part de persones que procedien d'altres pobles de Catalunya i de l'Estat espanyol, i a partir dels 80 amb l'arribada de població marroquina que s'instal·la a la ciutat.

És a partir de finals dels anys 90 i principis dels 2000, però, quan els fluxos migratoris s'intensifiquen en nombre d'efectius i en diversitat de procedències. És el que es coneix com la 'nova immigració', atreta per una demanda de mà d'obra procedent dels sectors de la construcció i de la indústria càrnica. Així, a banda de la població marroquina arriben ciutadans de Ghana i Nigèria, de diferents països de Llatinoamèrica, la Xina, Europa de l'Est[21]... Seguint les pautes d'assentament més comunes, la població nouvinguda s'ubica primer al casc antic de la ciutat i després s'instal·la al Vic Sud, a l'altra banda del riu Mèder.

---

[20] Vegi's Taula 10 al Capítol 4 de la Introducció

[21] Vegi's Taula 11 al Capítol 4 de la Introducció

En paraules d'un dels coneixedors de la ciutat:

> *Jo diria que més del 50% de la població a l'altra banda del riu és d'origen immigrat i la població autòctona és gent gran, la població jove ha marxat*

Tant la magnitud d'aquests fluxos migratoris com la ubicació geogràfica de la població immigrada en contacte amb la gent gran són elements que haurem de tenir en compte si volem entendre els relats dels nostres participants en les converses al voltant de la convivència entre la població autòctona i la població nouvinguda.

Tal com apunta Macià (2009): "El grau de deteriorament de la convivència en els barris del sud de Vic és difícil de mesurar amb objectivitat". I afegeix: "Si prenem com a referència altres ciutats o barris europeus amb índexs migratoris superiors al 35%, la situació és molt acceptable, perquè la nostra ciutat no ha patit conflictes socials greus ni ha segregat una perifèria suburbial en què la bona gent hi tingui vetat l'accés".

Una altra font consultada en el marc del projecte adverteix de l'impacte d'aquests fluxos migratoris i situa el debat en termes d'inclusió i d'exclusió.

> *Hem cuidat prou la població receptora per què un fenomen inèdit al món com és tanta gent, en tan poc temps tan diferent en un lloc? jo no hi entenc en temes de medi ambient, però qualsevol ecosistema, la repercussió imagina't amb 93 nacionalitats de països diferents, gairebé som a la ONU, allà hi ha 121 de reconeguts. Això inevitablement , en una societat de tarannà conservador, no ens hem pas d'enganyar, ha generat uns elements refractaris , perquè també coincideix que hi ha un personatge que s'hi posa bé, però per a mi aquesta dialèctica, que és la dialèctica del segle XXI, lo integrador i lo excloent*

Però quina és la vivència de les persones grans, alguns d'ells veïns de barris que, com el Remei, aglutinen els majors percentatges de població immigrada? Com perceben ells la convivència veïnal i ciutadana?

Abans que res, val a dir que les narratives ciutadanes, aquí, no gaudeixen del consens que sí hem trobat amb molts altres aspectes de la vida al municipi.

Entre els participants afloren emocions contraposades, en la mesura que connecten amb encontres i desencontres viscuts en la seva quotidianitat. Així, trobem històries felices de coneixement i reconeixement de l'altre, algunes d'elles viscudes per persones que també van immigrar d'altres indrets de l'Estat espanyol... i històries doloroses i de rebuig envers aquell diferent. Vincles de confiança i desconfiança i, fins i tot, algunes actituds de racisme envers els nouvinguts, actituds que porten a la negació simbòlica de l'altre.

> *Jo tinc uns moros al replà i us ho dic: unes bellíssimes persones. Que no puc obrir una ampolla: Riing! I m'ajuden. Ve una dona mora a fregar a casa meva. Sempre em diuen, 'sigui l'hora que sigui truqui a la porta, el que hagi de menester'*

> *Allà on estic jo només som uns castellans, jo i tota la resta que és de fora i estic tranquil·la; he de dir que potser la que faig més soroll sóc jo perquè quan em poso la tele, com que sóc sorda. Ara ja m'he comprat uns auriculars, no hi ha cap música alta la meva escala, l'única sóc jo!*

> *-La convivència és maca y nos vamos acostumbrando de poco a poco, yo al frente del meu pis tinc uns negres y son molt macos y a las clases de catalán hi van muy chicas jóvenes, chilenas, molt preparadas*
> *-I els magribins ja parlen el català*

> *M'agradaria que la població que s'incorpori ara sigui tan benvinguda com em vaig sentir jo quan vaig arribar l'any 73*

Certament, no totes les valoracions que fan en relació a la convivència són tan positives com les anteriors. Hi ha una queixa entre alguns dels participants pel que es percep com a manca de respecte i d'esforç per compartir un lloc comú per part de la població nouvinguda, especialment la marroquina.

Algunes manifestacions de rebuig són automàticament contestades per altres participants.

> *Molts dels que no tenen ascensor han marxat, també perquè hi ha marroquins amb costums molt diferents als nostres*

> *En aquests barris on hi ha tanta immigració es veu que no tenen la cultura que tenim nosaltres, perquè es veuen els balcons més deixats, més roba estesa, més*

desmanegats, la peça que se'ns ha espatllat aquí a Vic són les cases on hi ha tanta immigració

-Al Remei hi ha col·lectius que no donen problemes al carrer, i n'hi ha altres que sí, hi ha col·lectius que roben i n'hi ha que no roben
-Els col·lectius no roben, són les persones les que roben!

-Han deixat entrar massa gent, qué pasa con los de acá? Jo que vinc d'Extremadura, veníem amb els trens i si no hi havia puesto per treballar, amb el mateix tren ens tornaven, i érem d'aquí Espanya. I jo li preguntava al meu pare, i perquè ho fan això? Perquè no tenen casa ni res, i en canvi ara van entrant i entrant
-Però és clar, per agafar les maduixes, nosaltres no volíem i ara que falta feina volem que marxin, això tampoc pot ser

Vas als hospitals i està ple de gent d'allà, i és lògic que els cuidin i que els curin, però en canvi quan els demanem col·laborar, no vulguin… es fan de mal veure

Curiosament, davant del relat d'episodis concrets de conductes percebudes com a poc compromeses i solidàries de la població immigrada, tals com "no volien posar deu cèntims per la banderola de la lluita contra el càncer", "no participen de la Festa Major", "no s'aparten del mig del carrer quan entorpeixen el pas dels vianants", "omplen la cistella en Banc d'Aliments de la Creu Roja i després alguns d'aquests aliments van a parar al contenidor" la seva valoració és: "és lleig", "fa de mal veure", podríem dir que hi ha un lament per allò que es percep com a manca de coresponsabilitat, però també, de manera significativa, es lamenta el 'dany estètic' que aquestes actituds generen en l'espai públic, entès com l'espai de tots.

També planeja en els converses el debat sobre els drets i els deures de ciutadania i com aquests afecten la població nouvinguda. També en aquesta qüestió trobem diversitat d'opinions fonamentades en diferents posicionaments ideològics i experiències viscudes.

Com més crisi hi haurà més qüestionarem què és un dret, les prestacions socials, qui té o no dret, tot aquest tipus de coses...

Així, la percepció d'alguns segons la qual que la població immigrada 'abusaria' dels recursos de Serveis Socials, per exemple, es veu confrontada per l'experiència d'altres:

> *No és culpa d'ells, és culpa dels governants, perquè ells demanen i tenen més drets que nosaltres, van a demanar i tornen carregats*
>
> *L'Ajuntament els paga tot als moros, l'escola, els cotxets de la mainada…? No tenen cap gasto. És veritat o no?*
>
> *De la gent de fora, que se'n parla tant, que porta carros plens etc. no és veritat. Hi van dos cops al mes a buscar coses. De vegades he sentit converses que em fan posar la pell de gallina. Com a voluntària de Càritas jo això ho estic vivint, ho veig i ho visc. Abans anaven amb uns xiquets i sí agafaven, potser sí que algú abusa però això s'ha acabat, tenen una targeta per anar a buscar aquests aliments i si es descuiden d'anar-hi la targeta caduca. La cosa va sèria i no com diu la gent*

En general doncs, podem dir que en els relats de les persones grans s'estableix un diàleg entre el mandat políticament i cívicament correcte de l'acceptació de la immigració i el sentiment d'estranyesa que, des de la dimensió viscuda, genera el contrast cultural i identitari. Així ho il·lustra la següent cita, que resumeix un sentir força majoritari entre els participants:

> *Ara les coses han canviat molt, abans ens coneixíem tots, ara la gent va per ella, ha canviat la societat, han vingut molts estrangers, que ja m'està bé que vinguin, cuidado! però les costums i els hàbits dels uns amb els altres ens costa*

Certament, la qüestió de la identitat cultural esdevé un element narratiu recurrent en les argumentacions dels participants. Així, bona part dels participants en les converses han posat damunt la taula com Vic té un tarannà més tancat, fred o conservador que altres municipis també receptors de població immigrada. D'alguna manera a través d'aquest reconeixement identitari, sumat a l'edat, es vol justificar o demanar comprensió envers el desemparament i les dificultats que senten moltes de les persones grans en l'acceptació del canvi que ha suposat per ells l'acollida i integració de la immigració més recent.

Aquí a Vic ha canviat molt la població , suposo que ha canviat per tot arreu, però aquí a Vic molt, els veïns... això no és com abans però això molts estem una mica desemparats, vulguem o no vulguem som més freds, probablement aquí estem més tancats, o sigui hi ha puestos que marxar per lo que sigui no els importa, i en canvia aquí estem molt arrelats a la terra, costa

La gent gran, a Vic som tancats, i continuem sent-ho, una mica. Però és que som així, potser al Maresme, això s'admet més, aquest canvi de gent, més soroll, si no són els turistes són els altres. Conec una persona que a més que està cuita de sorolls i el pati interior ple de somiers , demana ascensor i és impossible. Per una persona gran la feina és que no l'atropellin per l'escala. Són gent vinguda del camp, de muntanya, d'acord, però acceptem-ho que han vingut així. Tenen dret a ser tancats. Solucionem les coses amb el seu llenguatge

Altres, en canvi, defugen els arguments culturals i situen els conflictes de convivència en el terreny de l'educació i el civisme. Així, persones grans implicades amb la comunitat troben a faltar una veritable comunicació amb l'altre que vagi més enllà del coneixement d'una llengua comuna i faci possible la relació per, a partir d'aquí, aconseguir una convivència cívica per a tots.

El següent diàleg exemplifica molt bé aquest reclam.

-Sí, al Remei vam passar una època de tot, però les persones que no fan continuen no fent. Jo puc entendre que un senyor li agradi el Bollywood el que no puc entendre és que aquest senyor que viu en una comunitat de propietaris li gotegi la bossa d'escombraries a l'ascensor i no es pari a netejar-ho, a mi em molesta moltíssim i no em considero racista, i és un acte incívic i si vius en una comunitat de propietaris entera't abans si pots pagar la quota i si no, anem a serveis socials a veure què podem fer

-Doncs a la meva escala es lloga un pis i la gent tremola a veure qui arriba, anys enrere això no passava, no és la procedència és que t'hi puguis comunicar amb aquella persona i que sàpiga que ho ha unes contribucions a compartir

-És tema de civisme, d'acord, ja ho admeto, però és com l'oli i l'aigua. Si no hi ha intercanvi i barreja d'espais cadascú té els seus propis interessos, amics, relacions, moltes coses que són hàbits i costums es veuen com actes incívics. El fet que hi hagi molta gent immigrada de tot arreu que parli un català perfecte no és garantia suficient de que hi hagi una relació que no hi és

-Hem de poder parlar d'això, poder dir, a mi em molesta que facis això...

Se'n parla prou a Vic de les relacions interculturals entre persones de diferents procedències geogràfiques, socials, econòmiques i culturals? El següent intercanvi de veus entre els responsables i coneixedors del món de les persones grans ens pot donar pistes sobre el discurs instituït i els reptes de la ciutat en aquesta matèria:

> *-Ja s'ha fet la barreja, l'aigua i el vi ha quedat una cosa una mica diluïda, és una situació aquesta que no la canviarem pas, el món s'ha fet petit , la gent puja i baixa, i Internet permet estar connectat, i aquesta idea que potser teníem els vigatans que Vic era pels vigatans que hi havien nascut, això s'ha acabat, a Vic hi ve a viure qui vol*
>
> *-Més enllà d'aquest discurs, que està molt bé, crec que aquí ens interessa saber com ho viu aquella persona que ha viscut tota la vida al seu barri. És d'aquesta persona que ens hem d'ocupar, una ciutat que vol ser amiga de la gent gran és igual del barri que sigui, i si el seu pis no té ascensor, mirem-ho, gent gran de tots colors i procedències*
>
> *-Potser la gent gran té més problemes per adaptar-se als canvis potser la clau és aquesta, si ho viuen així, potser el que hem de treballar és aquest fenomen adaptatiu, no? veure quines accions es poden fer*
>
> *-Per què no crear un treball als barris perquè la gent gran immigrada conegui millor a la gent de Vic de sempre i viceversa?*

Certament, aquesta darrera cita posa damunt la taula la necessitat d'accions que fomentin les relacions interculturals al municipi. Però quina és la valoració ciutadana de les accions que ja existeixen en aquesta línia?

Ens referim principalment a l'Equip de Civisme i Convivència de la ciutat, creat fa cinc anys, així com al Servei de Mediació Ciutadana i Comunitària, creat fa tres anys, que juntament amb la Guardia Urbana, vetllen per la convivència a la ciutat. Les campanyes informatives, l'acompanyament de comunitats de propietaris amb conflictes veïnals, els tallers de civisme són alguns dels instruments a través dels quals mediadors i agents cívics treballen l'atenció i la resolució de conflictes en els espais comunitaris.

Tanmateix, la percepció majoritària dels veïns de barris com el Remei o el Montseny que han participat a les converses i que viuen conflictes a les seves

escales de veïns, és de sentir-se poc acompanyats en el seu reclam d'una major intervenció per part del municipi.

El següent diàleg entre una responsable de l'Ajuntament i una veïna del Remei il·lustra clarament aquest desencontre.

> *-A les cases del sindicat, Montseny, uns veïns deien textualment 'aquest alcalde ens té abandonats', aquell barri el van fer els veïns, tots els jardins… i ara se'ls està anant de les mans, perquè la gent no se sap comportar. I nosaltres al Remei no vam demanar un Pla de Barris, com a estructura física d'habitatges no era un barri deteriorat, el problema greu era de convivència, de com comportar-nos a l'escala i al carrer. No vull que el Remei sigui el Sant Dennis de Paris! La gent que vam participar i burxar ja no ens van tornar a cridar, van posar bancs però no van posar treballadors socials a punta pala que és el que demanàvem*
>
> *-Encara hi ha agents cívics al Remei… hi estan treballant*
>
> *-Sí, van fer uns folletos de civisme i et continues passejant i veus que les normatives no les fan complir*
>
> *-Però n'hi ha d'agents cívics, són allà, al costat de l'Església del Remei, aneu a parlar amb la coordinadora de barris*
>
> *-Una cosa és el que hi hagi i l'altra cosa és com la gent que hi vivim ho percebem*

No ha estat el nostre objectiu en aquest treball fer una valoració sobre la convivència entre població autòctona i la població immigrada a Vic. Allò que sí ens ha interessat és conèixer i donar testimoni de com les persones grans viuen aquesta relació en allò que afecta la seva quotidianitat, a les escales de veïns, al carrer i a l'espai públic en general. De moment, haurem d'assumir que la ciutat com a espai receptor ha evolucionat a un ritme diferent al ritme dels seus habitants...

7

La ciutat com a espai d'encontre amb un mateix

En aquest capítol volem apropar-nos a la dimensió més personal i subjectiva de les persones grans i ens proposem reconèixer com la ciutat esdevé o no un espai idoni per desenvolupar la pròpia identitat.

Fins ara hem parlar d'allò que té a veure amb el "fer" però, tal com ens han fet saber les persones grans, el "ser" és també un àmbit fonamental per seguir desenvolupant-se com a persones. Per aquest motiu, en aquest apartat exposarem com se senten les persones grans com a subjectes i ciutadans, com tenen cura de la seva persona o deixen de tenir-la, com viuen el procés d'envelliment i, més específicament, com es preparen per enfrontar la mort.

7.1. Qui som? El reclam de la individualitat

Hem tingut l'oportunitat de veure al llarg del treball com les persones grans participants estan en acció relacionant-se amb els seu grup d'iguals, tenint cura de la família, i fent ús del serveis i recursos que ofereix la ciutat. Les seves pràctiques quotidianes ens parlen doncs d'allò que fan cap enfora i, en aquest sentit, les seves paraules semblen expressar de manera unànime que aquest "ser" a través del "fer" és una estratègia biogràfica que els dóna força i els fa sentir partícips del món que els envolta.

Si la ciutat permet trencar la frontera de l'espai més privat de la llar i facilita l'accés a relacions i propostes de desenvolupament personal, podem afirmar que a Vic les persones grans tenen l'oportunitat de construir-se una identitat personal i social que els reconforta. El fet de sentir-se acollits i recollits a la ciutat és cabdal a l'hora de gaudir d' un sentiment individual de llibertat, de creativitat i de protecció. En definitiva, un sentiment d'autorealització durador fins que, tal com ens diu un dels participants, la vida s'acabi.

> *Viure a Vic vol dir que tu com a persona et sents reconegut, és una ciutat que et permet ser reconegut com a persona*

> *Per a mi Vic és una ciutat acollidora. És un terme mig, ni petit ni gran, vaig estar 40 anys a Barcelona treballant, però un cop jubilats millor aquí, estem més recollits. Ja em vaig acoblar i vaig retrobar les amigues de quan anava a col·legi!*

> *Vic serà una ciutat mitjana-petita en la que hauran de conviure persones envellides des del punt de vista d'edat però no d'esperit!*

> *El que m'agrada es poder aprendre pel plaer d'aprendre fins que s'acabi la vida*

Però hi ha maneres diferents de viure l'edat i el que es desprèn de les narratives és justament com la seva construcció subjectiva no es redueix a una sola categoria o identitat, al contrari, les persones grans defensen i reivindiquen una pluralitat d'identitats. Així, les persones grans ens parlen del que significa ser pares, avis, jubilats, vídues, amics, veïns, socis de les entitats, usuaris de serveis, consumidors, cuidadors… en definitiva, es presenten com a persones amb la mateixa complexitat d'experiències que qualsevol altre adult i critiquen que se'ls vulgui considerar com una població homogènia.

> *I sobre tot em dóna la sensació que la gent gran se la tracta molt com col·lectiu uniforme sense tenir en compte, que cadascú es diferent*

> *Estem estratificats: nens, adolescents, joves, grans. Hi ha persones amb 20 anys que són velles i viceversa. Hem de començar a treure parets. I a nivell d'administració: festa dels avis, se'ns fa la missa, ens porten menjar… però és depriment, sembla que ens donin peixet! No es tracta de donar caritat, sinó dignitat. Encara estem encaixats i classificats*

En aquest sentit, val a dir que en cap de les converses ciutadanes mantingudes les persones grans s'han presentat sota cap altra identificació que no sigui el seu propi nom. Possiblement per aquesta raó una de les qüestions més negativament valorada pels participants hagi estat el recurs dels adults, fins i tot entre els tècnics municipals, d'identificar a les persones grans directament com a 'avi' o 'àvia'. Les següents cites expressen el malestar que genera aquesta etiqueta, sobretot si prenem en consideració que ells es presenten bàsicament com a actors claus dins del seu entorn familiar i també social.

> *'Mira la iaia que maca', et diuen! Jo ho trobo com una mica falta de respecte*

> *Aviam, vas al metge i et diu 'àvia' i et toca l'espatlla i et tracta com una criatura. Ah, vostè no vol ser gran, ja ho veig...*

De la mateixa manera es mostren molt crítics amb aquelles actituds paternalistes que els arriben al cor com un menyspreu envers la seva dignitat personal. A través de les seves narratives podem detectar com bona part de les persones grans es ressenten d'aquelles mirades que s'adrecen a ells des de la mancança o la pèrdua irreversible, i que es tradueixen en comentaris que parteixen del que ja no tenen, del que ja han perdut, del que ja no són ni seran. En alguns casos, denuncien com l'entorn els invisibilitza fins que senten que ja no són membres d'aquella comunitat familiar o social de la que anys enrere eren protagonistes. El següent diàleg expressa de forma precisa aquest desencís.

> *-Però vagi a llocs on no es dediquin a la gent gran i ja veurà quin cas li fan!*

> *-Jo, mira què et dic, passo una mica d'això*

> *- Però hi ha un cert rebuig quan es pensa que el teu cap no rutlla bé, que tens idees atrassades, que ja no estàs en l'ebullició…*

> *- Es que quan veuen una persona gran... Bueno, li has de dir: escolta nena, sóc gran, però no tonta*

> *-Tenim la sensació que fem nosa*

> *-Cada vegada que et fas més gran, sembla que t'escoltin menys*

-A L'IMSERSO la gent gran balla, fa això , fa allò i la gent jove si ens veu se' n riuen i jo això ho detecto i em sap greu. No és que no m'agradi fer-me gran, el que no m'agrada és la cosa despectiva. Inclús fan xistes i tot

- Potser abans no hi havia la soledat que hi ha ara. Quan deixem d'estar actives, estem jubilades les persones, la mateixa societat ens aparta ja sembla que no pertanyem…

Enfront de les representacions socials infantilitzadores, homogeneitzadores, categoritzadores i, en el pitjor dels casos, invisibilitzadores de les persones grans, els participants a les converses reivindiquen el reconeixement de la seva individualitat i les capacitats per aportar i contribuir al conjunt de la societat. Els referents del passat poden servir com a model, i el futur està per escriure. En definitiva, les persones grans demanen que se'ls valori per allò que fan i que són.

Pensàvem que la jubilació seria una cosa més grossa, jo patia per la jubilació del meu marit… però m'ha sorprès que s'ho hagi agafat tan bé, s'agafen il·lusions noves

La meva àvia va morir als 97 any i deia: "me he levantado deprimida pero me he sentado delante del espejo, y me he dicho: eres válida por ti misma, económicamente no soy dependiente, vivo con mi hija , mis hijos vivos y sanos, han podido estudiar", ¿qué más quiero?

Abans el paper de l'avi era la gent sàvia, el que organitzava socialment la vida de família, i ara el nen petit agafa l'ordinador i li dóna deu mil voltes, però en canvi té una saviesa acumulada de temps, un coneixement de la llengua, dels costums…

La persona gran no pot aportar aquests coneixements, no té els coneixements d'informàtica, d'acord, però i l'afecte?, i la capacitat d'estar?, i el silenci?, el trencar barreres…

La persona gran és un llibre obert per l'experiència que té. S'ha perdut el model de gent gran com aquell que decideix a la família i a la societat, però la persona gran és un referent de coneixement i d'experiència

7.2. Com (ens) cuidem? La doble cara de la cura familiar

A les taules de conversa s'ha posat de manifest com les persones grans donen un valor important a la cura de la pròpia família pel sentiment d'utilitat que aquesta activitat els comporta. Moltes han estat les veus femenines que parlen de la responsabilitat de tenir cura dels néts i també dels propis fills adults. Sobretot en el cas de les dones, la tasca de la cura consumeix un temps i una energia importants, esdevenint així una activitat molt vertebradora de la seva quotidianitat.

> *No sabem mai el que farem demà, demà ens en porten dos, el nen té febre… què hem de fer? i per molts anys que es pugui*

> *Per nosaltres, les dones, ens treu molt temps la casa i la família*

> *Molta d'aquesta gent gran només pel fet d'ajudar als fills i néts ja se senten realitzats i cansats, i va molt bé, els col·legis, les activitats extraescolars, els horaris, van amunt i avall i aquesta feina és molt necessària, senten que ajuden molt*

Certament, les dones grans són portadores d'una cultura familiar on el mandat de la cura intergeneracional, que és un mandat de gènere, ha estat un dels pilars bàsics de construcció de la seva identitat. La cultura familista de Vic queda palesa quan moltes de les dones assistents a les converses, el primer que fan en arribar és verificar l'hora de sortida per arribar a temps a fer el dinar de la família. Però la cura de la unitat domèstica passa també pel sosteniment econòmic d'aquells membre més vulnerables. Certament, el context de crisi està fent que les persones grans, amb la seva disposició de temps i amb els seus ingressos estables, esdevinguin aixopluc i suport de l'adversitat dels més joves.

> *L'altre dia vaig estar en una reunió i va venir un senyor de la Generalitat i ens va explicar una cosa catastròfica. Va dir que d'aquí 40-50 anys hi haurà tants vells que els joves no els podran pagar la pensió. Casi ens va donar una apocalipsi de la humanitat. Existeix aquesta estadística, però va donar un gir i va dir: de totes maneres, amb la crisi ha passat una cosa molt graciosa: perdó graciosa no és la paraula. Allà on abans menjaven marit i muller, ara viuen el fill, el*

gendre… Doncs el meu comentari és: gràcies a la pensió dels vells viu tota la família. La pensió s'ha anat allargant. O sigui, que gràcies a la gent gran la crisi es va aguantant una mica més!

Mireu, jo no voldria fer-vos anar malament, hauré de sortir de presa perquè tinc els néts i la meva filla a dinar. Van malament de diners i jo, amb el poquet que tinc, fent el dinar els ajudo

Aquesta tasca cuidadora omple de sentit i resignifica les persones grans, però al mateix temps, algunes veus més crítiques adverteixen del risc que aquesta activitat esdevingui una obligació, una responsabilitat que les persones grans s'(auto) imposen per por a perdre l'afecte filial.

Jo és que em noto que la meva generació som el farciment de l'entrepà perquè tenim per avall els fills i per dalt els pares, en el meu cas la mare. Estàs en una edat que físicament et trobes bé, i que duri, però penses que tens dret a fer moltes coses per una mateixa, a cultivar-te i o els pares una mica els peus, als fills, o se't mengen el terreny

El problema de la nostra generació, jo que tinc una filla de 38 anys, per exemple, és que tenim por de parlar amb els fills clar, per tenir por de perdre l'afecte d'aquella filla… ahir em va trucar per dir-me el mes d'octubre com el tens? Com l'he de tenir, filla? Clar, jo estaré disponible, ja l'ajudo a la meva filla i als meus néts però…

En conjunt, sense risc a equivocar-nos, podem afirmar que les persones grans són expertes en l'àmbit de la cura, en atendre i donar suport material i afectiu a aquells que els envolten. Però al mateix temps ens alerten de les dificultats de perdre terreny en el cultiu de la pròpia individualitat. Si la cura s'entén com una dedicació que fan cap als altres, és important preguntar-se com és la cura cap a ells mateixos.

En aquest sentit, ja hem vist com el patró cultural majoritari és el de valer-se per ells mateixos i evitar convertir-se en una càrrega per aquells més propers i estimats. En aquest context, les angoixes, les pors, les preocupacions pròpies de la vida i del seu procés d'envelliment són quelcom que queda fora d'escena, resta molt soterrat. En molts casos sembla que la gent gran les minimitza, en altres les interioritza i les viu en silenci, fins i tot amb incomprensió.

Així doncs, fent-nos ressò de les paraules dels participants, una de les necessitats més negligides, tant per part d'ells mateixos com de l'entorn, és aquella que té a veure amb el seva cura psíquica i emocional.

> *Anem a una mica a la nostra idea i els sentiments no compten gaire, les persones grans ja tenen la vida feta i ja t'arreglaràs, els avis a la residència*

Per una banda, apareixen discursos resignats i de recança davant la manca de reconeixement dels seus sentiments i visions del món, davant l'abandonament de la seva part més espiritual. I per l'altra, emergeix un discurs reivindicatiu sobre el seu dret a sentir i desitjar, la llibertat de construir el seu propi espai de desenvolupament i de felicitat. Sembla que aquesta és una tasca que no deleguen en altres perquè sense el seu propi convenciment, pensen que difícilment es podrà resignificar a nivell social la seva condició integral de persones.

> *-Quantes vegades et diuen una cosa que no t'agrada i et diuen mare! Quantes vegades estàs amb tota la colla i dius una cosa i no t'escolten…T'has d'adaptar. Ens hem d'adaptar*
>
> *-Però hi ha coses que no accepto d'aquesta evolució, els sentiments, els principis, es van anul·lant*
>
> *Em pregunto si arribarà un dia en què ens podrem ocupar de la part espiritual de la nostra comunitat. Em refereixo en sentit alt, des del sentiment de la pèrdua fins al sentiment del progrés personal... potser encara no hem descobert*

Per alguns la família ja no és l'àmbit ideal per trobar aquest camp d'expressió més individual, lliure i creatiu. Són els amics i els espais d'encontre entre iguals on troben un bon espai per expressar-se i gaudir sense les traves de comentaris limitadors o invisibilitzadors. Parlant de ciutats amigues, sembla que l'amistat és un del millors recursos que la gent gran de Vic troba per seguir creixent com a persones complertes.

> *Abans convivíem amb la família! Ara te'n vas amb una amiga cap aquí i cap allà*
>
> *Quedar amb un grup, anar a fer un pa amb tomàquet, això ens va molt bé a la gent gran*

Quan vaig arribar a Vic, vaig a anar a un grup d'excursions i em vaig enterar de tot. Mira aquesta està ajuntada amb no sé qui, a Barcelona t'asseus a un bar i al del costat el deixes estar... aquí, en canvi, t'enteres de tot i estàs distret…

Però aquesta dimensió de gaudi a través dels grups d'amigues i amics no és un recurs accessible per a tothom. Quan parlem de les dones que cuiden a casa seva a les seves parelles malaltes o a les seves mares estem parlant d'un escenari totalment diferent. La seva és una vida quotidiana organitzada a partir de la co-dependència material i emocional. En aquest context es fa molt difícil, per no dir quasi impossible, introduir elements de gaudi o espais propis de realització que les permetin sortir del cercle domèstic i familiar.

Més aviat, les narracions que llegirem a continuació ens parlen de com desapareixen aquests espais quan es cuiden a persones molt envellides i dependents. Moltes dones queden absorbides per una dedicació física i emocional de vint-i-quatre hores al dia. Les seves són expressions d'un gran malestar, de solitud i, moltes vegades, d'angoixa, perquè cuidar als més grans i dependents implica descuidar-se una mateixa. Deixar de cuidar el cos i deixar de fer aquelles activitats que necessiten per la seva pròpia salut, formació, relació o benestar en general.

Jo vaig fer acupuntura, vaig anar a un terapeuta i al de les agulles, i semblava que se'm posava una mica bé, perquè és veritat que et fas un fart de plorar perquè t'acaba la paciència i això em va ajudar a mi, però després, quan ja em va caure, ja vaig dir no puc venir més

Jo feia anglès però ho he hagut de deixar, són coses que deixes de fer, perquè a la tarda la mare em crida i em diu mira la Teresa Campos el vestit que porta, i tu penses 'i a mi què m'importa!'

Quan no em veu ja sento el bastonet, clac-clac-clac, 'on eres?' 'doncs estic planxant, que s'ha de planxar també!' molt de control. I no la puc deixar perquè si la deixo, potser piquen a baix i com s'aixeca, que no sé com ho fa, perquè quan sóc jo no la puc aixecar i quan no hi sóc s'aixeca. És que no puc, no puc marxar

Al meu fill no li volia explicar perquè pensava pobret, ja tenen prou, molt treball i problemes i ves a explicar-li i jo, ai, ho vaig passar molt malament, molt, vaig

agafar una depressió, he estat molt malament, encara em porten els psiquiatres i jo li dic que no el podré deixar mai, em moriré jo abans

Jo un cop vaig al metge, perquè a ella no li porto perquè, gràcies a Déu, tot ho té bé, l'única cosa que em diu és 'molta paciència Mercè, molt paciència' i acabem aquí

No és estrany doncs que aquest col·lectiu de dones doni un gran valor a aquelles iniciatives que cuiden l'esperit, el món dels sentiments i les emocions. Especialment en el grup de les cuidadores, trobar espais on poder parlar i ser escoltades, a l'hora que veuen que el seu patiment no és únic, canvia significativament el seu estat d'ànim. Els dóna força per seguir endavant.

L'any passat jo vaig fer un taller que es diu 'il·lusiona't' i està molt bé per a tu, per l'autoestima, moltes vegades i no només pels cuidadors, per les persones que tenen la moral baixa i està bé, et fan veure les coses de diferent manera i, ara, el taller aquest, només hem anat dos dies, ens van fer una sessió de relaxament, fan un CD amb com ho hem de fer, ens aconsella dels problemes, ens fa xerrar, ho treus i no t'ho quedes a dins...

D'altra manera, els problemes són viscuts com una sobrecàrrega silenciosa que poden acabar fàcilment en depressions o estrès. Aquesta sensació de sobrecàrrega té molt a veure amb el sentiment de responsabilitat, auto-exigència i el sentiment de culpa que el mandat femení de cura els imposa. Les dones cuidadores senten que han de contenir el seu patiment i resistir davant del desgast que suposa atendre a una persona gran i malalta. Senten que només elles poden donar aquesta cura sensible i pacient que requereix la mare o el marit. No veuen possible delegar aquesta tasca, ni a la resta de la família ni als serveis de les institucions, públiques o privades.

Jo em miro al mirall i ploro un rato i ja està i truco a la meva cunyada i em desfogo i penso no t'enfonsis perquè no hi ha ningú més que t'ho pugui fer i com no hi ha ningú més que t'ho pugui fer doncs has de ser valenta, jo mateixa sóc molt positiva i s'ha acabat, desconnecta d'això dolent i a lo bo, perquè jo sé que si jo no hi sóc, no, bueno potser sí que ma la cuidaran bé però jo tinc la mania que ningú la cuidarà com jo, i per això no em puc posar malalta, no puc pensar malament i jo mateixa em faig la valenta

Quan se'ls demana què faria la seva quotidianitat més lleugera i agradable, la unanimitat en les respostes és aclaparadora. Totes coincideixen en el desig de disposar d'unes poques hores per elles, sense que això suposés un cost econòmic. Hem de tenir en compte que són famílies que, en major o menor mesura, ja cobreixen les despeses de l'ajuda a domicili, les cures mèdiques o de rehabilitació de la persona cuidada. Aquestes són les respostes obtingudes quan preguntem què els aniria bé per fer el seu dia a dia més suportable.

> *-Jo que una persona em vingués una hora o dues i que jo pogués marxar a caminar, no voldria res més, aiii, això seria, escolta!*
>
> *-Jo voldria xerrar, xerrar i desfogar-me, i tornar cap a casa com si res, jo amb això ja em conformaria, a la diàlisi i al centre tampoc és, ja m'entens...*
>
> *-Ui, jo sí que acceptaria algun voluntari que m'ajudés amb la cadira de rodes, així aniríem a la tarda a fer un voltet*
>
> *-Sí, almenys que vingués una noia els dies que no va al Centre de Dia, dues horetes anirien de conya! I sense pagar!*

7.3. Com envellim i ens imaginem la mort? El pes del tabú

Arribats aquí ens volem preguntar sobre com viuen les persones grans el seu procés d'envelliment i l'horitzó del final de la vida. L'experiència subjectiva de fer-se gran i preparar-se per la mort és personal i intransferible, però sí podem posar damunt de la taula alguns elements de reflexió.

En primer lloc, hem reconegut una dificultat per abordar les conseqüències negatives de l'envelliment, és a dir, la pèrdua de capacitats i la preparació per la mort. Podríem dir que tota l'energia i vocació de moltes persones grans per mantenir la seva identitat i dignitat a través del 'fer', de les responsabilitats familiars , socials o les activitats pel propi gaudi, deixen entreveure una certa presa de distància amb el procés d'envellir. Així, l'activitat i el fet de sentir-se útils pels altres sembla que conjura, si se'ns permet l'expressió, l'acceptació de la progressiva discapacitat pròpia de l'envelliment.

Només ens agrada la joventut, la decadència no ens interessa

Un jove em va dir vostè està més bé ara que en el carnet, i em va agradar, això!

Jo crec que hi ha un tabú cap a on anem, quan estem actius, estem actius, però quan comença a venir certa davallada personal, no es parla, no diem 'jo necessitaria'...

Altres reclamen introduir una dosi significativa de sentit de l'humor per naturalitzar i treure dramatisme al fet d'envellir.

La gent de vegades no volem fer-nos grans … amb el meu home ens rèiem perquè en fem cada una! és veritat que no tenim memòria i ens despistem però també ens riem, ho hem d'acceptar

Aquests mecanismes escapistes es veuen reforçats per una cultura més basada en l'elogi de l'activitat i a l'autonomia que en el reconeixement de la dependència i la vulnerabilitat.

Estem dient de com envellir, estem dient: feu activitats, feu activitats, però ningú diu res de com hem d'envellir, de què hem de decidir. S'ha de ser molt actiu, anem a fer activitats i fem que la gent participi, però aquí falta un altre pas i es com anem, quin camí agafem, que ens falta per recórrer, i això es tabú, com trencar aquest tabú?

Preguntats explícitament sobre com volen envellir, alguns opten per donar valor allò que tenen i conserven sense pensar en allò que els manca o mancarà en un futur. Altres posen l'èmfasi en com volen que sigui la societat per viure i mantenir la seva dignitat. Podríem pensar que aquesta manifestació és una invitació a no menystenir la seva condició humana, per molt greu que sigui el procés de decadència.

-Jo la vellesa que voldria és la que tinc ara. Encara vaig amb bici. Encara puc caminar. Tenint en compte que vindran coses pitjors, vull rescatar allò bo que tingui. No per autoenganyar-me sinó per rescatar

-Personalment per mi envellir és poder fer les mateixes coses però més poc a poc

-Jo vull una societat més humanitzada, la tècnica al servei nostre, i no nosaltres al servei de la tècnica

-Jo vull que no es perdi la part humana, facilitats de la vida moderna sí, però l'amistat, l'amor, l'ajuda s'han de mantenir. Les competències, ser competitiu, anar pujant per sobre de l'altre, a mi això no m'interessa, jo vull col·laboració

-Jo vull millors preus per entrar a les residències.

- Jo una mort digna

-Doncs jo vull més respecte per la gent gran, i una vida digna

És en aquest sentit que podem entendre la necessitat de promoure un canvi de mirada en la pròpia atenció familiar i social per abordar l'envelliment de les persones grans. El focus en els serveis i l'atenció de caràcter mèdic requereix també considerar la importància d'acompanyar el procés d'envelliment escoltant, parlant i respectant les decisions de les persones grans. Són algunes les veus que reivindiquen no donar per sabut que és el que vol o desitja una persona gran. I, en aquest sentit, les persones grans reclamen que no siguin els familiars o altres adults els que decideixin per ells en qüestions claus de la seva vida.

Certament, les narracions no denoten una problematització evident pel que fa a conflictes familiars, però si apareixen alguns indicis sobre les dificultats de tractar certs temes com herències o pactes de cura entre els fills.

El meu germà em va dir 'la mama todavía está para estar sola' i és que el meu germà és molt fresc, no vull dir que no se l'estimi però és molt ell, molt fresc i clar, i jo vaig veure que no, i me la vaig emportar a casa

Els grans tenim tendència a substituir a la persona gran. Van pare i fill al metge i el metge s'adreça al fill. Això és el que hem d'evitar, que a certes edats comencem a substituir l'altre, la veu l'ha de tenir la persona

El fet de viure en un entorn rural, encara es manté molt la tradició més familista. Sí que es veritat que hi ha gent gran sola, però els més grans, la majoria tenen suport. En aquest context, també es cert que sobre tot els fills es prenen molt la llibertat de decidir per la persona gran

El que ens hauríem de plantejar és la manera d'intervenir. Sí que fem intervenció, però pot ser hauríem de començar a prendre a fer un treball més d'acompanyament

Tal com hem mencionat, una qüestió a tenir en compte quan parlem de les dificultats d'envellir és precisament la que té a veure amb el dret a decidir, sobretot quan ens cal prendre decisions importants de caràcter legal i ens enfrontem a un món tècnic molt complex. S'ha de pensar en gestionar les ajudes socials i complir els requeriments, fer testament per als fills, preveure la possibilitat d'un testament vital, pensar en cessions de propietats en vida, en declaracions d'hisenda, en pagaments i bestretes comunitàries dels habitatges... Aquesta realitat fa por i la seva complexitat promou, en moltes ocasions, que les persones grans abandonin gestions que podrien fer més tranquil·la i segura la seva vida. En aquest sentit, sembla raonable pensar en un assessorament i acompanyament legal entenedor i facilitador per les persones grans i les seves famílies.

Mira, jo precisament avui he anat al jutjat perquè el meu marit cada setmana ha d'anar a firmar la dependència,i ell deia que li prenien els cèntims i bueno... Una senyora em va dir, saps què? truco jo i et demano hora per anar al jutjat. Avui he anat i m'han posat tants problemes que dic 'noi, vols dir que val la pena?', per firmar una mà de coses i una mà de problemes, el meu marit no vol firmar perquè diu que li prenem tot, sí que m'ho faran però tinc d'anar a un advocat, tinc d'anar a un jutge...

Així doncs, poder pensar i decidir sense angoixa i amb informació clara i comprensible sobre l'envelliment menys autònom i la pròpia mort es presenten com a qüestions claus però encara pendents. I ho són tant a nivell personal, com familiar i social. Les persones grans ens parlen de les dificultats que tenen de parlar amb seus familiars més propers i com de difícil és plantejar-ho també fora de casa.

És difícil parlar-ho perquè tenim una societat hipòcrita

Els més grans ens ha deixat, se n'ha anat, i l'única paraula que tenim de veritat, no la volem ni dir

Val a dir que la paraula no dita, o el tabú de la mort, és un tabú cognitiu i emocional, però també cultural. Així, particularment en la nostra cultura occidental el tractament sanitari-hospitalari modern de la mort, més procliu a evadir-la i negar-la que a integrar-la en el cicle de vida, reforça el propi tabú. És doncs comprensible que a les persones grans els costi parlar de la degradació del cos i de la ment quan l'horitzó de futur els posa el repte d'integrar la mort com a experiència radical de l'existència.

> *Jo no hi penso amb la mort, però sempre dóna una mica d'angúnia, ara m'han d'operar*

Tanmateix , hem sentit també veus que volen trencar amb aquest tabú i reclamen que se'n parli obertament a casa, també en el context de la ciutat. D'igual manera que les persones grans reivindiquen una vida i un envelliment dignes, expressen el deu desig per una mort digna, sense massa aplicacions tecnològiques i processos deshumanitzadors. En aquest context, l'eutanàsia, el testament vital, donar el cos a la ciència, entre altres, són qüestions que preocupen i necessiten orientació.

> *Necessitem més assessorament, explicar-ho més, que es veies més la cosa. Les meves filles saben que vull que facin, els hi vaig dir jo, així i així, inclús estic mirant per donar el cos a la ciència*

> *Per això s'ha de deixar escrit, perquè jo vaig tenir un problema amb el meu fill, per això vaig fer un testament vital, perquè sinó els meus fills faran el que voldran. Jo no vull vida artificial, no vull que m'allargueu la vida!*

> *Que puguis tenir el cap clar, ara, quan ja comences a estar vegetal no, considero que hauria d'haver-hi la mort digna, que no hagis d'estar allà fent... que quan comences a veure aquella gent, dius, que hi fan al món aquests?*

> *És que a la societat també hauria de demanar l'eutanàsia, és que tots ho hauríem de demanar!*

> *Tu has de dir el que vols, perquè jo tinc un testament vital i sempre dic, a mi no m'endolleu! A mi deixeu-me morir, a mi no em doneu això, ni em doneu allò!*

> *Jo sempre dic, a mi no m'ho feu, a mi no m'ho feu! No em deixeu intubar, ni em deixeu donar no sé que, deixeu-me morir tranquil·la. Mira, el meu marit quan*

vaig parlar amb el metge de residència em va dir, 'què vol fer?, li posem sang a les venes?'I dic, no! En les condicions que està! Havia d'estar lligat a la cadira, perquè es queia. Li vaig dir no! Deixem-lo aquí, fem-li cuidados pal·liatius, però no fem disbarats!

En aquesta línia desmitificadora i oberta, moltes persones grans no perden el sentit de l'humor i el coratge per assumir la mort amb quelcom més que naturalitat...

Al cementiri vam trobar un vidu que anava a posar flors a la tomba de la seva dona…i s'acostava…vosaltres sou viudes? Vam fer una conquista al cementiri!

Es va morir una senyora i a la cerimònia el fill va dir que quan es morís brindéssim amb cava i la gent va haver de brindar. Jo no sabia què fer, si beure-la o no…Goita que som moderns!

III.

Conclusions i orientacions sociopolítiques

“Abans d’anar cap al cementiri
en traurem alguna cosa d’aquest projecte?”

(participant, 73 anys)

8

Conclusions i propostes d'acció

Arribats aquí, sentim la necessitat de tancar el cercle i recuperar el sentit i objectius inicials d'aquest projecte. En resposta a l'interrogant formulat a través de la cita que encapçala aquest capítol, el nostre propòsit és poder posar damunt la taula elements de reflexió orientats cap a l'acció. Estem fermament convençudes que de l'anàlisi de les veus de les persones grans podem extreure algunes lliçons i propostes útils per la intervenció sociopolítica i el debat sobre la ciutat.

Així, vam començar a treballar en el projecte de 'Vic, ciutat Amiga de les persones grans' amb la premissa segons la qual a la ciutat calia observar-la des de les seves muses: en aquesta ocasió hem fixat la nostra atenció en les muses més grans i les seves aspiracions d'autonomia, respecte, calidesa humana, benestar... L'escolta atenta de les veus dels conversadors, ciutadans i coneixedors del món de les persones grans, ens han portat a defugir els simplismes i els estereotips, a descobrir i qüestionar un conjunt de mandats socials i institucionals implícits en la vida ciutadana i, en definitiva, a acceptar la complexitat i els interrogants suggerits per aquestes veus.

D'aquesta manera, hem transitat per la ciutat entesa com a territori i les relacions que les persones grans estableixen amb l'espai públic (la ciutat per habitar), hem continuat explorant el vincle de la persona gran amb les institucions i amb la resta de la ciutadania (la ciutat per relacionar-se) i hem finalitzat aprofundint en la relació de la persona gran amb si mateixa (la ciutat per ser).

8.1. La ciutat per habitar

Iniciàvem el nostre recorregut conversant sobre la vivència de la ciutat i el primer element a destacar era l'orgull que senten les persones grans i, en general, els participants del projecte en relació a Vic, la seva ciutat. Una ciutat que es territori i identitat, història i emocionalitat, i que es considera digna de ser habitada.

Així, hem pogut veure com els participants especifiquen el seu origen vigatà o, en el seu defecte, el seu vincle amb la ciutat donant detalls de quan, com i d'on van arribar. Aquests últims no se senten legitimats per dir que són vigatans, però, en canvi, s'autolegitimen com a 'fills adoptius' i, en aquesta línia, defensen i custodien el bon nom de la ciutat com a vigatà 'de tota la vida'. Així doncs, la vinculació i adhesió dels participants amb la ciutat és molt ferma i dotadora d'identitat, la qual cosa ens condueix a un escenari de forta cohesió social. Podem dir que les veus de les persones grans ens presenten una ciutat sota una lògica molt funcionalista, segons la qual cada persona té el seu rol, ocupa un lloc i té un paper a la ciutat. La ciutat, en aquest sentit seria un tot orgànic, on les desigualtats pròpies de l'estructura social actual no es viuen com a tals, sinó com l'expressió de les diferències.

El revers de la moneda d'aquesta adhesió a la ciutat i cohesió social, però, té a veure amb el que podem entendre com un mandat simbòlic de fidelitat que la ciutat imposaria als seus ciutadans ('la ciutat dóna molt però no se la pot criticar'). Aquest mandat s'expressa a través del to conciliador, poc conflictiu i a voltes cofoi de les narratives ciutadanes i, com hem vist, a través de

la sanció del grup quan apareix alguna veu dissident del 'vigatanisme' més hegemònic.

Però quins són els elements explicatius que poden estar a la base d'aquest discurs majoritàriament fidel i aconflictiu en relació a la seva ciutat?

En primer lloc, detectem una cultura que manté les formes de ser de la societat industrial, de la relació amo-treballador, on la fidelitat i 'fer poc soroll' són valors defensats. De fet, bona part de persones jubilades que han participat en les converses són persones que han treballat en la indústria del tèxtil, a les pelleries o s'han dedicat al comerç local i han estat portadors d'aquesta cultura industrial. És possible que els vigatans, culturalment parlant, participin d'una lògica molt catalana de ponderació de la queixa, de no verbalitzar en excés el conflicte: "els draps bruts es renten a casa".

Una segona hipòtesi que explicaria el to conciliador en les narratives és de naturalesa biogràfica i històrica. Des de la perspectiva del moment present, aquesta generació valora el que té avui: pensions petites però estables, lloguers antics congelats en alguns casos, habitatge de propietat en d'altres i, en definitiva, l'assoliment d'unes quotes relatives de benestar que els fa sentir segurs, malgrat el discurs general de la crisi. Es tracta de generacions conscients de pertànyer a un sector de la població protegit (i per tant privilegiat) per les polítiques públiques.

El present és fortament valorat no només pel context actual en el que viuen, sinó també perquè són conscients de la situació socioeconòmica d'on vénen i de com era Vic durant la seva joventut i primera adultesa, a saber, un municipi de dimensions més petites, menys cuidat, amb menys serveis i pitjors condicions de vida. En aquest sentit, són conscients de com el municipi, en poques dècades, ha experimentat un creixement i una bonança econòmica i urbanística que els ha permès experimentar en pell pròpia la possibilitat de millora individual i familiar. Han tingut feines estables, han donat estudis als seus fills i gaudeixen d'una bona qualitat de serveis. Des d'aquesta perspectiva no és estrany que a molts no els interessi aprofundir en els aspectes del malestar.

Com a molt, hi ha consciència i preocupació per la incertesa del demà; una percepció que directament es diposita en les vides dels seus descendents. A Vic, com a altres indrets del país, des de fa cinc anys la crisi econòmica està transformant el paper de les persones grans que, de ser un grup dependent, s'estan convertint cada cop més en sostenidors del grup familiar. Així, hem pogut veure com moltes persones jubilades cobreixen bona part de la manutenció dels seus fills i néts i, en especial, dels joves més afectats per la situació d'atur.

Un cop descrita i analitzada aquesta valoració general sobre la ciutat , la vinculació identitària dels participants amb Vic passa per l'adscripció a un conjunt de codis simbòlics, lingüístics, afectius, culturals però també territorials.

En aquest sentit més de territori, hem vist com les persones grans valoren la mobilitat i les comunicacions, la posició geogràfica i estratègica de Vic entre la Catalunya interior i la Catalunya metropolitana però, sobretot, la possibilitat d'habitar una ciutat de dimensió mitjana i 'rururbana', dimensió que permet mantenir l'ecologia del sistema social.

Certament, la combinació i equilibri entre la vessant rural i la vessant urbana de Vic és un element defensat i amb voluntat de preservar per part de les persones grans: la mesura accessible, la densitat moderada, la bellesa ambiental (l'admiració per la ciutat antiga i els espais verds), el tràfic fluid i l'oferta variada i pròxima de serveis (de salut, culturals, comercials etc.) propis d'una capital són tots ells ingredients que els participants han destacat i valorat com a generadors de benestar i de qualitat de vida.

Aquest equilibri, reflectit en l'expressió de 'ciutat de mesura humana' permet a les persones grans fer-se visibles, ser reconegudes i accedir a allò que necessiten i desitgen. Especialment amb l'edat reconeixen la importància que tenen la proximitat i l'accessibilitat als serveis, i se senten més autònoms en la gestió de la vida quotidiana. Habitar el 'centre' és estar, valdre's i ser vist. En definitiva és una manera de no perdre l'estatus de ciutadania.

Per això, tots aquells elements que s'allunyen de l'escala humana de ciutat i que apunten cap a una excessiva urbanització i/o mercantilització del muni-

cipi es viuen des del malestar. Així per exemple, davant del quefer d'una ciutat pròpiament urbana, que converteix els carrers en un lloc de trànsit més que no d'encontre, les persones grans reivindiquen una via pública que permeti transitar i desplaçar-se amb seguretat, però també caminar i passejar sense obstacles, trobar-se amb l'altre, fer tertúlia i reposar. Així, la il·luminació de places i carrers, les voreres o els passos zebra, la convivència amb els ciclistes, els pendents, el transport públic, els bancs, els lavabos públics, però també els entorns naturals, són alguns dels elements que els nostres participants han posat damunt la taula per reflexionar, valorar, criticar, aportar i, en definitiva, per conversar sobre una ciutat més habitable. De manera molt significativa, el denominador comú en el conjunt dels aspectes urbanístics exposats és la reivindicació per un urbanisme sensible i de detall, capaç de recosir el teixit urbà i fer-lo amable pel seu ús i gaudi quotidià.

En l'intercanvi de narratives també s'han abordat les condicions dels habitatges, en bon estat en termes generals, però amb assignatures pendents importants pel que fa a les condicions de degradació o a les barreres arquitectòniques als edificis (com la manca d'ascensors) en alguns d'ells.

També s'ha conversat sobre les pràctiques de consum en general i el comerç de proximitat en particular. Com hem vist, les persones grans semblen assumir el seu progressiu declivi, encara que valoren l'element humanitzador que suposa la botiga de barri per la ciutat.

El quadre que presentem a continuació resumeix les propostes d'acció de les persones grans per la preservació i millora de l'espai públic a Vic:

- *treballar per la contenció del creixement urbanístic de la ciutat per tal de preservar l'escala humana*
- *desenvolupar un 'microurbanisme' sensible al detall que implica:*
  - *revisió i arranjaments periòdics de paviment*
  - *solucions d'urgència dels sots tant en les voreres com la via pública per evitar accidents i esquitxades en dies de pluja*
  - *adequació dels forats dels arbres per tal de que participin del continuum del paviment i no suposin un entrebanc per la mobilitat*
  - *possible marca de color a aquelles voreres de més desnivell per tal d'evitar caigudes*
  - *repensar la forma de les llambordes per facilitar la mobilitat de les persones grans*
  - *reduir la perillositat dels passos zebra i pintura per no relliscar*
  - *revisar els pendents problemàtics*
  - *canviar el sistema dels contenidors de difícil obertura*
  - *potenciar la il·luminació dels carrers, places i de la Plaça Major*
  - *ampliar i segregar el carril bici*
  - *augment de les zones verdes i cura de les ja existents*
  - *ampliació de les places d'aparcament del col·lectiu de discapacitats*
  - *replantejar el circuit i els horaris dels autobusos per millorar la connexió i que pugui ser una alternativa atractiva i real a la mobilitat en vehicle privat*
  - *acabar d'equipar les parades de bus amb les plataformes necessàries*
  - *augment del nombre de bancs com a elements d'encontre i de repòs*
  - *plantejar-se la il·luminació del terra*
  - *incloure la necessitat d'anar al lavabo en la dotació de l'espai públic: bé sigui incorporant equipaments nous o negociant amb el comerç local l'accés als serveis*
- *'cuidadors' de carrer (potencialment entre el propi col·lectiu de persones grans) que comuniquin a l'Ajuntament què està malament de la via pública i què es podria millorar*

Les següents propostes recollirien els suggeriments dels participants entorn la millora de les condicions de l'habitatge:

- *pensar en la possibilitat de reconvertir els baixos buits de la ciutat en habitatges habilitats per la gent gran*
- *possibilitat d'instal·lar un 'montacargues' als edificis pel transport de paquets*
- *intervenció des d'urbanisme i treball social per detectar les condicions i estat de les llars de les persones grans que permeti dur a terme les reformes necessàries en termes d'higiene, mobilitat , seguretat i autonomia dins la llar*
- *introduir la domòtica en les llars de persones grans per augmentar la funcionalitat i la seguretat*
- *organitzar un programa integral d'acompanyament al persona gran i al seu entorn familiar per facilitar una reforma de l'habitatge*
- *intervenció des d'urbanisme i treball social per acompanyar aquelles comunitats de veïns que necessitin la instal·lació d'ascensors a les escales*
- *assessorament i organització en comunitats de veïns (assessoria legal, ús zones comunes...)*

8.2. La ciutat per relacionar-se

Hem continuat el nostre itinerari transitant per aquells espais de la ciutat que ens parlen del vincle entre els seus ciutadans, i especialment, dels vincles de les persones grans amb els serveis, amb les entitats, amb els veïns i conciutadans.

Així, després de fer una revisió panoràmica dels principals serveis de salut i serveis socials adreçats a les persones grans hem donat veu als ciutadans per conèixer com els valoren des de la seva experiència viscuda. Hem après com la valoració de l'atenció sanitària a Vic, en termes generals i malgrat la crisi actual, és molt positiva en la mesura que es viu com una atenció universal, accessible i de qualitat. En aquest àmbit es rescata la figura del metge o metgessa no només com a proveïdor d'un servei sinó com a referent humà. La percepció d'universalitat de l'atenció a la salut contrasta amb la visió més assistencialista

que tenen les persones grans dels Serveis Socials de la ciutat. Hem vist com hi ha un element cultural de vergonya que travessa les narratives a l'hora d'explicar la reticència d'una part de la població cada vegada més empobrida i necessitada a l'hora de demanar una atenció o uns recursos. Entre aquelles persones grans que sí són consultants dels Serveis Socials es destaca també la figura del/a treballador/a social ('assistenta social' en les seves paraules) com a referent humà més enllà de la provisió de serveis.

Respecte a la valoració dels recursos i equipaments assistencials hem vist com tots aquells serveis, com l'atenció domiciliària o els centres de dia, que complementen i alhora descarreguen del paper cuidador de les famílies (i de les dones especialment) són molt ben valorats entre els participants; mentre que aquells que, com les llars residencials, suposen la institucionalització d'una persona estimada, o d'un mateix en el futur, són percebuts amb major reticència. Aquesta valoració deixa entreveure un sentiment força unànime entre els participants que posa com a repte sociopolític la conciliació entre el desig d'autonomia de la persona gran i la seva necessitat d'atenció i assistència.

Hem abordat també la participació ciutadana a partir de l'anàlisi del vincle de les persones grans amb les entitats i la seva comunicació amb les institucions. De nou, hem ofert una visió panoràmica de les principals associacions, centres cívics, casals i espais d'encontre per les persones grans que ens ha permès reconèixer el fort teixit associatiu i participatiu de la ciutat. Aquest és un tret de la ciutat molt ben valorat i preuat per les persones grans, per les quals els conceptes de comunitat i veïnatge encara tenen un significat ben viu.

A partir d'aquí, hem reconegut com a la ciutat hi ha un sector de la població que hem anomenat 'els grans visibles' i que són aquelles persones grans actives, participatives, comunicatives i amb millors condicions de salut, ingressos i suport familiar; en contrast amb els absents a les taules ciutadanes, 'els grans invisibles'. Persones grans no tan actives, ni participatives ni comunicatives, amb pitjors condicions de salut, menors ingressos i menys suport familiar que pateixen problemes de precarietat, aïllament i soledat. És a través dels testimonis dels participants que els absents s'han fet presents a les taules de conversa ciutadana.

Com integrar aquesta no-participació? Sabem que el mandat social de la participació és molt potent. En efecte, hi ha un missatge des de les institucions assumit per la societat i, per tant també per les persones grans, que obliga a l'activitat i a la participació. Ens preguntem, i algunes persones grans semblen preguntar-ho: tenim dret a la inactivitat? Si garantim una qualitat de vida, si la persona gran pot ser usuària de la ciutat, si generem integració i cura, no és ja és una manera de donar el marc per participar, en el sentit de 'formar part de'? És important tenir en compte les veus d'aquells que no volen, poden o saben com participar però que igualment se senten formant part i vinculats a la ciutat.

Per aquells que sí es viuen, reconeixen i es visibilitzen com a actors de la ciutat participar, en el sentit més ampli, no és només una manera de canalitzar un interès personal o estar ocupat amb alguna activitat plaent o útil, és tenir una estructura quotidiana i un sentit, un compromís més enllà d'un mateix que parteix del vincle amb l'altre. Representa en moltes ocasions, un element clau per envellir bé, en definitiva, per viure bé.

Pel que fa a aquella participació més crítica i exigent en el diàleg amb les institucions, les valoracions de les persones grans ja no gaudeix del mateix consens. Així doncs, hi ha un sector (minoritari) dels participants que, en disconformitat amb l'individualisme i la passivitat imperants arreu i a Vic, aplaudeixen i valoren la tasca dels voluntaris o d'aquells veïns més implicats, observadors i crítics amb la tasca de l'Ajuntament. Ens referim a la gent 'pessigollera', com diu una de les participants, aquells que estan i fan per la col·lectivitat amb un esperit més reivindicatiu. Per altra banda, però, hi ha un sector dels participants pel qual criticar les institucions és criticar la ciutat ja que, tal com hem plantejat anteriorment, això suposaria trencar amb l'adhesió i el mandat simbòlic de fidelitat envers la ciutat de la qual se senten molt orgullosos.

En qualsevol cas, com hem vist, sí hi ha un consens força generalitzat al voltant de la necessitat de millora dels canals d'informació i comunicació amb les institucions. Una comunicació que passa per fer més abastable, senzilla i còmoda per les persones grans l'intercanvi d'informacions i possibilitats de fer i d'estar a la ciutat.

Finalment, hem convidat a conversar sobre la convivència ciutadana, sobre la necessitat que tenim com a éssers humans de reconèixer l'altre per reconèixer-nos a nosaltres mateixos. En aquesta ciutat que, com hem vist, conté elements de la vida rural i la vida urbana, el Vic 'rururbà', hi ha persones grans que, durant les converses expressen el seu lament sobre l'anonimat creixent, l'aïllament entre veïns, i una major percepció d'inseguretat en relació al Vic de la seva joventut. No obstant això, val a dir que allò que predomina en el discurs és el sentiment de pertinença a Vic que els dota d'una confiança bàsica envers la ciutat i el seus ciutadans.

Però ja hem dit que compartir espai és trobar-se amb l'altre diferent i, per tant, no hi ha convivència sense conflicte. Les converses amb la gent gran fan palès com 'l'altre diferent', a Vic, és el nouvingut procedent de les últimes onades migratòries que han arribat a la ciutat. Aquí, de nou, els èmfasis narratius es contraposen i reflecteixen les múltiples subjectivitats de les persones grans quan parlen de la seva ciutat. Així, com hem vist, mentre que per alguns les històries de contacte amb els nous veïns són històries de coneixement i reconeixement de l'altre, en altres predomina la desconfiança i el rebuig. Mentre que, en alguns casos, els desencontres entre vells i nous veïns tenen a veure amb qüestions culturals i identitàries, en altres tenen a veure amb l'educació i el civisme, o amb els drets i deures de ciutadania.

Però hi ha consens entre les persones grans en reclamar una major i millor comunicació entre veïns per superar recels i un sentiment de desemparament i de dificultat en l'acceptació del diferent, del qual molts en són conscients. Vic ha esdevingut en poc temps terra receptora de múltiples històries locals i foranies, però els seus pobladors, i molt especialment els pobladors més grans, semblen necessitar un temps diferent per tal que la hibridació i la relació formi part de les seves vides.

Les següents propostes resumirien les aportacions dels participants entorn l'acció social:

- *integrar el treball dels serveis socials i de salut per donar resposta a les necessitats biogràfiques de les persones*
- *reforçar el paper dels treballadors socials com a referents per situacions de necessitat o dificultat que van més enllà de la pobresa (superar la lògica assistencialista)*
- *potenciar un treball comunitari intersectorial entre: treballadors socials, agents cívics, mediadors comunitaris, guàrdia urbana i tècnics urbanístics.*
- *potenciar les fórmules assistencials que se situen en l'espai intermedi entre la institucionalització i l'autonomia residencial*
- *millorar la qualitat del menjar dels Centres de Dia (supervisar la qualitat del servei de càtering)*
- *reforçar el paper de les entitats socioculturals de participació obrint nous camps d'activitat, nous aprenentatges i donar cabuda a les iniciatives de les persones grans.*
- *obrir noves iniciatives de relació intergeneracional*
- *repensar i generar vies d'aproximació intercultural*
- *buscar fórmules per apropar-se als 'grans invisibles' que no passin pels canals de participació més convencionals*

De les reflexions de les persones grans es desprenen les següents propostes de participació cívica-política:

- *mantenir la cohesió social obrint espais per la crítica constructiva i el dissens en tots aquells espais cívics-polítics de participació de la ciutat (Pla de Barris, Plans Comunitaris, etc.)*
- *tornar a fer del Consell de la Gent Gran i del Consell de Ciutat un fòrum real de debat i proposta ciutadana (no només informatiu)*
- *posar en marxa taules tècniques de treball periòdiques formades per tècnics i per ciutadans per fer un seguiment i desenvolupar propostes respecte els serveis públics i la qualitat de vida a la ciutat*
- *repensar els canals de comunicació i informació de l'oferta pública de serveis, activitats i recursos*
- *reforçar el servei de mediació als barris i als edificis per fer front a conflictes veïnals que tenen a veure amb la convivència i els usos dels espais privats, comunitaris i públics*
- *transformar l'oficina d'atenció ciutadana en una 'casa de solidaritat', és a dir, en un espai de recepció acollidor format per 'agents solidaris' de les diferents àrees de l'Ajuntament que donin resposta a les necessitats materials, morals i emocionals dels ciutadans a través de l'escolta i la conversa, defugint els formularis i els protocols escrits.*

8.3. La ciutat per ser

La ciutat no és només un espai per habitar i relacionar-se, sinó un espai per ser. Així, en la darrera part de la nostra anàlisi hem volgut ocupar-nos d'aquelles dimensions més simbòliques, immaterials i subjectives, però que són igual de vertebradores de la relació que les persones grans estableixen amb la seva ciutat.

El primer que hem pogut descobrir escoltant les veus de les persones grans és la valoració global positiva que fan de la seva ciutat, en tant que ciutat de 'me-

sura humana' com un espai on potencialment la persona gran pot sentir-se acollida, recollida i auto-realitzada. Ara bé, per tal que això sigui una realitat, Vic sembla tenir encara una assignatura pendent en el tractament envers les persones grans. Aquest és el missatge que es desprèn de les narratives d'aquelles persones que expressen la seva incomoditat envers les categoritzacions i generalitzacions que dilueixen el propi 'jo'. No hi ha un discurs articulat al respecte, però sí nombroses mostres de malestar quan la persona gran és reduïda a la categoria d'avi, en el millor dels casos, o tractada com un infant, en el pitjor. Les mirades paternalistes i infantilitzadores dels quals bona part dels ciutadans de Vic són portadors acaben posant l'èmfasi en les pèrdues pròpies del procés d'envellir i no en aquells guanys que també són propis d'aquest mateix procés.

En altres paraules, hi ha un reclam d'individualitat de la persona gran que vol ser tractada en primera persona en singular, i vol veure reconegudes les múltiples facetes de la seva identitat. És des de la complexitat i el tractament d'adult a adult com la persona gran se sent respectada i dignificada.

Hem volgut també explorar el món de la cura en tant que activitat estructuradora de la construcció identitària de les persones grans. Hem vist com la cultura familista de la ciutat fa que la gran majoria de persones grans assumeixin sense massa qüestionaments el que podem anomenar com a 'mandat de la cura', és a dir, una obligació moral de cuidar als membres de la família que passa pel sosteniment econòmic dels descendents en aquells casos on la crisi ha fet més estralls, i pel suport afectiu i de temps de dedicació als néts pel conjunt de les famílies. En aquest darrer cas, la cura ve travessada per un mandat de gènere. En altres paraules, les dones grans són les grans cuidadores de la ciutat portes endins, el pilar sobre el que recolza el funcionament de la quotidianitat domèstica i de la unitat familiar.

L'activitat de la cura, en línies generals, és viscuda amb plenitud per tot el que comporta de construcció i resignificació de la pròpia identitat de la persona gran que se sent útil per la seva contribució valuosa al benestar de la família i, per extensió, de la ciutat. Ara bé, també hem rescatat aquelles veus entre les pròpies persones grans cuidadores que ens adverteixen sobre com

la cura als altres pot comportar una renúncia al propi jo. I com, també, la por a la pèrdua de l'estimació dels propis fills, silencia els desitjos d'autonomia de les persones grans.

Les narratives, d'uns i altres, posen damunt la taula la necessitat d'interrogar-nos com a ciutat sobre com conciliar la dedicació als altres amb la dedicació a un(a) mateix(a), en un context en el qual ha augmentat la salut, l'esperança de vida i les opcions d'auto-realització per les persones grans.

El cas de les dones grans cuidadores que, en la seva seixantena atenen no ja als seus descendents, sinó als seus progenitors nonagenaris, il·lustra clarament i de manera punyent aquesta contradicció. És aquí on la renúncia a la individualitat s'expressa de manera més aguda i descarnada. Precisament pel fet de ser una activitat que bàsicament es duu a terme portes endins, aquest tipus de cura és la menys visible i reconeguda en l'espai públic, i això genera en aquelles dones que més cuiden un sentiment de sobrecàrrega i soledat. Qui cuida a les grans cuidadores necessitades de cura psíquica i emocional?

El darrer tram del camí ens ha portat a conversar sobre el procés d'envelliment i el futur, amb l'horitzó final de la mort.

En termes generals, les persones grans que han participat en les converses se senten actives i autònomes, i aquesta posició esdevé l'eix neuràlgic de la seva construcció subjectiva. Certament, en l'últim període de la vida és molt possible que un dels recursos més efectius per mantenir-se bé i amb il·lusió sigui viure el present fent gala de les seves capacitats, sense reflexionar en excés sobre allò que pot portar el futur. Això explicaria el distanciament i reticència mostrats en els grups de conversa a l'hora de parlar de l'envelliment i de la mort.

Hem apuntat com, aquest mecanisme que defuig les condicions negatives del procés d'envellir s'explicaria també per una cultura presentista i un mandat d'activitat i autonomia com a trets molt arrelats en la nostra societat, també a Vic. Expressat en altres termes, les persones grans semblen participar de la glo-

rificació del present i la negació del futur característiques dels nostres temps, al mateix temps que se senten culturalment obligats a presentar-se el màxim d'autònoms i actius, i el mínim de dependents i inactius.

Però no és menys cert, que defugir les condicions de l'envelliment també pot portar, arribat el moment, a requerir ajuda externa o amagar una situació de necessitat. De fet, tal com hem vist, la cultura de la vergonya, de la pèrdua de dignitat personal i social si un no es val per si mateix, fa que els tècnics i les entitats socials hagin d'estar molt alerta respecte els perills de la depauperació i l'aïllament de les persones grans, sobretot quan viuen soles.

Interpel·lats directament sobre l'envelliment ideal i desitjat, el reclam de les persones grans que han assistit a les converses té com a denominador comú un element d'humanització i de dignitat que inclogui el ser escoltat i respectat en el dret a decidir sobre el propi procés d'envelliment, i també sobre la pròpia mort. Així, els participants han posat damunt la taula com, en aquest tram final de la vida, quan la fragilitat i la degradació física i psíquica de la persona s'aguditzen, massa actors intervenen en la presa de decisions sobre el propi destí. Especialment l'estreta relació amb els membres de la família, i molt directament amb els fills, no garanteix necessàriament una bona comunicació sobre les qüestions de fons que ocupen i preocupen a les persones grans quan pensen sobre el seu futur. Ens referim a qüestions com la manca d'informació sobre el testament vital; sobre les dificultats per conèixer les diferents maneres que existeixen d'enfrontar el dolor, la malaltia o la dependència pròpia o aliena; sobre els dubtes de com organitzar el seu procés d'envelliment per mantenir-se cuidats i a casa; sobre la complexitat d'organitzar el repartiment patrimonial en el seu testament; sobre la ignorància de com reclamar els seus drets si es veuen vulnerats; sobre com organitzar el final de la vida i l'enterrament, entre d'altres qüestions.

Molt especialment hi ha consciència entre les persones grans de la dificultat d'abordar temes que constitueixen tabús culturals pel context social i de ciutat, i també tabús emocionals i cognitius per ells mateixos. Al mateix temps, però, són també conscients de la manca que tenen d'espais d'escolta i d'acompanyament on poder parlar d'allò que, en tant que éssers humans,

connecta amb llurs necessitats afectives i, en darrera instància, amb llurs necessitats espirituals.

D'aquestes reflexions entorn 'la ciutat per ser' es desprenen les següents propostes d'acció integral per la persona:

- *fer un canvi de mirada respecte les persones grans que suposi:*
  - *veure el subjecte únic i original més enllà del col·lectiu*
  - *veure la persona adulta i capacitada més enllà de la persona infantilitzada, dependent i discapacitada*
- *generar un acompanyament i suport actiu i permanent a les dones grans cuidadores*
- *promoure un treball amb les famílies de les persones grans per facilitar la comunicació i la cura intergeneracional*
- *pensar en descarregar les tasques dels 'avis-cangurs' obrint els equipaments tradicionals per la gent gran als infants*
- *servei d'assessorament públic adreçat a les persones grans per qüestions legals o gestions administratives*
- *crear espais d'escolta i acompanyament psicoemocional i espiritual entorn:*
  - *la cura i l'autocura/creixement personal*
  - *el procés d'envelliment*
  - *el futur i la mort*
- *facilitar la creació de grups d'autoajuda*

9

Orientacions sociopolítiques

Per finalitzar aquest treball volem compartir amb els lectors una sèrie de reflexions sobre la intervenció sociopolítica sorgides de les paraules, emocions i reivindicacions de les persones grans. Els seus discursos ens han permès veure amb força claredat els reptes de canvi que no només els impliquen a ells i elles, sinó al conjunt de la societat.

Certament, estem en un moment de canvi que deixa enrere alguns models de convivència i benestar per obrir uns altres, i fins i tot, per recuperar alguns que havien caigut en l'oblit o en el descrèdit. La nostra és sens dubte una realitat canviant que ens obliga a repensar-nos de manera integral. Com a ciutadans i activistes de la qüestió social ens obliga a confrontar-nos amb la validesa dels que han estat fins ara els nostres referents teòrics i la nostra mirada interpretativa sobre la realitat social. I en conseqüència, ens imposa repensar quines són les estratègies d'acció que d'ara endavant ens podran ajudar a mantenir el benestar individual i col·lectiu de la nostra societat.

9.1. Un canvi de mirada: el valor polític de l'amistat

Les converses amb les persones grans han estat reveladores, com no pot ser d'altra manera, del canvi social, polític i econòmic experimentat per la nostra societat en el pas del segle XX al segle XXI. Ens han parlat de trajectòries biogràfiques marcades pel valor del treball industrial i de la família. Hem escoltat les històries d'immigració de famílies humils que van sortir endavant amb l'ajut del seu coratge i el suport de mans amigues que en moments importants van saber reconèixer el seu valor. Quasi bé tots ens ha parlat amb orgull de l'ascensió social dels seus fills i, en general, de l'ascensió d'una societat que avui gaudeix de drets, seguretat, serveis, atenció social, entorns urbans equipats i agradables, en definitiva, de benestar.

Fins aquí, els pilars de la cohesió social construïts pel nostre particular estat del benestar a través de l'ocupació, les jubilacions, l'educació, l'atenció social, la salut i la millora urbanística mereixen una adscripció unànime. Les narracions, però, no s'aturen en aquest punt, al contrari. Les persones grans han fet saber que cal revisar els pressupòsits de l'acció social d'aquests últims anys. I, el que ens sembla més interessant, no ho plantegen només com una resposta a la crisi actual, sinó com a una resposta a canvis inexorables en la seva dimensió més subjectiva, és a dir, en la seva condició de subjectes del segle XXI.

És per aquest motiu que s'imposa un canvi de mirada que més enllà de desenvolupar polítiques pensades centralment per generar recursos materials, assumeixi acompanyar els subjectes en la seva dimensió més existencial i espiritual, més actuarial i creativa. Ens referim a la necessitat que tenim com a subjectes de connectar amb la nostra pròpia història biogràfica i aprofundir en les estratègies d'acció més pertinents per a fer front a les vicissituds, canvis i millores de la nostra trajectòria vital. Com a professionals responsables de l'atenció social a les persones grans, aquesta és una proposta que ens obliga a repensar des de quina posició observem i comprenem la realitat de les persones en aquest procés vital.

Aquest fil argumental suposa un retorn a aquelles mirades més humanistes que consideren a la persona actora de la seva pròpia història. Sabem però que el viatge de la vida mai no es fa sol ni al marge dels altres, al contrari, qualsevol trajectòria biogràfica és un projecte col·lectiu que en molts moments d'incertesa, vulnerabilitat o promoció ha de menester guia, acompanyament i estímul. La resposta als processos biogràfics de reorientació no està fora del subjecte sinó dins. Per això, les paraules de les persones grans ens matisen que és en la interdependència i no l'autonomia, en la necessitat que qualsevol persona té de l'altre per ser ell mateix, on avui les persones busquen respostes a les seves necessitats morals, emocionals, afectives i, sens dubte, també materials. Però unes sense les altres no permeten assolir el desig col·lectiu d'arribar, si no a un estat de felicitat, sí a una situació present i futura del "bon-viure".

Arribats a aquest punt, cal preguntar-nos quines són les exigències implícites d'aquesta reorientació de mirada com a ciutadans i agents socials.

En primer lloc, hem de dir que el procés d'individualització de la modernitat ha deixat també una important petjada en la gent gran. Sabem que pel conjunt de la societat i de les institucions és relativament fàcil dispensar un tracte infantilitzador a les persones grans. Si recordem les seves crítiques, allò que demanen no és altra cosa que ens fem càrrec de la seva complexitat i originalitat com a ciutadans que són. Seguint la mateixa línia filosòfica que proposa el Protocol de Vancouver, podem afirmar que les persones grans de Vic ens han demanat que les mirem com a subjectes que estan en el món des de l'activitat i la llibertat, considerant que són portadores d'una experiència carregada de saber, de capacitat d'adaptació i també d'innovació. Aquesta premissa ens orienta a pensar que estem ja en un context on cal deixar de reproduir el pensament i l'organització de l'atenció social a partir del criteri sectorial de l'edat.

Fins ara, la categorització dels col·lectius en funció de l'edat ha permès visualitzar les problemàtiques i necessitats de persones que d'altra manera no haguessin estat centres d'atenció i promoció. Però el propi desenvolupament de la consciència de les persones grans de ser tan ciutadanes com la resta dels adults, ha reduït les fronteres entre els grups d'edat. Sembla més pertinent,

doncs, que la mirada de l'acció social es vertebri a partir d'una concepció intergeneracional que, sense menystenir les qüestions pròpies de cada etapa del cicle vital, permeti treure partit de l'espai del bé comú. És a dir, una nova mirada fixaria el seu ull en fer confluir tot allò que és comú, interdependent i necessari entre els ciutadans més enllà de l'edat.

En aquest sentit, cal recordar com les persones grans estan resignificant el seu rol, no només familiar, sinó social en convertir-se fora pronòstic en agents de suport davant la crisi de l'ocupació a Catalunya. Aquesta situació nova per inesperada, i vella en el context familista dels països del sud d'Europa, sembla indicar que cal posar en el centre de la intervenció social tots aquells problemes que fins ara s'havien considerat privats. D'alguna manera estem parlant de trencar les barreres que al llarg de la nostra història hem creat entre allò públic i polític, i allò privat i íntim. Les veus de les persones grans ens alerten doncs sobre un canvi necessari: tot allò que té a veure amb les inquietuds i necessitats existencials, tant en termes materials com simbòliques, així com les aspiracions de creixement i realització de caràcter espiritual han de convertir-se en eixos centrals de les propostes d'intervenció. Sense considerar la construcció subjectiva de la realitat com a moment central de la política, sense traslladar el món d'allò íntim al món de la política social, serà difícil aconseguir transformar el malestar contemporani en situacions de benestar.

I en aquest sentit, és la pròpia veu de la gent gran la que alerta amb nitidesa sobre els efectes perversos que ha tingut també el procés d'individualització. Moltes de les velles solidaritats, per exemple les que articulaven vincles d'ajuda i acompanyament entre veïns, s'han erosionat amb el pas dels anys. L'atomització i aïllament dels subjectes limita seriosament els intents actuals per refer les xarxes socials que abans eren tan actives. Possiblement haurem de reconèixer que les pròpies polítiques públiques han assumit cada cop més aquestes funcions solidàries però de manera anònima, impersonal i moltes vegades tardana. El resultat d'aquesta manera de concebre l'acció social ha acabat per buidar les iniciatives de relació ciutadana més informals, però no per això, menys operatives. La pèrdua de solidaritats, així com la pèrdua de la responsabilitat social sembla produir, paradoxalment, un sentit moral sense sentit de la responsabilitat i sense sentit de la solidaritat.

No volem ni podem dibuixar un escenari apocalíptic sobre les relacions socials perquè això estaria molt lluny dels coneixements extrets de les narratives de les persones grans. Parlant del seu dia a dia ens han mostrat com resisteixen les tendències d'atomització i anonimització actuals. I ho fan gràcies a la seva multiplicitat d'afectes, d'amics, de grups de referència. Podríem descriure-ho com a una nova-vella resistència capaç de generar i mantenir microteixits actius de la societat civil fortament estructurats sobre el pilar de l'amistat com a vincle social.

Com es deia al principi d'aquest treball, l'amistat és un expressió lliure que no implica obligació moral, tal com succeeix en el terreny familiar, sinó que implica una vocació personal pel compromís. Els vincles d'amistat són voluntaris i creatius ja que es construeixen seguint els instints afectius de les persones i estan sempre en procés de construcció. El seu ciment d'unió són, en bona mesura, la confiança, el reconeixement i la consciència de la importància de l'altre per un mateix. Les relacions d'amistat per les persones, i en aquest cas per les persones grans, són doncs una font central de significació biogràfica. Entre amics, també els més grans se senten escoltats, acompanyats, estimulats, il·lusionats, valorats... en definitiva, cuidats i estimats. Moltes de les dones vídues que ha assistit a les converses han vingut com a grup d'amigues, moltes de les dones jubilades venien acompanyades de les seves amigues del grup de gimnàs i memòria, alguns homes eren també companys de Casal. I per la majoria, com hem llegit, fer un pa amb tomàquet amb la colla és un recurs per mantenir-se vius, alegres i compromesos amb el món i la vida.

Sabem que les relacions d'amistat no estan exemptes de conflictes i que impliquen esforços i compromisos. Però no podem deixar de reconèixer que l'amistat en els seus diferents graus és un vincle humà ancestral que ha donat i segueix donat sentit i força a qui l'experimenta. Estem davant d'una forma de relació social positiva, animosa, flexible, atenta al pas del temps i solidària amb el patiment aliè. Aquest espai afectiu permet cuidar als altres sense que la relació pesi, es faci feixuga o segueixi una lògica predeterminada. Si acordem que és aquesta la seva essència i fortalesa, i que els temps postmoderns s'orienten en aquesta direcció, la nostra mirada com a agents socials podria deixar de veure l'amistat com a un bé privat per convertir-la en un bé públic.

Des d'aquest punt de vista, l'encapçalament de "ciutats amigues" es confirma com un encert sociopolític. Al nostre entendre ho és perquè permet repensar l'acció social aprofitant un gran bé col·lectiu propi de la vida a ciutat: les relacions personals. I així, l'aprenentatge extret d'aquestes converses és clar: si les polítiques socials fossin concebudes prenent en consideració la cosmovisió de l'amistat seria més fàcil que els ciutadans i els agents socials estiguessin pròxims i es poguessin atendre mútuament. En definitiva, aquesta és una mirada humanista perquè l'amistat posa en el centre la persona en la seva integralitat. No cal superposar-li massa categories analítiques a la condició complexa, potencial i creativa de persona. L'amistat ens humanitza i en aquests moments de crisi les persones necessitem sentir-nos especialment acompanyades i cuidades. Aquest fet ens fa pensar que a les portes del segle XXI, potser estem en un bon moment per reformular el paradigma del 'ben-estar', que reduït a les seves condicions materials sabem que pot arribar a produir malestar, i entrar en una concepció social i política més orientada al 'bon-viure'.

Mirar-nos a través de l'amistat suposa:

- *donar protagonisme al subjecte en la seva integralitat i complexitat, més enllà de categories*
- *atendre al conjunt de la trajectòria biogràfica de la persona per reconèixer els seus sabers, dinamitzar les fortaleses i reorientar els aspectes més vulnerables i dolorosos*
- *pensar des de la proximitat, de tot allò que ens és comú i que ens fa igual com a persones*
- *posar en valor la confiança i la complicitat com a vincle interpersonal per crear o recuperar els sentits i estimular la millora dels plans de vida del present pel futur*
- *atendre amb especial sensibilitat les necessitats emocionals i espirituals de les persones, entenent que aquestes són les veritables forces de transformació en positiu de les mateixes*
- *recuperar la força creativa i il·lusionant del fet d'estar vius i compartir la riquesa de l'intercanvi de moments, experiències, projectes, iniciatives engrescadores.*

9.2. Transformar l'acció: el protagonisme de la cura

Quan parlem del bon-viure ja hem fet esment que no estem únicament referint-nos al camp de les condicions materials d'existència sinó que estem entrant també, i amb una especial atenció, en l'àmbit de les necessitats i potencialitats morals, emocionals i creatives de les persones. Ens endinsem aleshores en el món de les accions cuidadores que impliquen la coneixença mútua, la proximitat narrativa i emocional, la capacitat de comprendre'ns sense normes prefixades i la creativitat per ajudar-nos a trobar bones orientacions de vida fetes a mida. Aquest ha estat clarament el missatge de les persones grans a les taules de conversa, fins i tot, en clau de reivindicació.

Com a agents de la qüestió social, aquesta fita ens interpel·la i ens remet directament a una forma de fer lligada a la sensibilitat, al detall i a la quotidianitat. Quan parlem de reforçar la sensibilitat en el camp de l'acció social hem de prendre en consideració la relació comunicativa entre tècnics i ciutadans, i la dimensió del temps com a recurs de transformació biogràfica. Si volem atendre les necessitats del dia a dia i les il·lusions de les persones grans hem de desenvolupar aquella sensibilitat que dóna protagonisme al fet d'escoltar la història de l'altre i a prendre'ns el temps per comprendre quins són aquells detalls de vida, aquelles petites coses de la privacitat i del quefer diari, que donen sentit a la persona i estructuren la seva quotidianitat.

En aquest sentit, són moltes les filosofies i ciències del benestar i la salut que justament defensen que els detalls i els matisos són, en realitat, els portadors palpables de tota una cosmovisió personal i social. Lluny de residualitzar-los, les persones grans ens ensenyen a valorar-los i a posar-los en primer pla de l'escena pública. Tenir cura del detall ens permet arribar a la generalitat, i donar espai i temps per la relació no provoca dilació, sinó eficiència. Prendre'ns temps per conversar ens ajuda a fer emergir la consciència sobre un mateix i el món de possibilitats per fer i ser. Així doncs, invertir en temps per conversar i aproximar-nos sensiblement a l'altre és sempre un temps guanyat per l'acció social.

Si ens fixem en les demandes de la gent gran a nivell social i urbanístic tindrem pocs dubtes de la importància de cuidar l'escala més propera de l'acció humana. Per a que les persones grans se sentin cuidades a la ciutat necessiten, per exemple, desplaçar-se a peu per una ciutat amb serveis propers; poder arribar als llocs d'encontre i poder-se relacionar; caminar per unes voreres i un paviment en bon estat i segur, sense barreres i per camins segregats de bicicletes i patins; aturar-se en un banc per descansar en el seu trajecte i xerrar amb el veïns; tenir espais per conversar sobre les situacions problemàtiques de la seva vida i trobar un consell expert i amic; accedir a orientacions útils per saber-se cuidar i envellir satisfactòriament a nivell mental, emocional i físic; trobar persones i espais que facilitin portar a terme els seus desitjos i projectes; accedir a petites (grans) ajudes gratuïtes, possiblement a través d'un voluntariat intergeneracional, pel treball de cura domèstica i d'atenció de persones malaltes, entre altres.

Certament, aquest és el treball que ja es fa des dels àmbits de Serveis Socials, de Salut i d'Urbanisme, així com des de les entitats públiques i privades d'atenció social. Però possiblement no s'atén encara amb la transversalitat que les persones grans necessiten. Per això podríem començar a pensar en aliances entre tècnics amb un caràcter cuidador. Com veiem, les narratives ens alerten sobre la necessitat de crear un espai compartit de cura entre els tècnics de serveis socials, els tècnics de salut i els tècnics urbanistes. Si entenem que la cura no és un acte sinó una actitud i que les activitats de cura són activitats silencioses basades en un procés de diàleg i col·laboració, podem pensar en uns tècnics cuidadors d'allò urbà en sentit integral guiant l'esdevenir d'una ciutat cuidadora.

Pensem doncs que estem en disposició de fer un salt qualitatiu i que aquesta escolta sensible cada cop depengui menys de criteris preestablerts per polítiques o programes, i entri més en el camp de vida de la persona protagonista. Ens referim a la pertinència de convidar a les persones a expressar-se des de la seva pròpia història sense sentir que els seus pensaments, emocions i les seves necessitats, estan prefixades per la mirada tècnica o els pressupòsits sobre la seva condició de persona gran. Podríem dir que aquesta estratègia d'acció s'allunyaria de l'exercici professional de 'sistematitzar' les pautes de re-

lació i provisió de serveis per entrar en una lògica més procliu a 'sistemitzar' les relacions socials d'ajuda. És a dir, a pensar en accions més sistèmiques, que requalifiquin a la persona gran en relació als seu ecosistema afectiu i comunitari per relligar vincles positius, activar de manera més eficient xarxes de solidaritat i desenvolupar noves i velles estratègies de convivència.

Es tractaria de transformar aquelles accions de benestar construïdes de manera segregada per accions de conjunt que abordin un bon-viure integral. Des del punt de vista de l'acció, podem dir que el camí recorregut fins a l'actualitat ha tingut un clar accent sectorialitzador i els nous temps, en canvi, semblen demanar un retorn a fonaments i pràctiques universalitzadores que integrin les parts en un tot. Es tractaria de transitar de la categoria a la biografia.

Tal com hem vist al llarg del treball, el paradigma de l'envelliment actiu i saludable ens ajuda a deixar enrere la visió assistencialista de les polítiques adreçades a les persones que envelleixen per entrar en propostes transversals i promotores de ciutadania. A diferència de l'assistència que genera una acció més replegada i lligada al problema, la promoció social impulsa accions cap enfora lligades a la creació de possibilitats per promoure la riquesa personal i social de les persones. Mentre la primera busca resoldre bàsicament una necessitat, la segona cerca transformar la condició de persona en consonància amb el context biogràfic i social que l'envolta. Intervenir des d'aquesta segona aproximació significa trencar aquella lògica de despatx que es prepara per rebre la visita de les persones grans. I significa entrar en una dinàmica diferent, la que va a trobar a les persones grans en els seus espais de referència quotidiana: la llar i els edificis, els barris, els casals, els gimnasos, l'espai públic de la ciutat (les places, mercats i botigues, els recorreguts de passeig...).

Aquesta ha estat la clau de qualsevol treball social de caràcter comunitari, però en aquest cas ens referim a un treball de proximitat que posi l'espai públic de relacions socials en el centre d'una acció estratègica i continuada de bon-viure. Es tractaria de pensar en clau d'una acció social mediadora entre tot allò que es privat i íntim, amb allò que té a veure amb la dimensió més pública i socialitzadora de la persona gran.

Aquesta és una metodologia de pont, d'integració, de vertebració entre allò que cadascú és individualment i allò que pot arribar a ser i a trobar com a membre d'una comunitat.

Per això, anar a buscar a les persones genera unes pautes d'intervenció molt diferents a esperar que aquestes arribin perquè, de manera subtil però indefugible, una acció proactiva no només reconeix al subjecte en el seu medi sinó que el pensa i visualitza com a promotor d'estratègies compartides de millora.

Així doncs, quan parlem de deixar enrere la visió assistencialista de les polítiques adreçades a les persones que envelleixen per arribar a polítiques de promoció, estem parlant de desenvolupar accions cuidadores en tot els àmbits del seu desenvolupament humà.

Actuar des de la cura significa:

- *establir espais de relació que passin per un temps i espai de conversa poc protocolitzats*
- *revaloritzar l'entramat de relacions d'interdependència que posen en el centre la importància familiar i social de la persona gran*
- *descobrir la riquesa de recursos i estratègies biogràfiques que han posat en marxa les persones grans en el passat o el present per adaptar-les positivament a les exigències del moment.*
- *rescatar el valor de les pràctiques quotidianes, petites i grans, que omplen el dia a dia i la vida de sentit i utilitat*
- *relligar aquestes pràctiques amb d'altres que generin una xarxa d'accions comunitàries amb impacte social*
- *superar les barreres entre l'espai públic i privat de relacions de les persones grans per poder explotar en clau comunitària un intercanvi creatiu d'afectes, orientacions vitals, ajudes i iniciatives de creixement personal i diversió*

9.3. Donar valor al subjecte: les persones grans com a agents d'innovació social

Fins aquest moment hem estat reflexionant sobre els reptes que suposa abordar la realitat de les persones grans en aquests primers decennis del segle XXI. Arriba el moment, també, de repensar quines són les qüestions que formen part del camp de responsabilitat i llibertat propi de les persones grans. El projecte europeu de "ciutats amigues" està bàsicament pensat per reconèixer i dinamitzar la seva dimensió més activa i creativa, sortint així d'aquella visió buida de sentit i utilitat que caracteritzava a les persones gran anys enrere.

Les narratives de bona part dels participants fan esment de les dificultats que troben per veure's reconeguts com a subjectes complerts i superar la tristor inherent al fet de perdre capacitats. Però també ens han fet saber que, amb menys o més dificultats o patiments, la seva identitat i integritat com a persones no està en entredit. És en aquest punt on les persones grans han de buscar, amb l'ajuda i el suport adient, la manera de fer sentir la seva veu i reclamar la seva llibertat de decidir com volen viure i com volen ser tractats. Ens estem referint tant a l'espai familiar, com social i també específicament polític.

Les persones grans han d'esmerçar esforços per posar en escena el seu saber plural: el seu saber com a cuidadors experts dels més joves i dels més grans, els seus sabers com a treballadors d'èpoques de penúries i èpoques de bonança, el seus sabers com a dinamitzadors de la vida social més lúdica o més intel·lectual... En aquest sentit, són elles i ells qui també han de donar valor i visibilitat a la riquesa i exigències de la seva pròpia subjectivitat.

Un primer espai a desenvolupar en aquest sentit és el que té a veure amb la cura d'un mateix. Hem vist com moltes persones, en especial les dones cuidadores de marits o mares molt envellides, arriben a perdre la seva pròpia identitat individual per respondre a l'obligació moral i emocional de cuidar. El procés de cura porta en aquest cas a expropiar-les de les seves oportunitats de gaudi. Arribats a aquest punt, reivindicar una ajuda social o familiar per

compartir la responsabilitat d'aquesta cura segueix sent del tot necessari. S'ha de saber demanar ajuda i aquesta és una assignatura pendent entre els més grans, especialment les dones.

Però més enllà d'aquesta fita, sembla adient crear i estimular espais d'encontre per compartir una experiència que en molts casos por ser devastadora per la persona que cuida. De nou la conversa entre iguals, el consell adaptat a les circumstàncies, l'orientació estratègica per seguir cuidant sense perdre la individualitat i la capacitat d'il·lusionar-se amb la vida, es presenten com a necessitats claus a l'hora de resignificar la identitat de les persones grans. Les transformacions en els estats d'ànim i la possibilitat de reformular estratègies d'acció quotidiana seguint els sabers d'altres són el resultat d'aquests espais grupals de conversa. Crear els seus propis grups de referència podria ser un bon recurs per ajudar-se mútuament.

Les persones grans també necessiten estar ben informades per fer-se càrrec amb llibertat i responsabilitat de decisions importants al voltant de com afrontar el final de la vida. Són totes situacions complexes, a voltes conflictives per un mateix i per la família. No sempre es poden gestionar des del consens però això no vol dir que no es necessiti arribar a acords i solucions que deixin en pau la ment i el cor de les persones grans.

Tot aquest ventall de circumstàncies, moltes de les quals formen part ineludible del fet d'envellir, necessiten d'un assessorament accessible, comprensible i amable, i són les persones grans les que millor poden reclamar allò que necessiten. Però sabem que les dificultats per comprendre aspectes especialitzats que molts professionals no posen a l'abast de les persones grans, porta en moltes ocasions, a que aquestes cedeixin a altres el seu propi dret a decidir. Està en les seves mans cercar aquest assessorament amic sabent, a més, que sempre compten amb el suport dels professionals de l'Ajuntament i de les entitats d'atenció social.

Un altre dels reptes abordats en les converses és que el que té a veure amb la dimensió més creativa i d'innovació que poden aportar les persones grans. Les seves paraules crítiques respecte a la repetició i rutinització de l'oferta lú-

dica i formativa és un senyal de tot allò que desitgen i no organitzen, sobre tot allò que podrien fer i no fan. Per què no assumir i fer-se càrrec, amb la facilitació dels tècnics municipals, dels projectes que els fan ampliar el circuït ja establert d'activitats? Certament, no podem dir que les limitacions estan fora, sinó que també poden ser producte de la seva acomodació en una posició de rebre sense generar propostes.

Algunes de les veus parlaven de generar iniciatives de formació especialitzades no dependents exclusivament de les Aules d'Extensió Universitària; altres desitjaven retornar a l'exercici d'unes manualitats en procés de desaparició per ensenyar a qui en tingués menester en aquests temps de crisi; algunes veus imaginaven espais de desenvolupament existencial... són totes activitats de promoció i creixement de la persona que s'allunyen de la concepció de la persona gran lligada a activitats de saló per cobrir un temps del dia. I de la mateixa manera tampoc es dibuixen com a propostes específiques de gent gran, sinó com a espais d'intercanvi de coneixements intergeneracionals i interculturals.

Sembla doncs necessari fer caure les fronteres que la pròpia gent gran construeix respecte als límits dels seus desitjos i capacitats. La innovació suposa, en aquest cas, creure en els seus propis sabers i projectar-se socialment amb la vocació de generar un impacte social positiu amb les seves accions. En aquest sentit, seria necessari que les persones grans visualitzessin de manera emprenedora el valor de la seva experiència i de la seva capacitat de donar, i les posessin a disposició de la societat sense complexes. Ens estem referint a reconèixer el paper que ja tenen informalment amb els més propers com a orientadors i consellers davant de situacions complexes de la vida. Podríem dir que a través seu podria prendre forma un coaching de l'experiència de gran utilitat social.

De la mateixa manera, les seves xarxes de solidaritat poden arribar a anar més enllà de les que estan establertes en el voluntariat institucionalitzat. Ens referim a les xarxes de relació amb els veïns, amb els familiars de diferents edats, amb els amics i coneguts de Vic. El temps i l'energia per oferir-se als altres i gaudir de l'intercanvi és un àmbit molt ampli de reconeixement de

sabers i d'emergència de sentiment d'utilitat i diversió. La dificultat està en obrir aquest voluntariat a accions de tot tipus, a necessitats de naturalesa no prefixada i no circumscrites a situacions de precarietat o patiment. La força engrescadora per actuar està justament en pensar també en estimular situacions de diversió, d'interès per descobrir nous mons, obrir-se a noves emocions i , en definitiva, ampliar horitzons sense límits.

La persona gran com a agent d'innovació social suposa que:

- *les persones grans es facin càrrec de la seva llibertat i responsabilitat en tots els aspectes de la seva vida*
- *rescatin el valor del seu saber i de la seva experiència, i que facin evident la rica complexitat de la seva subjectivitat*
- *prenguin la iniciativa per demanar ajuda*
- *prenguin la iniciativa per organitzar els seus grups de conversa i ajuda mútua per assumir millor situacions complexes*
- *cerquin els espais i les persones que posin a la seva disposició un assessorament de qualitat per decisions biogràfiques importants*
- *generin la seva oferta d'activitats dirigides a nous aprenentatges, al rescat de vells sabers útils actualment, a explorar noves experiències i noves formes de diversió*
- *es projectin a la societat amb accions d'impacte social com poden ser el coaching de l'experiència i el voluntariat de millora i innovació*
- *en definitiva, que les persones grans pensin en gran!*

IV. Bibliografia

Ajuntament de Vic (2011a). *Memòria Atenció a les Persones Grans*. Vic: Serveis Socials Bàsics. Regidoria de Benestar, Família, Salut i Joves.

Ajuntament de Vic (2011b). *Memòria del Servei de mediació ciutadana i comunitària* Vic: Regidoria de Convivència i Seguretat.

Ajuntament de Vic (2011c). *Diagnosi espais de participació a la ciutat de Vic*. Consultat 20 juliol, des de http://vicentitats.cat

Ajuntament de Vic (2012a). *Padró municipal*. Dades gener de 2012. Vic: Ajuntament de Vic.

Ajuntament de Vic (2012b). *Memòria Equip de civisme i convivència*. Vic: Regidoria de Convivència i Seguretat

Bonafont, A. (2011). *Veus ignorades. Representacions socials, subjectivitat i resiliència en persones grans amb pèrdua d'autonomia funcional*. Papers professionals de Serveis Socials, 6, Vic: Servei de Publicacions UVic.

Bonafont, A., Espaulella, J. i Solans, J. (2010). *Vic, ciutat amiga de la gent gran. Xarxa Mundial de Ciutats Globals Amigables de la Gent Gran*. Manuscrit no publicat, Ajuntament de Vic, Vic, Catalunya.

Bonafont, A. (2008). *Viure a casa. les necessitats de la gent gran*. Vic: Servei Publicacions UVic, Centre d'Estudis de l'Envelliment de Catalunya, Ajuntament de Vic.

Borja, J. (2003) *La ciudad conquistada*. Barcelona: Alianza Editorial.

Brullet, C. (2009) *Temps i cura. La coresponsabilitat social de la cura a la vida quotidiana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania.

Brullet, C. i Torrabadella, L. (2004). Transformacions i diversitat familiars a inicis del segle XXI. *Revista Federació Ensenyament de CCOO*, 250, 3-9.

Chueca Goitia, F. (2011). *Breve historia del urbanismo*. Madrid: Alianza Editorial

Costa, J. i Tejero, E. (1999) Urbanismo y Trabajo social ¿dos disciplinas y un destino?. *Revista de Trabajo Social*, 47, 47-64.Madrid: Servicios Sociales y Política Social.

Delgado, M. (1999) *El animal público. Hacia una antropología de los espacios urbanos*. Barcelona: Anagrama.

Enciclopedia Catalana. Vic. Consultat 22 març 2102, des de http://www.enciclopedia. cat/EC-GEC-0070321.xml

Iannitelli, S., Tejero, E., i Torrabadella, L. (2009). *Personal i Transferible: biografia, conflicte i comunitat*. Manuscrit no publicat, Facultat de Pedagogia, Departament de Treball Social i Serveis Socials, Universitat de Barcelona, Barcelona, Catalunya.

Iannitelli Mucolo, S.; Alemany Monleón, R. M. (2004). (De) construyendo las barreras sociales. *Revista Portularia*, 4, 103-108.

Institut d'Estadística de Catalunya (2012a). *El municipi en xifres*. Consultat 15 juny 2012, des de http://www.idescat.es

Institut d'Estadística de Catalunya (2012b). *Banc d'Estadístiques de municipis i comarques*. Consultat 15 juny 2012, des de http://www.idescat.es

Instituto Nacional de la Seguridad Social (2012). *Estadísticas Pensiones y Pensionistas*. Consultat 17 juny, des de http://www.seg-social.es

Macià, Miquel (2009). *Vic, de l'opulència a la crisi* . Vic: Ed. Nel·la.

Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad (2011). *Envejecimiento activo. Libro blanco*. Madrid: Instituto de Mayores y Servicios Sociales.

Morin, E. (1998) *Introducción al pensamiento complejo*. Madrid: Gedisa

Organització Mundial de la Salut (2002) Active Ageing. A Policy Framework. Consultat 24 abril 2012, des de http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf

Organització Mundial de la Salut (2006). Global Network of Age friendly Cities. Process. Consultat 21 setembre 2012, des de http://who.int/ageing/age_friendly_cities_process/ en/index.html

Organització Mundial de la Salut (2007a). *Ciudades Globales Amigables con los mayores: Una Guía*. Consultat 24 setembre 2012, des de http://www.who.int/ ageing/AFCSpanishfinal.pdf

Organització Mundial de la Salut (2007b). *Realizando ciudades más amigas de las personas mayores: la Guía de la OMS*. Consultat 30 setembre 2012, des de http://www.who.int/ageing/gina/en/index.html

Organització Mundial de la Salut (2008). *Lista de control de aspectos esenciales de las ciudades amigables con los mayores*. Consultat 3 novembre 2012, des de http://who.int/ageing/4pagesAFCinsertSpanish.pdf

Organització Mundial de la Salut (2009). *Who Global Network of Age-Friendly Cities*. Consultat 3 novembre 2012 des de http://who.int/ageing/brochure-EnglishAFC9.pdf

Sala Mozos, E., i Alonso López, F. (2006). *La accesibilidad universal en los municipios: guía para una política integral de promoción y gestión*. Madrid: Instituto de Mayores y Servicios Sociales.

Touraine, A. (1997). *¿Podemos vivir juntos?* Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

Tejero, E.; Torrabadella, L. (1999). Family and gender relationships in democratic Spain: a cultural change from a biographical perspective. Dins Freeman, R.; Rustin, M.; Cooper, A. (Coords.), *Welfare and Culture in Europe*, Londres: Kingsley Publishers

Torralba, F. (2008). *L'amistat*. Lleida: Pagès Editors.

Torrabadella, L. (1999). El mètode biogràfic interpretatiu. Una eina per a la imaginació sociològica. *Revista de l'Associació Catalana de Sociologia*, 11, 133-152.

Annex 1:

Invitació per participar als grups de conversa ciutadana: 'Vic, ciutat amiga de les persones grans'

Ajuntament de Vic

UVIC UNIVERSITAT DE VIC

Centre d'Estudis de l'Envelliment de Catalunya

Benvolgut/da,

Enguany, la ciutat de Vic, de la mà del seu Ajuntament, Universitat (UVic) i Centre d'Estudis d'Envelliment de Catalunya (CEEC) participa en un projecte impulsat per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) sobre 'Ciutats Amigues de la Gent Gran'. El projecte vol donar resposta a uns reptes de gran rellevància social i política: l'augment de la longevitat humana, l'adequació urbanística i la qualitat de vida a la ciutat.

En aquest context 'Vic, Ciutat Amiga de la Gent Gran' pretén que la ciutat faci possible un envelliment satisfactori reconeixent la diversitat existent entre les persones grans, promovent la seva inclusió i participació, anticipant-se a les seves necessitats i adaptant-se a llurs opcions vitals.

Per a dur a terme aquests objectius, és fonamental que tant les persones grans, en primer terme, com aquells sectors de la població amb relació més directa i coneixement sobre aquest col·lectiu puguin expressar-se, proposar i debatre de la manera més oberta possible.

Així doncs, el convidem a parlar sobre què significa viure a Vic, com és la mobilitat i el transport, com són els habitatges, com es viuen les relacions i la convivència, la salut, la participació i els serveis que ofereix la ciutat...

Amb aquest projecte volem recollir la veu de les persones per tenir-la en compte a l'hora de construir i repensar la ciutat i, en aquest sentit, li proposem que participi en el grup de conversa que tindrà lloc al CESS (UVic) al carrer Martí i Pol nº1, el .... de.... a les.....hores.

S'ha previst que la durada de l'encontre sigui de dues hores i mitja aproximadament. El mateix dia de la sessió podrà signar el full de consentiment per l'enregistrament audiovisual.

Atentament,

Direcció i coordinació del projecte: *Vic, a ..... de/d'.....de 2012*

Annex 2:

Consentiment per participar als grups de conversa ciutadana 'Vic, ciutat amiga de les persones grans'

Ajuntament de Vic

UVIC UNIVERSITAT DE VIC

Centre d'Estudis de l'Envelliment de Catalunya

L'Ajuntament i la Universitat de Vic duran a terme el programa "Ciutats Amigues de les persones grans". Es tracta d'un projecte internacional que pretén orientar a les ciutats a preparar-se per dues tendències demogràfiques mundials: l'envelliment ràpid de la població i la urbanització creixent.

Durant el curs d'aquest projecte, es recolliran les percepcions i argumentacions de les persones integrants dels diferents grups focals, per tal de fer sentir la seva veu i alhora fer visible la seva participació i implicació a la ciutat.

Tenint en compte que la Constitució Espanyola reconeix el dret a la pròpia imatge (art.18.1) i que aquest està regulat per la Llei Orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil del dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge, així com per la Llei Orgànica 3/1985, de 29 de maig, que la modifica, el Departament de Benestar i Família d'aquest Ajuntament, amparant-se també en allò disposat a la Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de Protecció de Dades de caràcter personal, demana el consentiment a totes les persones afectades pel tractament previst.

Jo ..... amb DNI / passaport .....
AUTORITZO que les meves aportacions recollides a resultes de l'activitat realitzada en el marc del projecte a dalt indicat i que desenvolupa l'Ajuntament de Vic i la UVIC, puguin ser recollides en els diferents formats dins l'àmbit del projecte, quedant exclòs qualsevol altre ús que el faci incompatible amb la finalitat descrita.

Signa conforme,

Vic, a ..... de/d'.....de 2012

COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA

www.tscat.cat

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social i Família

Diputació Barcelona

Ajuntament de L'Hospitalet